

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่า
ในประเทศไทย : กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร

Cultural Assimilation of Myanmar Migrant Workers
in Thailand : A case study of Samutsakhon Province

รศ.ดร.วาทีณี บุญชะลักซี่

นางสาวฐิติพร สีวันนา

นางสาวเบญจวรรณ นิลคง

นายพงษ์ศักดิ์ หมื่นศักดิ์ดา

ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่อง “ความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในประเทศไทย: กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร” โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าให้ความร่วมมือจนการวิจัยสำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดีตลอดจนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อศึกษาความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย กำหนดพื้นที่ศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างแรงงานข้ามชาติสัญชาติเมียนมาในจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน ๒๖ คน ส่วนใหญ่อยู่ในวัยหนุ่มสาว เข้ามาทำงานเพื่อหาเงินเลี้ยงตัวเองและครอบครัว อายุระหว่าง ๒๐-๔๗ ปี แรงงานข้ามชาติพม่าในการศึกษานี้ทำงานในกิจการประมง กิจการต่อเนื่องจากการประมง โรงงานอุตสาหกรรม และในภาคการเกษตร มักอาศัยอยู่ไม่ห่างจากสถานที่ทำงานมากนักโดยเช่าห้องอยู่ร่วมกันหลายคนเพื่อลดค่าใช้จ่าย

แรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครต่างก็รักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ในรูปแบบของการดำเนินชีวิต การแต่งกาย อาหาร ความเชื่อ พิธีกรรม การใช้ภาษาถิ่นของตนในชีวิตประจำวัน แต่ส่วนใหญ่มองว่าการพูดภาษาไทยได้เป็นสิ่งจำเป็นช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานดีขึ้นและเพิ่มโอกาสในการทำงานที่ได้ค่าตอบแทนสูงขึ้น ส่วนใหญ่มักเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมกับกลุ่มที่ตนเองคุ้นเคยมักเป็นกลุ่มที่แรงงานข้ามชาติร่วมตัวกันจัดขึ้นหรือเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มคนที่รู้จักและไว้วางใจ การรวมกลุ่มมีส่วนช่วยการปรับตัวและนำไปสู่การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แรงงานมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหรือองค์ภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์ของตนน้อย แม้การใช้ชีวิตเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมจะมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยบ้างแต่มักจะเป็นการติดต่อเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องเท่านั้น การดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตอาจส่งผลให้ไม่สามารถผสมผสานทางวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมไทยได้ แต่จะเป็นการบูรณาการทางวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกัน การทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติพม่ามีความสำคัญต่อการยอมรับความแตกต่างหลากหลายของความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมและอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากความขัดแย้ง การศึกษาแนวทางการผสมผสานและบูรณาการวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าช่วยพัฒนานโยบายการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติจึงควรมีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : วัฒนธรรม, แรงงานข้ามชาติพม่า, สมุทรสาคร

Abstract

The objective of this study is to study the cultural combination of the Myanmar workers who crossed the border to work in Thailand. Samut Sakhon was selected as the study area. The 26 Myanmar migrant workers were interviewed. The results revealed that they were 20-47 years old and made money to support themselves and their family. They worked in fishery, factory, and agriculture sector and closely resided with their workplace and lived with the others to reduce the expenditure.

Myanmar migrant workers continued their cultural identity in daily life such as dress, food, belief, and rite including using Burmese in daily life. However, most of them believed that speaking Thai is the important factor to the well-being and increasing the chance to get higher wage. Furthermore, most of them frequently participated in social and cultural activities with the other migrant workers or the familiar group of people. This aggregation associated to adjustment and helping each other. However, they rarely interacted with different other people or races. Moreover, they only faced with familiar Thais in the temple some time. The Myanmar migrant workers who remained their cultural identity in daily life could not integrate with Thai culture, they might have faced with some problems to stay and work in Thailand. To understand lifestyle of Myanmar migrant workers is significant for acceptance the differential of multicultural society and coexistence without any conflicts. In addition, study on combination and integration of social and culture of Myanmar migrant workers also associate to improve the migrant workers management policy. Therefore, the study of this topic should be continuous.

Keywords: Culture; Myanmar migrant worker; Samut Sakhon

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract	ค
บทที่ ๑ บทนำ	
หลักการและความเป็นมา	๑
วัตถุประสงค์	๓
ขอบเขตการศึกษา	๓
นิยามศัพท์เฉพาะ	๓
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๔
บทที่ ๒ ทบทวนวรรณกรรม	
ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติ	๕
ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม	๙
แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่น	๑๐
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัยและข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	
วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๗
ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	๑๘
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	
สภาพความเป็นอยู่และสภาพการทำงาน of แรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร	๒๓
การปรับตัวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร	๓๖
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการศึกษา	๕๓
ข้อเสนอแนะ	๕๖
เอกสารอ้างอิง	๕๗

สารบัญรูป

	หน้า	
รูปที่ ๑	สื่อการฝึกภาษาของแรงงานข้ามชาติพม่า	๓๙
รูปที่ ๒	การแต่งกายของแรงงานข้ามชาติพม่าในงานบวช	๔๑
รูปที่ ๓	อาหารพม่า	๔๓
รูปที่ ๔	ห้องพักของแรงงานข้ามชาติพม่า	๔๖
รูปที่ ๕	การทำกิจกรรมของแรงงานข้ามชาติพม่า	๕๐

บทที่ ๑

บทนำ

หลักการและความเป็นมา

ปัจจุบันสถานการณ์แรงงานข้ามชาติในประเทศไทยมีความสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจในประเทศไทย โดยแรงงานข้ามชาติจาก ๓ ประเทศที่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย ได้แก่ พม่า กัมพูชา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญของแรงงานไร้ฝีมือในภาคการผลิตต่างๆ ที่แรงงานไทยส่วนใหญ่ไม่ยอมทำหรือที่เรียกว่างานประเภท ๓D สกปรก (Dirty) อันตราย (Dangerous) และยากลำบาก (Difficult) รัฐบาลไทยได้มีการผ่อนผันให้แรงงานข้ามชาติหลบหนีเข้าเมืองผิดกฎหมายสัญชาติพม่า กัมพูชา และสปป.ลาว สามารถขออนุญาตทำงานได้อย่างถูกกฎหมายชั่วคราวในประเทศไทย การจดทะเบียนเป็นจริงเริ่มต้นใน พ.ศ.๒๕๓๙ จนถึงปัจจุบัน โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมดำเนินการจัดทำทะเบียนประวัติ ตรวจสุขภาพ ออกใบอนุญาตทำงาน ตลอดจนการรักษาความมั่นคงของชาติ ซึ่งกว่า ๓๐ ปีที่ผ่านมาประเทศไทยได้กลายเป็นจุดหมายปลายทางหลักของแรงงานข้ามชาติจากพม่า กัมพูชา และสปป.ลาวเรื่อยมา ซึ่งนักวิจัยด้านประชากรศาสตร์ประมาณการไว้ว่า ตัวเลขแรงงานข้ามชาติที่ปรากฏในการสำรวจสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.๒๕๕๓ จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมาก และอาจมีจำนวนสูงถึง ๔ ล้านคน (อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ และคณะ, ๒๕๕๔) และข้อมูลจากสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว (๒๕๕๖) รายงานจำนวนแรงงานข้ามชาติจาก ๓ ประเทศเพื่อนบ้านที่เข้ามาโดยถูกต้องตามกฎหมายและผิดกฎหมายทำงานอยู่ในประเทศไทยปัจจุบันสูงถึง ๑.๑๓ ล้านคน ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่มาจากประเทศพม่า คิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ ๗๙.๒๘ ของแรงงานข้ามชาติทั้งหมด และจากการคาดประมาณจำนวนแรงงานข้ามชาติที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย ปี พ.ศ.๒๕๕๙-๒๕๖๔ คาดว่าจะมีจำนวนแรงงานสัญชาติเมียนมาประมาณ ๒,๖๗๘,๗๘๙ - ๓,๐๙๓,๑๒๗ คน (การเคหะแห่งชาติ, ๒๕๕๘)

แรงงานจากประเทศพม่าที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยมีจำนวนมากที่สุดจากแรงงานข้ามชาติทั้งหมด และกระจายตัวตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ จากข้อมูลของศูนย์บริการร่วมจังหวัดสมุทรสาคร (๒๕๕๔) พบว่า ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครมีแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้านจำนวน ๓๓๗,๖๖๕ คน โดยส่วนใหญ่เป็นแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่า คิดเป็นร้อยละ ๙๑ ของแรงงานข้ามชาติทั้งหมด และเมื่อเปรียบเทียบข้อมูลด้านแรงงานไทยต่อแรงงานข้ามชาติ พบว่า อัตราส่วนของกำลังแรงงานไทยที่มีอยู่ในจังหวัดต่อแรงงานข้ามชาติ คือ ๔ คน ต่อ ๑ คน โดยประมาณ (หทัยรัตน์ เสียงดัง และ เบญจมาศ รอดภัย, ๒๕๕๐) สมุทรสาครเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการกระจุกตัวของแรงงานข้ามชาติพม่าสูง เพราะเป็นจังหวัดที่มีธุรกิจประมง

แหล่งสำคัญของประเทศ และเป็นศูนย์กลางการซื้อขายสัตว์น้ำและผลิตภัณฑ์จากสัตว์น้ำ ทำให้การประมงมีความต้องการแรงงานจำนวนมาก แต่แรงงานไทยไม่นิยมทำงานในกิจการประมงทะเล กิจการต่อเนื่องจากประมงทะเลและภาคการเกษตร เพราะเป็นงานหนัก งานสกปรก และมีกลิ่นเหม็น ระยะเวลาไม่แน่นอนมักจ้างเป็นงานเหมาหรือจ้างเฉพาะฤดูกาล เป็นงานที่ต้องอยู่กลางแจ้งตากแดด ทำงานไม่เป็นเวลา ขาดความมั่นคง เป็นงานที่เสี่ยงต่อสารเคมีตกค้าง จึงทำให้มีการเข้าออกงานสูง เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในระดับล่าง ผู้ประกอบการ/นายจ้างจึงหันมาจ้างแรงงานข้ามชาติทำงานแทนแรงงานไทย เนื่องจากแรงงานข้ามชาติไม่รังเกียจงานหนักงานสกปรก และมีความอดทน (อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ และคณะ, ๒๕๕๔) งานที่อนุญาตให้แรงงานข้ามชาติหลบหนีเข้าเมืองทำงานได้มี ๒ งาน คือ งานกรรมกรและงานรับใช้ในบ้าน ใน ๑๐ ประเภท กิจการ และงานตามที่คณะอนุกรรมการฯ จังหวัดสมุทรสาครพิจารณาอนุญาต ได้แก่ กิจการประมง กิจการต่อเนื่องประมงทะเลกิจการเกษตรและปศุสัตว์ กิจการโรงสีข้าว กิจการโรงอิฐ กิจการโรงน้ำแข็ง กิจการขนถ่ายสินค้าทางน้ำ กิจการก่อสร้าง กิจการเหมืองแร่/เหมืองหิน ลูกจ้างในครัวเรือนส่วนบุคคล และกิจการอื่นๆ (ศูนย์บริการร่วมจังหวัดสมุทรสาคร, ๒๕๕๔)

จากข้อมูลของสำนักงานจัดหางานจังหวัดสมุทรสาคร (๒๕๕๓) พบว่าแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครอาศัยอยู่ตามอำเภอเมืองสมุทรสาคร อำเภอกระทุ่มแบน และอำเภอบ้านแพ้ว โดยเฉพาะในอำเภอเมืองสมุทรสาครมีชุมชนคนต่างด้าวอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น พวกเขาต้องเปลี่ยนชุมชนที่อยู่อาศัยและมีการเปลี่ยนวิถีชีวิตและสังคมที่เคยอยู่เดิม ใช้ชีวิตอยู่ในสภาพสังคมที่ตนเองไม่คุ้นเคย ซึ่งแต่ละถิ่นจะมีรูปแบบความสัมพันธ์และวิถีชีวิตที่เฉพาะถิ่นนั้นๆ สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของบริเวณนั้นๆ ที่มีความแตกต่างจากถิ่นอื่น เมื่อแรงงานข้ามชาติย้ายถิ่นเข้ามาจะมีการจัดระเบียบใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการจัดระเบียบทางสังคม เช่น การปฏิสังสรรค์กับบุคคลอื่น ความสัมพันธ์ในสังคม และการจัดระเบียบทางด้านวัฒนธรรม เช่น รูปแบบการใช้ภาษา การแต่งกาย ตลอดจนการจัดระเบียบในด้านการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อให้สามารถปรับตัวให้อยู่รอดในท้องถิ่นปลายทางได้ (ปราโมทย์ ประสาทกุล, ๒๕๔๓) การอยู่ในพื้นที่สมุทรสาครที่มีข้อจำกัดหลายอย่างและต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของประเทศไทยย่อมทำให้แรงงานข้ามชาติเกิดความรู้สึกแปลกแยกต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ตนเองสามารถทำงานและดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่นโดยเฉพาะการปรับตัวด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากแรงงานข้ามชาติเป็นคนต่างถิ่นต่างภาษาเมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทยจึงต้องปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของคนไทยและชุมชนที่ตนเข้าไปอาศัยอยู่ ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาในประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์และวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติพม่าในสังคมไทย ซึ่งการเรียนรู้ในความแตกต่างหลากหลายของเชื้อชาติในสังคมไทยจะสร้างความเข้าใจเพื่อการอยู่ร่วมกันของผู้คนท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย ภายใต้คำถามว่าท่ามกลางความแตกต่างทางภาษา เชื้อชาติ สังคม และวัฒนธรรมนั้น แรงงานข้ามชาติพม่าเหล่านี้มีวิถีชีวิต

ความเป็นอยู่ในปัจจุบันอย่างไร ความแตกต่างกันในด้านภาษาและวัฒนธรรมนั้นก่อให้เกิดอุปสรรคในการประกอบอาชีพหรือไม่ และมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมไทยและวัฒนธรรมไทยอย่างไร ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นข้อมูลที่มีค่าและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับคนไทยและสังคมไทย รวมทั้งในด้านการบริหารจัดการและในเชิงนโยบายของรัฐในอนาคต

วัตถุประสงค์

การวิจัยนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อศึกษาความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย กำหนดพื้นที่ศึกษาในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติพม่าอยู่เป็นจำนวนมากที่สุด โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียน

ขอบเขตการศึกษา

การวิจัยนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อศึกษาความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาศึกษาวิถีชีวิตและการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติพม่า ด้วยวิธีศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กำหนดพื้นที่ศึกษาในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีแรงงานข้ามชาติพม่าอยู่เป็นจำนวนมากที่สุด ประชากร คือ แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าทั้งชายและหญิงที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครแบบจดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายเป็นระยะเวลาตั้งแต่ ๑ ปีขึ้นไป ซึ่งทำงานในกิจการประมง กิจการต่อเนื่องจากการประมง โรงงานอุตสาหกรรม และภาคการเกษตร

นิยามศัพท์เฉพาะ

แรงงานข้ามชาติพม่า หมายถึง ผู้ย้ายถิ่นจากประเทศพม่า หรือ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ (Republic of the Union of the Myanmar) เข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครแบบจดทะเบียน และไม่ได้จดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เป็นระยะเวลาตั้งแต่ ๑ ปีขึ้นไป

วัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบวิธีการดำเนินชีวิตหรือลักษณะการใช้ชีวิตของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป เช่น ภาษา การแต่งกาย การบริโภคอาหาร ประเพณี ศาสนา และความเชื่อต่างๆ

การปรับตัว หมายถึง กระบวนการทางสังคมของแรงงานข้ามชาติพม่าในการเลือกปฏิบัติหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมเพื่อดำรงชีวิตให้เข้ากับสังคมในถิ่นปลายทาง

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม หมายถึง การที่แรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครยอมรับเอาวัฒนธรรมแบบไทยมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตโดยการปรับใช้หรือรับเอาไปใช้ทั้งหมดจนเป็นที่ยอมรับของแรงงานข้ามชาติพม่าทั่วไป ได้แก่ ภาษา การแต่งกาย การบริโภคอาหาร ประเพณี ศาสนา และความเชื่อต่างๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ด้านนโยบาย ข้อค้นพบจากการวิจัยทำให้ทราบถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่เชิงสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการวางแผนการดำเนินนโยบายของทั้งภาครัฐและเอกชนให้มีความเหมาะสมกับลักษณะประชากรในพื้นที่มากยิ่งขึ้น ซึ่งหน่วยงานภาครัฐ อาทิ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสาคร สำนักงานแรงงานจังหวัดสมุทรสาคร และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ด้านสังคมและชุมชน ข้อค้นพบจากการวิจัยเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับคนในสังคมและชุมชนทุกระดับตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ที่มีมากขึ้นในสังคมไทย ผู้ที่สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ อาทิ ผู้ประกอบการหรือนายจ้าง ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคนในชุมชน เมื่อกระบวนการวิจัยเสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยมีแผนการที่จะนำผลการวิจัยไปถ่ายทอดสู่กลุ่มเป้าหมาย โดยการมอบรายงานการวิจัยเพื่อการเผยแพร่ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอผลงานที่ได้ต่อสาธารณชนในการประชุมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติทั้งในเวทีระดับชาติและนานาชาติ

ด้านวิชาการ การวิจัยในครั้งนี้จะช่วยให้นักวิชาการ นักวิจัย สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการวิจัยต่อยอดองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติที่มีอยู่เดิมเพื่อให้เกิดการพัฒนาในสาขาสังคมวิทยาและสาขาอื่นๆ ต่อไป

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติ

"การย้ายถิ่น" (Migration) เป็นการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ทำให้ประชากรในพื้นที่หนึ่งเปลี่ยนแปลงไปทั้งขนาด โครงสร้าง และการกระจายตัว ซึ่งการจะเรียกใครว่าผู้ย้ายถิ่น (migrant) นั้นมีเกณฑ์สำคัญ ๒ ประการ คือ ระยะทางและระยะเวลาของการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งระยะทางต้องมึลักษณะเป็นการย้ายถิ่นเดิมที่เคยอยู่ไปอาศัยอยู่อีกที่หนึ่ง ซึ่ง "ถิ่น" ในที่นี้หมายรวมความเป็นชุมชนและสังคมเอาไว้ด้วย ดังนั้นผู้ย้ายถิ่นจึงมีการเปลี่ยนชุมชนที่อยู่อาศัยและมีการเปลี่ยนวิถีชีวิตและสังคมที่เคยอยู่เดิม โดยอาจจะเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยแบบถาวร หรือกึ่งถาวร การย้ายถิ่นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ประชากรเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ทำให้ประชากรในพื้นที่หนึ่งเปลี่ยนแปลงไปทั้งขนาด โครงสร้าง และการกระจายตัว ผู้ย้ายถิ่นมีการเปลี่ยนถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งคำว่า "ถิ่น" นอกจากหมายถึงบริเวณในเชิงภูมิศาสตร์แล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของบริเวณนั้นๆ ที่มีความแตกต่างจากถิ่นอื่น ซึ่งแต่ละถิ่นจะมีรูปแบบความสัมพันธ์และวิถีชีวิตที่เฉพาะถิ่นนั้นๆ (ปราโมทย์ ประสาทกุล, ๒๕๔๓) ดังนั้น เมื่อมีการย้ายถิ่นเกิดขึ้นนั้นก็หมายความว่ากระบวนการที่ต่อเนื่องจากกระบวนการย้ายถิ่น คือ การเกิดขึ้นของการจัดระเบียบใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการจัดระเบียบทางสังคม เช่น การปฏิสังสรรค์กับบุคคลอื่น ความสัมพันธ์ในสังคม และการจัดระเบียบทางด้านวัฒนธรรม เช่น รูปแบบการใช้ภาษา การแต่งกาย ตลอดจนการจัดระเบียบในด้านการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อให้สามารถปรับตัวให้อยู่รอดในท้องถิ่นปลายทางได้

ความหมายของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในเอกสารขององค์การระหว่างประเทศที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นข้ามชาติ เช่น International Organization for Migration (IOM) และองค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติไว้กว้างๆ โดยยึดหลักเอาเวลาในการพำนักอยู่ในประเทศปลายทางเป็นหลักว่า ต้องอยู่อย่างต่ำ ๑ ปีขึ้นไป โดยไม่แบ่งประเภทว่าเป็นผู้ย้ายถิ่นที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือผิดกฎหมาย (กฤตยา อาชวนิจกุล, ๒๕๔๕) พิจารณารูปแบบการย้ายถิ่นข้ามชาติ สามารถแบ่งคนข้ามชาติได้ ๖ กลุ่ม คือ ๑) นักท่องเที่ยวต่างชาติ ๒) แรงงานข้ามชาติผิดกฎหมายหรือเลียงกฎหมาย ๓) แรงงานข้ามชาติถูกกฎหมาย ๔) ทาสมนุษย์สมัยใหม่หรือกลุ่มที่เกิดจากขบวนการการค้ามนุษย์ข้ามชาติ ๕) ผู้พลัดถิ่น หรือผู้ลี้ภัย และ ๖) กลุ่มบุคคลที่ไร้สัญชาติ (กฤตยา อาชวนิจกุล, ๒๕๔๕) ในประเทศไทยกลุ่มแรงงานข้ามชาติเป็นกลุ่มใหญ่ที่เข้ามาทำงานในประเทศจากรายงานขององค์การสหประชาชาติ ประมาณการว่าในระหว่างปี ๒๕๔๘-๒๕๕๓ ประเทศไทยมีแรงงานข้ามชาติในประเทศมากเป็นอันดับ ๒ ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือประมาณ ๔.๙๒ แสนคน ซึ่งเป็น

รองประเทศสิงคโปร์ที่นำเข้าแรงงานข้ามชาติประมาณ ๗.๒๒ แสนคน อย่างไรก็ตามก็ไม่มีใครคิดว่าจำนวนตัวเลขที่แท้จริงอาจสูงกว่านั้น เนื่องจากการยากที่จะประมาณการจำนวนประชากรแรงงานต่างด้าวที่ไม่ได้อยู่ในระบบ (คณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนฯ, ๒๕๕๔)

พระราชบัญญัติสัญชาติ พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง และพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าวให้ความหมายของคำว่า "คนต่างด้าว" ว่า ผู้ซึ่งมิได้มีสัญชาติไทย ส่วนคำว่า "แรงงานข้ามชาติ" หรือ migrant workers มีผู้ให้นิยามที่หลากหลาย แต่ไม่ว่าในทางใดแรงงานข้ามชาติจะถูกใช้เรียกแรงงานต่างด้าวหรือแรงงานซึ่งมิได้มีสัญชาติของประเทศที่ทำงาน ซึ่งแรงงานข้ามชาติเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศหนึ่งสู่อีกประเทศหนึ่ง โดยมีลักษณะของการปฏิสัมพันธ์กับอีกสังคมและ/หรืออีกวัฒนธรรมหนึ่งผ่านการว่าจ้างแรงงาน (พิทยา พุสสาย และคณะ, ๒๕๕๓) อันเป็นผลมาจากเงื่อนไขปัจจัยทั้งโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง รวมถึงโครงสร้างทางประชากรที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศ ความเป็นอธิปไตยของแต่ละประเทศในการวางกฎเกณฑ์เรื่องการเข้าเมืองของตนเองที่แสดงนโยบายที่ต้อนรับหรือจำกัดการย้ายถิ่นเข้าประเทศตน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไม่ว่าในด้านการค้าและการเมือง ในประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกันก็อาจมีปัญหาเขตแดนเข้ามาด้วย กฎหมายระหว่างประเทศเป็นข้อตกลงร่วมกันเป็นสากล และบทบาทขององค์การระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิแรงงานย้ายข้ามชาติ (กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ, ๒๕๔๐)

กฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองอนุญาตให้คนต่างด้าวเข้ามาในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวตามต้องขอรับใบอนุญาตตามมาตรา ๙ จำแนกขออนุญาตได้ ๔ ประเภท ดังนี้

(๑) ประเภททั่วไป หมายถึง คนต่างด้าวที่เป็นแรงงานที่มีทักษะและทำงานอยู่ในตำแหน่งค่อนข้างสูงหรืออาจ ถูกส่งมาจากบริษัทแม่ในต่างประเทศที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทย หรือเข้ามาทำงานชั่วคราวในงานที่ต้องใช้ทักษะ และเทคโนโลยีขั้นสูง เป็นความต้องการผู้ที่มีความสามารถเฉพาะด้าน มีความชำนาญเฉพาะด้าน หรือมีความสามารถ ทางการสื่อสาร (ภาษา) ที่ยังหาคนไทยที่มีความสามารถ หรือมีความชำนาญเข้ามาร่วมงานไม่ได้ หรือเป็นการเข้ามา ทำงานในกิจการที่ตนเองลงทุน หรือกิจการของคู่สมรส หรือกิจการที่ร่วมลงทุน เป็นต้น ส่วนใหญ่ทำงานในกิจการ ดังนี้

- กิจการที่มีการลงทุนตั้งแต่ ๒ ล้านบาทขึ้นไป
- กิจการที่มีการลงทุนมากกว่า ๓๐ ล้านบาทขึ้นไป
- มูลนิธิ/สมาคม/องค์การเอกชนต่างประเทศ

(๒) ประเภทตลอดชีพ หมายถึง คนต่างด้าวซึ่งได้รับใบอนุญาตทำงานตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๓๒๒ ข้อ ๑๐ (๑๐) มีสาระสำคัญว่า “ใบอนุญาตที่ออกให้แก่คนต่างด้าวซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรตาม

กฎหมาย ว่าด้วยคนเข้าเมืองและทำงานอยู่แล้วก่อนวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๕ ให้ใช้ได้ตลอดชีวิตของคนต่างด้าว นั้น เว้นแต่คนต่างด้าวจะเปลี่ยนอาชีพใหม่”

(๓) ประเภทแจ้งการทำงาน หมายถึง คนต่างด้าวซึ่งเข้ามาในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวตามกฎหมายว่าด้วย คนเข้าเมืองเพื่อทำงานอันจำเป็นและเร่งด่วนที่มีระยะเวลาทำงานไม่เกินสิบห้า วัน และจะทำงานนั้นได้ เมื่อได้มีหนังสือแจ้งให้นายทะเบียนทราบ

(๔) ประเภทพิสูจน์สัญชาติ หมายถึง แรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชา ซึ่งเดิมคณะรัฐมนตรีมีมติผ่อนผันให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราว ระหว่างรอการส่งกลับอนุญาตให้ทำงานได้ ๒ งาน คือ งานกรรมกร และคนรับใช้ในบ้าน มีใบอนุญาตทำงานชนิดบัตรสีชมพู และได้รับการปรับเปลี่ยนสถานะจากแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองฯ ให้เป็นแรงงานเข้าเมืองโดยถูกต้องตามกฎหมายโดยได้รับการพิสูจน์สัญชาติและได้รับเอกสารรับรองสถานะจากเจ้าหน้าที่ประเทศ ต้นทาง ได้แก่ หนังสือเดินทางชั่วคราว (Temporary Passport) หรือเอกสารรับรองบุคคล (Certificate Of Identity) เป็นต้น เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการขออนุญาตทำงาน โดยได้รับใบอนุญาตทำงานเป็นชนิดบัตรสีเขียว

ผู้รับใบอนุญาตตามมาตรา ๑๑ หมายถึง คนต่างด้าวซึ่งยังไม่เดินทางเข้ามาในราชอาณาจักร โดยนายจ้างยื่นคำขอรับใบอนุญาตและชำระค่าธรรมเนียมแทน จำแนกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

(๑) ประเภททั่วไป หมายถึง คนต่างด้าวที่ เป็นแรงงานที่มีทักษะและทำงานอยู่ในตำแหน่งค่อนข้างสูงหรือเข้ามาทำงานชั่วคราวในงานที่ต้องใช้ทักษะและเทคโนโลยีขั้นสูง เป็นความต้องการผู้ที่มีความสามารถหรือความชำนาญเฉพาะด้าน หรือมีความสามารถทางการสื่อสาร (ภาษา) ที่ยังหาคนไทยที่มีความสามารถหรือ มีความชำนาญเข้าร่วมงานไม่ได้ เมื่อเดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรแล้วต้องดำเนินการยื่นขอใบ อนุญาตทำงานภายใน ๓๐ วัน

(๒) ประเภทนำเข้า หมายถึง แรงงานต่างด้าวที่เข้ามาทำงานตามข้อตกลงว่าด้วยการจ้างแรงงานต่างด้าวระหว่างประเทศไทยกับประเทศคู่ภาคี (MOU) โดยขออนุญาตทำงานได้ ๒ งาน คือ งานกรรมกร และ คนรับใช้ในบ้าน ปัจจุบันทำข้อตกลง (MOU) กับประเทศ ๒ ประเทศ คือ ลาว และกัมพูชา

ผู้รับใบอนุญาตตามมาตรา ๑๓ (๑) และ (๒) หมายถึง คนต่างด้าว ต่อไปนี้ คนต่างด้าวที่ยังไม่เข้ามาในราชอาณาจักร ที่ประสงค์จะเข้ามาทำงานต้องปฏิบัติ ดังนี้

(๑) คนต่างด้าวถูกเนรเทศตามกฎหมายว่าด้วยการเนรเทศ และ ได้รับการผ่อนผันให้ไปประกอบอาชีพ ณ ที่แห่งใดแทนการเนรเทศหรืออยู่ในระหว่างรอการเนรเทศ

(๒) เข้ามาหรืออยู่ในราชอาณาจักรโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง แต่ได้รับอนุญาตให้อยู่ในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวเพื่อรอการส่งกลับออกไปนอกราชอาณาจักรตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง

ผู้รับใบอนุญาตตามมาตรา ๑๔ หมายถึง คนต่างด้าวซึ่งมีภูมิลำเนาและเป็นคนสัญชาติของประเทศที่มีชายแดนติดกับประเทศไทย ถ้าได้เข้ามาในราชอาณาจักรโดยมีเอกสารใช้แทนหนังสือเดินทางตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง อาจได้รับอนุญาตให้ทำงานบางประเภทหรือลักษณะงานในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวในช่วงระยะเวลาหรือตามฤดูกาลที่กำหนดได้ ทั้งนี้ เฉพาะการทำงานภายในห้องที่ที่อยู่ติดกับชายแดนหรือห้องที่ต่อเนื่องกับห้องดังกล่าว

ผู้รับใบอนุญาตตามมาตรา ๑๒ หมายถึง คนต่างด้าวซึ่งเข้ามาทำงานในราชอาณาจักรตามกฎหมายพิเศษ ได้แก่ กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน และกฎหมายอื่น (พ.ร.บ. การนิคมอุตสาหกรรม เป็นต้น)

๑. ติดต่อสถานทูตหรือสถานกงสุลไทยประจำประเทศที่คนต่างด้าวอาศัยอยู่ เพื่อขอคำแนะนำและขอรับการตรวจลงตราประเภทคนอยู่ชั่วคราว (Non-Immigrant Visa) ในหนังสือเดินทางเท่านั้น

๒. ให้นายจ้างในราชอาณาจักรยื่นขอรับใบอนุญาตทำงานแทน

๓. เมื่อได้รับแจ้งผลการพิจารณาอนุญาตให้เข้าทำงานตามที่ยื่นขอแล้ว จึงเดินทางเข้ามาขอยื่นความจำนงขอรับใบอนุญาตทำงานภายใน ๓๐ วันนับจากวันที่รับหนังสือแจ้งผลการพิจารณาอนุญาตให้เข้ามาทำงาน และจะทำงานได้เมื่อได้รับใบอนุญาตทำงานแล้วเท่านั้น

คนต่างด้าวที่เข้ามาในราชอาณาจักร แล้วประสงค์จะทำงานต้องปฏิบัติ ดังนี้

๑. คนต่างด้าวที่จะขออนุญาตทำงานตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุนหรือการนิคมอุตสาหกรรม ต้องยื่นขอรับใบอนุญาต ทำงาน ภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่เข้ามาในราชอาณาจักรหรือ ๓๐ วันนับแต่วันที่ทราบการได้รับอนุญาตให้ทำงานตามกฎหมายนั้นๆ

๒. คนต่างด้าวไม่ว่าจะมีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรหรือคนต่างด้าวที่เข้ามาในราชอาณาจักรประเภทคนอยู่ชั่วคราว จะทำงานได้ต่อเมื่อ ได้รับใบอนุญาตแล้วเท่านั้น โดยยื่นขอรับใบอนุญาตทำงานตามแบบที่กฎหมายกำหนด

คุณสมบัติของคนต่างด้าว ที่จะขอใบอนุญาตทำงานได้

๑. มีถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักรหรือได้รับอนุญาตให้เข้ามาในราชอาณาจักรเป็นการชั่วคราวตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมือง (มิใช่พนักงานทูตหรือผู้เดินทางผ่าน)

๒. มีความรู้ความสามารถในการทำงานตามที่ขอรับใบอนุญาตทำงาน

๓. ต้องไม่เป็นคนวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ

๔. ต้องไม่เป็นผู้เจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อน วัณโรคในระยะอันตราย โรคเท้าช้างในระยะปรากฏอาการเป็นที่น่ารังเกียจแก่สังคม โรคยาเสพติดให้โทษอย่างร้ายแรง โรคพิษสุราเรื้อรัง

๕. ต้องไม่เคยต้องโทษจำคุกในความผิดตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองหรือตามกฎหมายว่าด้วยการทำงานของคนต่างด้าว ภายในระยะเวลาหนึ่งปีก่อนวันขอรับใบอนุญาต

คนต่างด้าวที่มีใบอนุญาตทำงานแล้ว ต้องปฏิบัติ ดังนี้

๑. มีใบอนุญาตติดตัวไว้หรือมีอยู่ ณ ที่ทำงานในระหว่างทำงานเพื่อแสดงต่อเจ้าหน้าที่ได้ตลอดเวลา (ผู้ฝ่าฝืนมีโทษปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท)
๒. ทำงานโดยไม่ได้รับใบอนุญาตทำงาน (มีโทษจำคุกไม่เกิน ๕ ปี ปรับตั้งแต่ ๒,๐๐๐ บาท ถึง ๑๐๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ)
๓. ต้องทำงานตามที่ได้รับอนุญาตเท่านั้น หากประสงค์จะทำงานอื่น หรือเปลี่ยนท้องที่หรือสถานที่ในการทำงาน ต้องได้รับอนุญาตก่อน (ผู้ฝ่าฝืนมีโทษปรับไม่เกิน ๒๐,๐๐๐ บาท)
๔. ก่อนใบอนุญาตทำงานสิ้นอายุ และประสงค์จะทำงานต่อต้องยื่นคำขอต่ออายุใบอนุญาตก่อนจึงจะทำงานได้
๕. กรณีใบอนุญาตชำรุดหรือสูญหาย ต้องยื่นขอใบแทนใบอนุญาตภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ทราบ
๖. กรณีเปลี่ยนชื่อ ชื่อสกุล สัญชาติ ที่อยู่อาศัยของคนต่างด้าว หรือชื่อสถานที่ทำงาน ต้องยื่นคำร้องขอแก้ไขโดยไม่ชักช้า

ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

“วัฒนธรรม” มาจากคำ ว่า “Culture” ในภาษาอังกฤษซึ่งมีรากศัพท์มาจาก Cultura ในภาษาละติน ซึ่งมีความหมายว่า การเพาะปลูกและบำรุงให้เจริญงอกงาม และคำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่เกิดจากการรวมคำ ๒ คำ ในลักษณะสมาสเข้าด้วยกันได้แก่ “วัฒนธรรม” หรือวัฒนธรรม พัฒนา ก็ได้ แปลว่า ความเจริญงอกงาม รุ่งเรืองก้าวหน้า “ธรรม” แปลว่าการกระทำหรือข้อที่ควรปฏิบัติ ดังนั้น คำว่า วัฒนธรรม จึงหมายถึงข้อที่กำหนดให้มนุษย์ปฏิบัติเพื่อเกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านกาย วาจา ใจไปพร้อมกันทั้งหมดจะมีอย่างเดียวกันไม่ได้ (สุพัตรา สุภาพ, ๒๕๓๖) วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของคน (The Way of Life) วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีแต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิถีสื่อความ วิถีจราจรและขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ วิถีแสดงความสุขทางใจ และหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิต เกิดจากกระบวนการอันซับซ้อนทางสังคมหรือกลุ่มชน โดยรวมเอามิติทางด้านจิตใจ วัตถุ ภูมิปัญญาและอารมณ์เข้าไว้ด้วยกันจนเป็นรูปแบบเอกลักษณ์ของสังคมนั้น มิใช่เพียงเรื่องของศิลปะและวรรณกรรม หากหมายรวมถึงสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ระบบค่านิยม ตลอดจนขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และความเชื่อต่างๆ (นิคม มุสิกคามะ, ม.ป.ป.) แนวทางการแสดงถึงวิถีชีวิตนั้นอาจมาจากตัวแบบแล้วต่อมาคนส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติสืบทอดกันมา วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิธีใหม่ที่ใช้แก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่าเดิม ซึ่งอาจทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดอาจ

เลิกใช้วัฒนธรรมเดิม ดังนั้นการรักษาหรือดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิมจึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพ ตามยุคสมัย การศึกษานี้วัฒนธรรม หมายถึงการศึกษาวิถีชีวิตแบบแผนการดำรงชีวิต หรือลักษณะการใช้ชีวิตของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากผลของกิจกรรมที่มนุษย์ใช้เป็นแนวปฏิบัติที่ทำให้สังคมนั้นมีกฎระเบียบกติกาในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในระดับกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีการดำเนินเป็นกลุ่ม พฤติกรรมของมนุษย์สามารถยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ และเป็น การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมีส่วนส่งเสริมให้การปรับตัวเป็นไปได้ดีและเร็วขึ้น ผู้ย้ายถิ่นมีทัศนคติที่ดีต่อถิ่นที่อยู่ใหม่ก็จะมีผลต่อการปรับตัวและยอมรับสังคมได้ดี สิ่งสำคัญที่ทำให้ปรับตัวได้ดี คือ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างกันและกันเพราะภาษาเป็นการถ่ายทอดความคิดด้วยระบบสัญลักษณ์ เป็นพฤติกรรมที่เกิดได้จากการเรียนรู้และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม คนที่ใช้ภาษาเดียวกันสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์เพื่อเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ภาษาจึงทำให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ในถิ่นปลายทางได้ รวมถึงการเข้าถึงบริการและการมีส่วนร่วมในชุมชนได้ง่ายขึ้น ดังนั้นการรู้ภาษาของเจ้าของประเทศเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการปรับตัวให้อยู่ในประเทศนั้น ถ้าไม่รู้ภาษาหรือพูดสื่อสารไม่ได้ก็ทำให้การปรับตัวเป็นไปได้ยาก ซึ่งการปรับตัวทางวัฒนธรรมมีองค์ประกอบหลายด้าน ด้านศิลปวัฒนธรรมและสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ องค์กรประกอบทางวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียงหรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเองเกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ (สุวิมล แสนเวียงจันทร์ และยุพา โปฬา, ๒๕๖๐)

แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวของผู้ย้ายถิ่น

การย้ายถิ่นคือการที่ผู้ย้ายถิ่นมีการเปลี่ยนถิ่นที่อยู่อาศัย เมื่อมีการย้ายถิ่นเกิดขึ้นนั้นก็หมายความว่ากระบวนการที่ต่อเนื่องจากกระบวนการย้ายถิ่นคือการเกิดขึ้นของการจัดระเบียบใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการจัดระเบียบทางสังคม เช่น การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ความสัมพันธ์ในสังคม และการจัดระเบียบด้านวัฒนธรรมตลอดจนการจัดระเบียบในด้านการใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อให้สามารถปรับตัวให้อยู่รอดในถิ่นปลายทางได้ เพื่อให้สังคมตระหนักถึงการเพิ่มขึ้นของแรงงานข้ามชาติที่มีมากขึ้นในสังคมไทย การศึกษานี้ช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่เชิงสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่า ผ่านการทบทวน ๔ มโนทัศน์หลัก คือ การปรับตัว (Adjustment) การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Cultural Assimilation) การ

ผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) และการบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) ซึ่งแต่ ละมโนทัศน์นี้มีรายละเอียดดังนี้

๑) การปรับตัว (Adjustment)

การปรับตัวของผู้ย้ายถิ่น เป็นภาวะการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ย้ายถิ่นต้องมีการเปลี่ยนจากบรรทัด ฐานที่เคยยึดถือปฏิบัติในสภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะหนึ่ง ผลจากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะทำให้เกิดภาวะ กัดดันและความเครียดทั้งในด้านจิตใจ เศรษฐกิจ และสังคมต่อผู้ย้ายถิ่น ดังนั้นผู้ย้ายถิ่นแต่ละคนจึงต้อง พยายามที่จะดำเนินชีวิตในถิ่นปลายทางด้วยการมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในสังคมนั้น ในลักษณะที่สร้างความ พึงพอใจให้เกิดแก่คนเหล่านั้น ทำให้ความต้องการขั้นพื้นฐานต่างๆ ของตนได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ โดยตนสามารถรับผิชอบในบทบาทที่สำคัญของตนไว้อย่างสมบูรณ์ และสามารถที่จะคงไว้ซึ่งลักษณะของตน ตลอดจนความมั่นคงในตนเอง (Jansen, ๑๙๖๐ อ้างอิงใน ภณิการ์ เพชรเขียว, ๒๕๔๙, Colleen and Antony, ๑๙๙๔)

กระบวนการปรับตัว (Integration) ของแรงงานผู้ย้ายถิ่น (Piore, ๑๙๗๙) มี ๓ ระยะ คือ ระยะที่ ๑ ระยะบุกเบิก (Sojourner phase) เป็นระยะที่ผู้ย้ายถิ่นเดินทางเข้ามาคนเดียว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ หางานทำ มีความคิดที่จะหาเงินอย่างเดียว และหาให้ได้มากที่สุดในระยะสั้นก่อนกลับบ้าน ลักษณะงานที่ทำงาน ไม่มั่นคง รายได้เกือบทั้งหมดจะส่งกลับประเทศตนเอง การอยู่อาศัยจะอยู่อย่างง่ายๆ อาจอยู่รวมกันหลายคน เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย ส่วนใหญ่จะใช้เวลาเกือบทั้งหมดไปกับการทำงานทำให้ความสนใจในกิจกรรมทางสังคม มีน้อย และยังมีความคิดว่าตนยังเป็นสมาชิกของชุมชนเดิมในประเทศของตน จึงไม่มีส่วนร่วมในสังคมของ ประเทศผู้รับ มีข้อจำกัดเรื่องการติดต่อกับคนในพื้นที่ที่อาศัยอยู่หรือที่ทำงานอยู่ด้วยกัน ไม่เกิดความผูกพัน ระหว่างบุคคล สถาบัน หรือด้านเศรษฐกิจในประเทศผู้รับ ระยะที่ ๒ ระยะเปลี่ยนแปลง (Transition phase) เป็นระยะที่ผู้ย้ายถิ่นใช้เวลาอยู่ในประเทศผู้รับมากขึ้น เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงระหว่างการเป็นผู้บุกเบิก (sojourner phase) ไปสู่การตั้งถิ่นฐาน (settlement phase) ช่วงนี้เป็นช่วงที่มีความยากลำบากในการ ปรับตัว ไม่สามารถหลีกเลี่ยงที่จะมีชีวิตสังคมในประเทศผู้รับ มีการติดต่อกับคนในพื้นที่มากขึ้น และมี ปฏิสัมพันธ์กับประชาชนและสถาบันนอกเหนือจากกลุ่มเชื้อชาติของตน การแยกตัวออกจากสมาชิกใน ครอบครัวเป็นแรงกดดันที่ต้องนำสมาชิกครอบครัวเข้ามาอยู่ด้วย มีความต้องการที่อยู่อาศัยที่ถูกต้องตาม กฎหมาย และด้วยประสบการณ์ที่มากขึ้นก็จะทำให้ได้รับสิ่งที่มั่นคงมากขึ้น เช่น การได้ทำงานที่มีรายได้ที่ดีขึ้น รายได้ที่มากขึ้นในระยะนี้จะถูกจ่ายในประเทศผู้รับมากกว่าส่งเงินกลับบ้าน ระยะที่ ๓ ระยะตั้งถิ่นฐาน ระยะนี้ ผู้ย้ายถิ่นจะมีบ้านอยู่ในประเทศผู้รับ โดยอาศัยอยู่กับครอบครัว มีพัฒนาการการติดต่อที่แพร่กระจายมากขึ้น โดยมีการติดต่อกับบุคคลและสถาบันทั้งในและนอกกลุ่มเชื้อชาติ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสถาบันที่เป็น ทางการในประเทศผู้รับ เช่น ธนาคาร สถาบันต่างๆ ของภาครัฐ เช่น โรงเรียน นอกจากนี้เกือบทั้งหมดมี

เอกสารการอยู่อาศัยอย่างถูกกฎหมาย รายได้ถูกจ่ายในประเทศผู้รับมากกว่าในชุมชนต้นทาง กระบวนการปรับตัวและการตั้งถิ่นฐานเป็นไปตามกระบวนการทางสังคมที่ค่อยๆ พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่อยู่อาศัยหรือประสบการณ์ที่เพิ่มมากขึ้นของผู้ย้ายถิ่น เกณฑ์การแบ่งประเภทผู้ย้ายถิ่นจำแนกตามความแตกต่างของพัฒนาการในระดับต่างๆ ในระยะแรกผู้ที่ย้ายถิ่นเข้ามาจะเป็นประเภทการย้ายถิ่นชั่วคราว โดยผู้ย้ายถิ่นมีจุดมุ่งหวังเพียงเพื่อทำงานและหาเงินกลับบ้าน แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไป การเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือองค์กรของผู้ย้ายถิ่นทำให้ระดับการอยู่อาศัยอย่างถาวรมีมากขึ้น เมื่อพิจารณากระบวนการปรับตัวดังกล่าว จะพบว่าผู้ย้ายถิ่นเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมปลายทางในด้านต่างๆ อาทิ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับคนในพื้นที่ปลายทาง ความสัมพันธ์กับองค์กรในถิ่นปลายทาง การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ภาษา วัฒนธรรม

เมื่อผู้ย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ในถิ่นใหม่ในระยะแรกของการใช้ชีวิตผู้ย้ายถิ่นจะต้องมีการปรับตนเองก่อนเสมอ เนื่องจากการปรับตัวต้องอาศัยปัจจัยภายในตัวของผู้ย้ายถิ่นเอง ส่วนการผสมกลมกลืนเป็นกระบวนการในระยะยาวที่เกิดขึ้นภายหลังอย่างค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากต้องอาศัยการปฏิสังสรรค์ทางสังคมระหว่างผู้ย้ายถิ่นกับผู้ที่อยู่ในถิ่นนั้นลำพังผู้ย้ายถิ่นคนเดียวไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้จึงทำให้การผสมกลมกลืนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ยากและซับซ้อน Hoffsommer (๑๙๕๘ อ้างอิงใน ภณิการ์ เพชรเขียว, ๒๕๔๙)

๒) การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

การผสมผสานทางวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากกลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรมกันมีการติดต่อโดยตรงต่อเนื่องกันมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบอย่างวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่ม (พจนานุกรมศัพท์ทางสังคม, ๒๕๓๒) เป็นกระบวนการที่ทำให้กลุ่มคนซึ่งมีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรมประเพณี แต่อยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกัน หรือในสังคมเดียวกันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ยอมรับในวัฒนธรรมเดียวกันจนทำให้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมลดน้อยลงหรือหมดสิ้นไป (Tang Xi, ๒๕๕๗) การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเชื่อมสัมพันธ์ต่อกันประหนึ่งการหลอมละลายสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกันภายในสังคมทั้งระหว่างบุคคลต่อบุคคลและกลุ่มต่อกัน โดยการนำเอาประสบการณ์และสิ่งที่เคยเห็นว่าเป็นความถูกต้องเหมาะสมมาเชื่อมสัมพันธ์หรือแลกเปลี่ยนกันเพื่อให้เกิดการยอมรับด้วยกันทุกฝ่ายจนกระทั่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมต่างๆ ไป ดุจการหลอมละลายวัฒนธรรมซึ่งมีความแตกต่างกันให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีการแลกเปลี่ยนปรับปรุงและแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมจนเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมทั่วไป และเป็นทางหนึ่งที่จะขจัดหรือลดความขัดแย้งความไม่เข้าใจกันในสังคมให้ลดน้อยลงหรือหมดไป การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมยังหมายถึงกระบวนการที่กลุ่มซึ่งมีวัฒนธรรมต่างกันได้มีวัฒนธรรมรวมกัน ไม่เพียงแต่เป็นการรวมวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมเท่านั้น อาทิ

การแต่งกาย ภาษา อาหาร เป็นต้น ยังหมายรวมถึงลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม อาทิ ค่านิยม ความรู้สึก ความคิด ทศนคติ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การผสมกลมกลืนจึงหมายถึงการผสมกลมกลืนมรดกทาง วัฒนธรรมต่างๆ (Gordon, ๑๙๕๙)

การผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีการติดต่อทาง วัฒนธรรมเมื่อชน ๒ กลุ่มมีวัฒนธรรมแตกต่างกันมาติดต่อกัน แต่ละกลุ่มอาจให้อิทธิพลซึ่งกันและกันได้แต่ถ้า ติดต่อกันในระยะเวลาสั้นๆ ก็อาจไม่มีอิทธิพลมากนัก แต่ถ้าติดต่อกันในระยะเวลาที่ยาวนานขึ้นอาจทำให้เกิดผล กระทบต่อกันได้ซึ่งอาจเป็นการให้อิทธิพลฝ่ายเดียวหรือส่งผลกระทบต่องานทั้งสองฝ่ายได้ นอกจากนี้การติดต่อ ระหว่างวัฒนธรรมยังหมายถึงกระบวนการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่ เช่น นักศึกษาไทยในประเทศ อเมริกากำลังอยู่ในการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของอเมริกา เมื่อวัฒนธรรมของเรากำลังติดต่อสัมพันธ์กับ วัฒนธรรมของอเมริกา เมื่อเวลาผ่านไปแบบแผนพฤติกรรมบางอย่างของคนไทย เช่น อาหาร เสื้อผ้า หรือ ค่านิยมต่างๆ อาจเปลี่ยนไปเป็นส่วนผสมผสานทางวัฒนธรรม หรือแทนที่วัฒนธรรมของตนเองโดยวัฒนธรรม อื่นๆ ปัจจัยที่ทำให้กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมเกิดเร็วขึ้นนอกจากการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมแล้ว อาจมีการเปลี่ยนสัญชาติและการกระทำอื่นๆ ตามสถานการณ์ กระบวนการดังกล่าวจะเกิดขึ้นในระดับ วัฒนธรรมกลุ่มย่อยด้วยเพราะการติดต่อระหว่างกลุ่มคนต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มชนน้อย เช่น คนจีนในประเทศ ไทยจะมีระดับของการผสมผสานและรับวัฒนธรรมไทยในระดับสูง (งามพิศ สัตย์สงวน, ๒๕๔๓) จากการศึกษา ของสุมน อุษิณี (๒๕๒๗) พบว่ากระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการผสมกลมกลืน มีขั้นตอนทั้ง ๔ ที่มีความสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน คือ ๑) ขั้นการติดต่อ ๒) ขั้นการแข่งขัน ๓) ขั้นการปรับตัว และ ๔) ขั้นการผสมกลมกลืน กล่าวคือในขั้นแรกจะมีการติดต่อสื่อสารระหว่างชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน นำไปสู่ การแข่งขันระหว่างชนกลุ่มน้อยด้วยกันเพื่อเพิ่มพูนความสนิทสนมกับชนกลุ่มใหญ่ อันจะนำไปสู่การปรับตัวให้ เข้ากับสังคมใหม่ หลังจากนั้นความสัมพันธ์จะพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จนสามารถฝ่าฟันอุปสรรคทั้งหลายไปสู่การผสม กลมกลืนเป็นกระบวนการที่ทำให้กลุ่มชน ซึ่งมีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรมประเพณี แต่อยู่ในอาณา เขตบริเวณเดียวกัน หรือในสังคมเดียวกันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

โอกาสที่จะมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมประสบผลสำเร็จก็ต่อเมื่อประชาชนในสังคมมี ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นไปอย่างซ้ำๆ ไม่สามารถกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนและ จำกัว่าจะต้องเป็นไปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งโดยเฉพาะ อาทิ ผู้ย้ายถิ่นที่เข้าไปอยู่ในสังคมหนึ่งใหม่ๆ ใน ระยะแรกย่อมจะประสบกับการดูหมิ่นเหยียดหยามอย่างน่าขมขื่นแต่ขณะเดียวกันเขาก็ได้สัมผัสกับ กระบวนการทางสังคมในลักษณะแปลกใหม่ที่จะต้องพยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและแข่งขันกับผู้อื่นที่ อาจติดตามมาภายหลัง เมื่อนานวันเข้าจากประสบการณ์และความคุ้นเคยจะทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีขึ้น เรื่อยๆ จนกลายเป็นความสนิทสนมและเกิดการผสมกลมกลืนในที่สุด พวกที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ

สังคมและพยายามจะปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมในสังคมที่เขาอาศัยอยู่ คนกลุ่มนี้จะถูกผสมกลมกลืนมากกว่า คนกลุ่มที่พยายามรักษาสถานภาพเดิมและไม่เข้าร่วมกิจกรรมของสังคม ในการที่จะให้หรือรับวัฒนธรรมนั้น มักจะเกิดขึ้นโดยการไม่ตั้งใจ ไม่รู้ตัว ไม่มีการบังคับหรือไม่มีข้อกำหนดใดๆ อย่างชัดเจน โดยมีลักษณะเป็นการเรียนรู้โดยจิตใต้สำนึก แม้ว่าคุณคนจะมีความรู้สึกนึกคิดค่านิยมและความคาดหวังที่แตกต่างกัน แต่ความจำเป็นของภาวะแวดล้อมบังคับย่อมจะทำให้เกิดการผสมกลมกลืนได้ การผสมกลมกลืนจะทำให้เกิดความเหมือนกันอย่างแท้จริง วิถีชีวิตจะทำให้เขามีบุคลิกภาพใหม่ในความเป็นพลเมืองใหม่ในสังคมนั้นๆ (ชบวน พลตรี, ๒๕๒๗)

อย่างไรก็ตาม มีแนวคิดเรื่องการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่ไม่เชื่อว่ากระบวนการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจะนำไปสู่ภาวะการสลายตัวของวัฒนธรรมเดิมของชนกลุ่มน้อยจนหมดสิ้น แต่เชื่อว่าการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะดำเนินไปถึงภาวะที่ก่อให้เกิดการยอมรับความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่มารวมในเป็นสมาชิกของสังคมเดียวกัน ตามแนวคิดเรื่องการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่ใช้กันแพร่หลาย (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, ๒๕๑๗) สามารถสรุปได้ดังนี้

Anglo-Conformity คือ การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมโดยกำหนดให้วัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งเป็นหลัก

Melting-Pot คือ การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นจะต้องมีการนำเอาปัจจัยจากวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ มารวมกัน แล้วหลอมให้เป็นวัฒนธรรมใหม่

Cultural Pluralism คือ การปรับปรุงแนวคิดข้างต้นด้วยการให้คงวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ ให้คงอยู่ โดยอยู่ด้วยกันอย่างบูรณาการ

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในการศึกษานี้ หมายถึงการศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การปรับตัวเพื่อการทำงานและการดำเนินชีวิตของแรงงานข้ามชาติพม่าในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมของไทย

๓) การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation)

การผสมผสานทางวัฒนธรรม (acculturation) เป็นกระบวนการหนึ่งของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่คนในสังคมหนึ่งจะรับเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาประพฤติปฏิบัติ ทั้งในลักษณะที่อาจเป็นการยอมรับหรือถูกบังคับ และถ้าหากวัฒนธรรมที่รับเอามากลายเป็นการปฏิบัติสืบทอดกันมาการผสมผสานก็จะเกิดขึ้น (อมรา พงศาพิชญ์, ๒๕๔๗ อังโน พินิจ ลาภธนานนท์, ๒๕๖๐) การพบปะติดต่อกันจะด้วยความสมัครใจหรือไม่สมัครใจก็ตามย่อมมีการแลกเปลี่ยนยืมวัฒนธรรมกัน และเมื่อสังคมหนึ่งยอมรับวัฒนธรรมจากอีกสังคมหนึ่งเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมของตน จนเกิดผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเดิม ลักษณะเช่นนี้เรียกว่าการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม การผสมผสานทางวัฒนธรรมมักเกิดจาก

การที่บุคคลต่างวัฒนธรรมมาติดต่อกันและมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมต่างๆ ในระบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่ม นั่นคือบุคคลหรือกลุ่มใดยอมรับวัฒนธรรมอื่นๆ โดยทั่วไปปรากฏการณ์ของการผสมผสานทางวัฒนธรรมนี้จะเป็กระบวนการที่เกิดขึ้นสองทาง(two way process) คือเมื่อคนกลุ่มหนึ่งถ่ายทอดวัฒนธรรมให้อีกกลุ่มหนึ่งขณะเดียวกันก็อาจจะรับวัฒนธรรมของกลุ่มดังกล่าวมาด้วย (สุจรรยา จันทศิริ, ม.ป.ป.)

ในอดีตการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะพบเห็นได้ชัดเจนในกรณีที่สังคมหนึ่งถูกรุกราน โดยฝ่ายที่ชนะจะพยายามบังคับฝ่ายที่แพ้ให้ต้องปฏิบัติตามแบบอย่างการดำรงชีวิตของตน เช่น เมื่ออังกฤษยึดครองประเทศเมียนมาก็บังคับให้ชาวพื้นเมืองเรียนภาษาอังกฤษ อย่างไรก็ตามกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมนี้ไม่จำเป็นเสมอไปที่ฝ่ายแพ้จะรับเอาวัฒนธรรมของฝ่ายชนะ ถ้าฝ่ายชนะมีวัฒนธรรมด้อยกว่าอาจจะรับเอาวัฒนธรรมฝ่ายแพ้ก็ได้ จึงกล่าวได้ว่าบุคคลเมื่อมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมใดก็อาจจะยอมรับและปฏิบัติตามวัฒนธรรมนั้น และจะมีพฤติกรรมคล้ายๆ กับคนอื่นในสังคมนั้น เป็นเพราะผลของการเรียนรู้ที่ได้รับมาไม่ว่าจะโดยแบบรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม แสดงว่าวัฒนธรรมมีอิทธิพลเหนือความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ดังนั้นการผสมผสานทางวัฒนธรรมจึงมักจะเกิดขึ้นเมื่อสมาชิกของวัฒนธรรมหนึ่งเกิดความสัมพันธ์กับสมาชิกของอีกวัฒนธรรมหนึ่งเป็นระยะเวลาานพอสมควรอย่างไรก็ตามกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมีแนวโน้มแตกต่างกันในแต่ละสังคม บางวัฒนธรรมอาจจะถ่ายทอดและยอมรับง่ายกว่าวัฒนธรรมอื่น ในขณะที่บางวัฒนธรรมอาจจะต่อต้าน เนื่องจากโดยทั่วไปแล้วแต่ละวัฒนธรรมจะพยายามธารงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองเอาไว้ ในรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพและการทำมาหากิน สภาพที่อยู่อาศัย การแต่งกาย อาหาร ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ศิลปะการแสดง และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้หากแต่ละวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กันมีความมุ่งมั่นที่จะธารงอัตลักษณ์ของตนเองไว้ อาจจะส่งผลกระทบต่อให้ไม่สามารถจะผสมผสานทางวัฒนธรรมเข้ากับวัฒนธรรมอื่นได้ แต่อาจจะดำเนินไปในแบบแผนการบูรณาการทางวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันกับวัฒนธรรมอื่น (พินิจ ลาภธนานนท์, ๒๕๖๐)

๔) การบูรณาทางวัฒนธรรม (Cultural Integration)

แนวคิดการบูรณาการทางวัฒนธรรมมี ๒ แนวคิด คือ The Melting Pot และ Culture Pluralism

The Melting Pot คือ เป็นการรวมหน่วยที่แยกกันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกลายเป็นสิ่งใหม่เกิดขึ้น เช่น การรวมชนเผ่าต่างๆ เข้าเป็นประชาชนเดียวกัน วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานกลมกลืนของชนเผ่าเหล่านี้จะมีคุณลักษณะใหม่ของตัวเองขึ้นมา และส่วนของวัฒนธรรมใหม่ที่เกิดขึ้นจะมีความแนบเนียนเข้าด้วยกันเป็นอย่างดี

Culture Pluralism คือการบูรณาการทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะความสัมพันธ์พื้นฐานในแบบแผนการอยู่ร่วมกันอย่างน้อย ๒ วัฒนธรรมในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งต่างพยายามจะอ้างวัฒนธรรมของตนเองเป็นหลัก โดยไม่เกิดการรับวัฒนธรรมอีกฝ่ายมาใช้หรือปรับประยุกต์ให้เข้ากับวัฒนธรรมของตนแต่อย่างใด แม้ว่าอาจจะมีการปรับตัวบางประการในการแสดงออกเมื่อต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (งามพิศ สัตย์สงวน, ๒๕๔๓)

การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมจากข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์พบว่าการสร้างอาณาจักรของรัฐในอดีตมักจะใช้วัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนาเป็นสื่อกลางในการขยายอาณาเขตออกไปในพื้นที่ห่างไกล ทั้งในรูปแบบเขตศาสนาหรือเขตวัฒนธรรม เช่น การสร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม พิธีกรรม และประเพณี เพื่อสร้างความสัมพันธ์และความกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่จะประสบผลสำเร็จเพียงไร จะขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นได้หลายรูปแบบเป็นได้ทั้งการยอมรับวัฒนธรรมหลักหรือวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลมากกว่าจนลบล้างวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งก็คือการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม หรืออาจยอมรับวัฒนธรรมหลักบางส่วนแต่ต้องการจะอ้างวัฒนธรรมของตนมากกว่า จึงมีลักษณะของการผสมผสานหรือการบูรณาการทางวัฒนธรรม แนวคิดเหล่านี้มีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้สามารถทำความเข้าใจถึงระดับของความแตกต่างในการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (พินิจ ลาภธนานนท์, ๒๕๖๐)

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัยและข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัย “ความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในประเทศไทย : กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลครอบคลุมแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าทั้งชายและหญิงที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาคร

ประชากร คือ แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครแบบจดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เป็นระยะเวลาตั้งแต่ ๑ ปีขึ้นไป ซึ่งประกอบอาชีพปลูกเรือประมง กิจการต่อเนื่องจากการประมง โรงงานอุตสาหกรรม และทำงานในภาคการเกษตร โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเจาะจงเลือกตามลักษณะของแรงงานข้ามชาติ เช่น เพศ อายุ ลักษณะของการทำงาน จำนวนปีที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย บริเวณที่อยู่อาศัย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการกระจายและครอบคลุมผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้สัมภาษณ์ที่หลากหลาย ผู้วิจัยเลือกจังหวัดสมุทรสาครเป็นพื้นที่ในการศึกษาเนื่องจากเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการกระจุกตัวของแรงงานข้ามชาติ เพราะมีปัญหาการขาดแคลนแรงงานในระดับล่าง ผู้ประกอบการ/นายจ้างจึงหันมาจ้างแรงงานข้ามชาติทำงานแทนแรงงานไทย เนื่องจากแรงงานข้ามชาติไม่รังเกียจงานหนักงานสกปรกและมีความอดทน (ศูนย์บริการร่วมจังหวัดสมุทรสาคร, ๒๕๕๔) ซึ่งแรงงานเหล่านี้อาศัยกระจายอยู่ตามอำเภอต่างๆ โดยเฉพาะในอำเภอเมืองสมุทรสาครมีชุมชนคนต่างดาวพักอาศัยอย่างหนาแน่น (สำนักงานจัดหางานจังหวัดสมุทรสาคร, ๒๕๕๓) เก็บข้อมูลในพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาคร อำเภอกระทุ่มแบน และอำเภอบ้านแพ้ว

แนวทางในการศึกษาวิจัย ๑) การเก็บข้อมูลภาคสนาม การเก็บข้อมูลภาคสนามกับแรงงานข้ามชาติต้องอาศัยระยะเวลาในการลงพื้นที่สร้างสัมพันธ์ระหว่างคณะผู้วิจัยกับแรงงานข้ามชาติเพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึกมากยิ่งขึ้น เนื่องจากแรงงานบางกลุ่มเข้าถึงยากด้วยลักษณะงานของแรงงานข้ามชาติ การถือเอกสารประจำตัว และความไว้วางใจต่อคนแปลกหน้าในการให้ข้อมูลส่วนตัว ทำให้ต้องใช้เวลาในการสอบถามเพื่อให้ได้ข้อมูลในระดับเชิงลึก เพราะระดับความเข้าใจทางภาษาต่างกัน ศัพท์บางคำอาจเข้าใจไม่ตรงกัน ประกอบกับคณะผู้วิจัยต้องอาศัยล่ามในการแปลภาษาเนื่องจากแรงงานข้ามชาติบางส่วนมีข้อจำกัดในการสื่อสารภาษาไทย จึงทำให้ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่แปลผ่านล่ามอาจส่งผลกระทบต่อความเที่ยงตรงของข้อมูล ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงต้องขยายระยะเวลาออกไปเนื่องจากในการลงพื้นที่มีข้อจำกัดในเงื่อนไขด้านเวลาของแรงงานข้ามชาติในแต่ละกลุ่มอาชีพที่มีเวลาไม่ตรงกัน บางส่วนสามารถเก็บข้อมูลได้ในเฉพาะในเวลาหลัง

เลิกงานหรือในวันหยุดเท่านั้น ๒) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) คือ การที่ผู้ศึกษาจะเข้าไปอยู่ในพื้นที่และคลุกคลีกับกลุ่มคนที่ จะทำการศึกษา เพื่อสังเกตพฤติกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นองค์รวม (Holistic Approach) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ๓) การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล ผลการศึกษานำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการรวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์โดยจำแนกข้อมูลตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยจะนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการพรรณนา (Descriptive)

โครงการวิจัย “ความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในประเทศไทย:กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร” ได้ผ่านการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนมหาวิทยาลัยมหิดล กระบวนการในการเก็บข้อมูลจะเป็นไปตามกระบวนการที่ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนสาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล กลุ่มตัวอย่างเป้าหมายคือ แรงงานข้ามชาติพม่าที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาคร กระบวนการเชิญชวนให้ร่วมการวิจัย เริ่มจากการลงพื้นที่ในเขตจังหวัดสมุทรสาครโดยติดต่อขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ NGO ที่ทำงานดูแลแรงงานข้ามชาติพม่าในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งสามารถสื่อสารภาษาพม่าได้ ประชาสัมพันธ์หาผู้ที่สมัครใจเป็นอาสาสมัครเข้าร่วมโครงการวิจัยตามเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง และช่วยชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย ขั้นตอนการวิจัย รวมถึงรายละเอียดในเอกสารชี้แจงฯ และยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย จากนั้นทำการนัดวันเวลาและสถานที่ในการสัมภาษณ์ หากกลุ่มตัวอย่างสะดวกให้สัมภาษณ์ในขณะนั้น ก็ทำการสัมภาษณ์ตามแนวคำถามที่ได้เตรียมไว้ ในการสัมภาษณ์จะมีล่ามคอยช่วยแปลคำถาม หากตัวอย่างไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ หรือสื่อสารได้แต่ยังมีทักษะในการสื่อสารได้ไม่ดีนัก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเข้าใจตรงกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างเป็นแรงงานข้ามชาติสัญชาติเมียนมาที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน ๒๖ คน กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิงอายุระหว่าง ๒๐-๔๗ ปี กว่าครึ่งมีอายุระหว่าง ๒๐-๓๔ ปี กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือเนื่องจากทางครอบครัวมีฐานะยากจนจึงต้องดิ้นรนเพื่อหางานที่สามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ตั้งแต่อายุยังน้อยซึ่งแรงงานกลุ่มนี้คาดหวังว่าการเข้ามาทำงานที่ประเทศไทยจะสามารถหางานที่ดีและมีเงินส่งกลับไปให้ครอบครัวที่บ้านใช้จ่ายเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แรงงานบางส่วนสำเร็จการศึกษาที่ประเทศพม่าในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น จากการสัมภาษณ์พบว่าแรงงานบางส่วนมีประสบการณ์เข้ามาทำงานในหลายจังหวัดตามเขตชายแดนประเทศไทยก่อนย้ายเข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาคร จากข้อมูลพบว่าแรงงานเข้ามาทำงานที่จังหวัดสมุทรสาครนานที่สุดเป็นระยะเวลามากกว่า

๒๐ ปี แรงงานที่พบส่วนใหญ่มีสถานะจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย มีเพียงส่วนน้อยที่พบว่าบัตรหมดอายุหรือไม่ได้จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย ความสามารถในการพูดภาษาไทยมีแรงงานเพียงส่วนน้อยที่พูดสื่อสารภาษาไทยได้คล่อง บางส่วนสามารถพูดได้เพียงบางคำ ในขณะที่แรงงานที่พูดภาษาไทยไม่ได้เลยนั้นส่วนใหญ่เป็นลูกเรือประมง แรงงานข้ามชาติที่ไม่รู้ภาษาไทยและกฎหมายของประเทศไทยจึงง่ายต่อการถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกควบคุม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้นายจ้างให้ความสนใจต่อการจ้างแรงงานข้ามชาติที่ลักลอบเข้ามาทำงานอย่างผิดกฎหมาย เนื่องจากแรงงานเหล่านี้มีราคาค่าจ้างในอัตราที่ถูกส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตสินค้าต่ำลง และยังช่วยบรรเทาปัญหาการขาดแคลนแรงงานในบางกิจการด้วย ประกอบแรงงานข้ามชาติไม่มีอำนาจในการต่อรอง จึงไม่ต้องจ่ายค่าสวัสดิการตามที่กฎหมายกำหนดและไม่มีภาระผูกพันเมื่อเลิกจ้าง (เบญจพร สุขศรี, ๒๕๕๗)

สาเหตุที่แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในประเทศไทย เนื่องจากประเทศไทยมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจึงมีความต้องการแรงงานจำนวนมากในภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม เป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญให้แรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านเดินทางเข้ามาเพื่อลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในประเทศไทย อีกทั้งประเทศไทยให้โอกาสในการพักผ่อน มีสภาพการทำงานที่ดีกว่า ค่าจ้างสูงกว่า แม้ว่าแรงงานข้ามชาติจะทราบว่าการย้ายเข้ามาทำงานในประเทศไทยมีโอกาสที่จะถูกข่มขู่ คุกคาม หรือถูกล่อลวงแต่ก็ยังพยายามดิ้นรนที่จะเข้ามาหางานในตลาดแรงงานไทยมีทั้งที่ต้องซ่อนเร้นแอบแฝงและเข้ามาอย่างถูกกฎหมาย ซึ่งในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครเป็นที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรมหลากหลายประเภท เป็นจังหวัดที่มีภูมิประเทศติดทะเลสามารถออกเรือประมงได้ และยังมีพื้นที่เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมจึงทำให้แรงงานข้ามชาติพม่าย้ายเข้ามาทำงานจำนวนมากและจากข้อมูลจำนวนแรงงานข้ามชาติที่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดสมุทรสาครปี พ.ศ.๒๕๕๙ ที่ผ่านมา พบว่ามีจำนวนกว่าสองแสนคนโดยในจำนวนนี้เป็นแรงงานข้ามชาติสัญชาติเมียนมามากกว่าร้อยละ ๙๐ ซึ่งยังไม่นับรวมแรงงานข้ามชาติที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นจำนวนมาก

แรงงานข้ามชาติพม่าให้เหตุผลว่าที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครเพราะต้องการทำงานที่ได้ค่าจ้างสูงกว่าประเทศของตนเอง ประกอบกับมีญาติ คนรู้จัก พี่น้องเพื่อนฝูงที่เคยมาทำงานหรือมาอยู่ที่เมืองไทยชักชวนให้มาทำงานด้วยกันทำให้การตัดสินใจเข้ามาทำงานในประเทศไทยง่ายขึ้น แรงงานส่วนใหญ่จะได้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานและค่าตอบแทนจากกลุ่มคนเหล่านี้ซึ่งถือเป็นเครือข่ายทางสังคม (Social network) ที่สำคัญ เพราะการตัดสินใจในการย้ายถิ่นโดยปกติไม่ได้กระทำโดยคนใดคนหนึ่งแต่ครอบครัวจะเข้าไปมีส่วนช่วยด้วย เครือข่ายครอบครัวหรือคนรู้จักมีบทบาททั้งชักชวนและช่วยอำนวยความสะดวก บางส่วนช่วยจัดหาเงินสำหรับการย้ายถิ่น หาที่อยู่อาศัยในถิ่นปลายทาง หาข้อมูลเกี่ยวกับงาน รวมถึงเป็นที่พึ่งทางอารมณ์ด้วยการให้คำปรึกษาและคำแนะนำต่างๆ แก่ผู้ย้ายถิ่น นอกจากนี้ยังช่วยเหลือการปรับตัวในถิ่นปลายทางด้วย การย้ายถิ่นจะมีความเป็นไปได้มากขึ้นถ้ามีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงเชิงครอบครัว

การเดินทางเข้ามาในประเทศไทยของแรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่เข้ามาทางชายแดนระหว่างประเทศไทย-พม่ามีทั้งหลบหนีเข้ามาเองและบางส่วนมากับนายหน้า โดยปัจจุบันนายจ้างที่ต้องการจ้างแรงงานจะส่งผ่านนายหน้าให้จัดหาแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงาน โดยนายหน้าจะเข้าไปที่หมู่บ้านเพื่อชักชวนให้มาทำงานที่เมืองไทย แม้ว่าแรงงานไม่มีเงินในการเดินทางเข้ามาในประเทศไทยอย่างถูกต้องตามกฎหมายก็สามารถเข้ามาโดยนายหน้าออกค่าใช้จ่ายต่างๆ ให้ก่อนแล้วค่อยหักจากค่าแรงในภายหลังทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตกลงกัน จากข้อมูลแรงงานจะต้องใช้หนี้ค่าเดินทางนายหน้าประมาณ ๒๑,๐๐๐-๒๕,๐๐๐ บาทต่อคน มีบางกรณีที่ไม่ได้เป็นไปตามที่ตกลงกันไว้เพราะแรงงานไม่ได้สมัครใจที่จะทำงานที่นายหน้าจัดหาให้ แต่แรงงานจำเป็นจะต้องทำเพราะอยากทำงานในประเทศไทยจึงต้องใช้หนี้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางที่นายหน้าออกให้ก่อนจึงจะสามารถเปลี่ยนงานได้

“มาอยู่ไทย ๑๐ ปีแล้ว ตอนที่มาอายุ ๑๕-๑๖ ปี มาจากเมืองทวาย ครั้งแรกมากับแม่ เพราะแม่เขามีหลานที่ทำงานอยู่กาญจนบุรี ครั้งแรกที่แม่มาเรียก เราไม่ยอมมา ตอนที่อยู่กับยายเรียนหนังสือ เรียนจบก็มาช่วยยายขายของที่บ้านปลุกยงพาราแต่ยายขอให้ไปกับแม่เถอะเพราะยายแก่แล้วอาจอยู่ได้ไม่นาน ไปอยู่กับแม่ดีที่สุด พอยายพูดแบบนี้ก็เลยมากับแม่ เข้ามาที่กาญจนบุรีที่ท่าหนองโสนไม่ได้ทำบัตรเพราะแอบมาขโมยมา เข้ามาแล้วไม่ได้อยู่ที่กาญจนบุรีเพราะแม่เขามาทำงานก่อสร้างที่กรุงเทพฯ แต่พอไปอยู่ได้ปีเดียวเราไม่อยากจะอยู่กับแม่แล้วเพราะแม่มีสามีใหม่มีพ่อเลี้ยง พอมาเจอเพื่อนคนหนึ่งเขาเป็นคนทวายด้วยกัน เขาชวนว่าไปอยู่ที่ตลาดกุ้งใหม่ เลยได้มาอยู่ที่นี่ (สมุทรสาคร)” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๖)

“เข้ามาที่น้ำ น้ำพามา มาทำงานที่ร้านอาหารในโรงงานที่อยู่ชานเมือง ตอนนั้นทำสองโรงงาน ตอนทำงานที่อยู่ชานเมืองก็ทำตลอดเป็นกะกลางวันกลางคืน มีเวลาพักเป็นช่วงๆ ตอนทำอาหารเสร็จ ถึงจะได้พัก รอเวลาทำอาหารมือต่อไป นอนพักอยู่ใต้โต๊ะแถวที่ทำงาน ตอนอยู่ที่โรงงานเขาไม่ให้พูดภาษาพม่า ตอนนั้นไม่มีบัตรด้วยเลยกลัว และส่วนมากก็เป็นคนไทยหมด บางคนก็ไม่ชอบ ไม่ให้พูด ให้พูดภาษาไทย ไม่มีบัตรด้วยเลยกลัวเจ้าหน้าที่มาจับ ย้ายที่นี้มาอยู่กับน้อง น้องทำงานโรงงานกุ้งแซ่แข็งก็มาทำงานที่เดียวกับน้อง” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๘)

“มาจากเมืองมะละแหม่งเข้ามาครั้งแรกก็อยู่สมุทรสาครไม่ได้ไปไหนเลย ตอนนี่ก็ ๑๗ ปีแล้วครับ เมื่อก่อนนี้ผมทำงานอยู่ที่โรงงานทอผ้า ๗-๘ ปีครับ แล้วตอนนี้ผมย้ายไปทำโรงงานอุตสาหกรรม...นี่ครับได้ประมาณ ๖-๗ ปี เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคลครับ เป็นล่ามครับ...อยู่ที่สมุทรสาครดี ทำงานได้เงินเยอะกว่าที่พม่า มีงานให้ทำหลายอย่าง มีโรงงาน มีนิคมด้วย ส่วนมากก็มาทำงานโรงงาน ตอนนั้นที่ผมเข้ามาก็โชคดียังหนึ่งคือ เวลาผมเข้ามาปั๊บตอนนั้นเข้าเวลาทำบัตรพอดีเลยครับ” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๗)

“มาจากเมืองเมะล่าย ตอนตัดสินใจย้ายเข้ามาทำงานในไทย ก่อนหน้านี้ทำงานเฟอร์นิเจอร์ที่ชายแดนแม่สอด มีคนที่รู้จักทำงานกับนายจ้างที่ไทยชวนมาทำงานด้วย เข้ามาตอนแรกทำงานที่โรงไม้ไม่ทำเฟอร์นิเจอร์ที่สุพรรณฯ จากนั้นก็ย้ายมาทำงานที่โรงน้ำแข็ง ได้ค่าจ้างรายวัน วันละ ๓๕ บาท อาศัยอยู่กินกับนายจ้าง ทำมา ๗ ปี จนขับรถส่งน้ำแข็งได้ สุดท้ายก็ออกเพราะค่าจ้างได้เท่าเดิม และงานหนักไม่มีคนช่วย ย้ายจากสุพรรณมาอยู่สมุทรสาครเพราะที่นี่รายได้ดีกว่า และอิสระกว่าคือได้มีวันหยุดเสาร์อาทิตย์ ตอนอยู่สุพรรณอยู่กับนายจ้างเลยไม่มีวันหยุด แต่ที่สมุทรสาครใช้เงินเยอะกว่าเพราะต้องเช่าห้องเอง” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๐)

“มาทำงานที่ไทยเพราะยะไข่ไม่มีงานให้ทำ ต้องไปสตูดิโอ (เมืองใหญ่) เพื่อเป็นลูกเรือ จากนั้นก็ได้ข่าวว่ามีงานที่ไทยได้เงินดี เลยมาทำที่ไทย นายหน้าพา มาทางทวาย เดินเลาะเข้ามาทางระนองแล้วขึ้นมอเตอร์ไซด์เข้าชุมพรมาทางป่า ตอนแรกไปทำเรือลากคู้ยู่ที่สมุยปีนัง ได้เงินเดือน ๕,๐๐๐ (บาท) ออกฝั่งจะได้เพิ่มอีก ๓๐๐-๕๐๐ นายหน้าหักเงินเดือนไป ๗ เดือน ตอนแรกตกลงกันว่าจ้างจะจ่าย ๒๑,๐๐๐ แต่นายหน้าเก็บ ๒๒,๐๐๐ (บาท) ย้ายมาทำงานที่สมุทรสาครได้ ๒ ปีแล้ว” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๔, ให้ข้อมูลผ่านล่าม)

“ก่อนมาไทยทำนาอยู่ที่บ้าน เข้ามาทำงานที่ไทยเพราะมีนายหน้าไปหาคนทำงาน เขาบอกว่าจะพามาทำงานโรงงานเหล็ก จ่ายค่านายหน้ามา ๒๕,๐๐๐ (บาท) เพื่อมาทำโรงงานเหล็ก มาทางทวาย ลงเรือมา มากัน ๒๐ คน แต่พอมาถึงก็ได้ทำงานเป็นลูกเรือ มีพี่น้องมาอยู่ไทยด้วยแต่ติดต่อไม่ได้ไม่รู้เบอร์ พี่น้องก็ไม่รู้ว่า

มาอยู่ไทย อยากติดต่อยู่เหมือนกัน เพราะตั้งแต่มาอยู่ไทยยังไม่ได้กลับบ้าน มีเพื่อนมาด้วยคนนึงแต่หนีไปแล้ว” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๓, ให้ข้อมูลผ่านล่าม)

สาเหตุที่ทำให้แรงงานข้ามชาติพม่าเข้ามาทำงานในประเทศไทยส่วนหนึ่งเพราะประเทศไทยมีพื้นที่และอาณาเขตติดต่อกันกับประเทศพม่าทำให้แรงงานข้ามชาติพม่าสามารถเดินทางข้ามเข้ามาในประเทศไทยได้ นอกจากนี้ยังมีโอกาสในการทำงานและมีรายได้ที่กว่าทำงานในประเทศตนเองซึ่งในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญแหล่งหนึ่งมีพื้นที่ในภาคการเกษตรและสามารถทำประมงได้จึงกลายเป็นตลาดงานขนาดใหญ่สำหรับแรงงานข้ามชาติ แรงงานเหล่านี้จึงต้องการเข้ามาทำงานทั้งที่เข้ามาอย่างถูกต้องตามกฎหมายและแอบลักลอบเข้ามาโดยมิได้คำนึงถึงปัญหาและสภาพชีวิตความเป็นอยู่หลังจากย้ายถิ่นเข้ามาว่า จะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมใหม่ที่จำเป็นต้องปรับตัวหรืออาจจะต้องเผชิญกับปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน การเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในช่วง พ.ศ.๒๕๕๘ เป็นต้นมาที่มีการเปิดเสรีทางการค้า (AEC) ส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศได้อย่างอิสระ ทำให้แรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานได้ง่ายขึ้นและมีโอกาสเลือกงานทำได้มากขึ้นด้วย ส่งผลให้ในปัจจุบันแรงงานข้ามชาติพม่าและผู้ติดตามอยู่ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครจำนวนมาก ประกอบกับปัจจุบันการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลในการเดินทางเป็นไปด้วยความรวดเร็ว การมีเครือข่ายของแรงงานในการย้ายถิ่นด้วยกันทำให้ชาวพม่าตัดสินใจเข้ามาทำงานในประเทศไทยได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะในจังหวัดสมุทรสาครที่มีการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติพม่าเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมาก อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นโดยเฉพาะในอำเภอเมืองสมุทรสาคร

บทที่ ๔ ผลการศึกษา

การสร้างความรู้ความเข้าใจถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่เชิงสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในสังคมไทยช่วยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับคนในสังคมได้ตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทยโดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติพม่าที่มีจำนวนมากในปัจจุบัน การศึกษาความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในประเทศไทย ในการศึกษานี้จะเจาะจงเลือกพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครเพื่อสะท้อนถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่เชิงสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในสังคม นำเสนอผลการศึกษาดังนี้ ๑.สภาพความเป็นอยู่และสภาพการทำงานของแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร และ ๒. การปรับตัวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร รายละเอียดผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

สภาพความเป็นอยู่และสภาพการทำงานของแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร

แรงงานข้ามชาติพม่าอาศัยอยู่ตามชุมชนต่างๆ ทั้งในพื้นที่อำเภอเมืองสมุทรสาคร อำเภอกระทุ่มแบน และอำเภอบ้านแพ้ว บริเวณชุมชนที่พักอาศัยของแรงงานข้ามชาติมักจะเป็นย่านที่แรงงานข้ามชาติพม่าพักอาศัยอยู่ปะปนไปด้วยชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งในเขตอำเภอเมืองสมุทรสาครเป็นพื้นที่ที่มีแรงงานข้ามชาติกระจุกตัวมากที่สุด เพราะมีแรงงานเข้ามาทำงานจำนวนมากก่อตัวเป็นชุมชนแรงงานขนาดใหญ่ในแหล่งที่มีการจ้างงาน จากข้อมูลของสำนักงานจัดหางานจังหวัดสมุทรสาครระบุว่า มีชุมชนแรงงานต่างด้าวจำนวน ๗๓ ชุมชน ใน ๓ อำเภอ สถานที่อยู่อาศัยของแรงงานข้ามชาติมักจะไม่ห่างจากสถานที่ทำงานมากนักซึ่งส่วนใหญ่มักอยู่ใกล้กับวัด จากการลงพื้นที่และสังเกตที่พักอาศัยของแรงงานข้ามชาติพม่าที่พบลักษณะของห้องเช่ามีทั้งที่เป็นห้องแถวหรือลักษณะเป็นตึกแถวหรือทาวน์เฮาส์ บางส่วนเช่าห้องพักในโครงการหมู่บ้านเอื้ออาทร อัตราค่าเช่าต่อเดือนประมาณห้องละ ๑,๕๐๐-๒,๕๐๐ บาทต่อเดือน ค่าน้ำค่าไฟคิดเป็นหน่วย แรงงานข้ามชาติมักจะมีเช่าห้องอยู่รวมกันหลายคนเพื่อลดค่าใช้จ่าย แม้ว่าพื้นที่ภายในห้องไม่กว้างนักและจะต้องแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์เพื่ออยู่รวมกันหลายคนแต่การได้อยู่รวมกันกับครอบครัวหรือญาติพี่น้องในถิ่นไกลบ้านทำให้รู้สึกอบอุ่นมั่นใจว่าจะทำงานไม่เหมือนกันหรือไม่ได้ย้ายเข้ามาพร้อมกัน ในกรณีที่แรงงานที่มีบุตรหากสามารถดูแลบุตรได้เองก็จะเลี้ยงเองเพื่อให้ได้อยู่ด้วยกันพร้อมหน้า จากนโยบายแรงงานข้ามชาติอนุญาตให้แรงงานข้ามชาติที่จดทะเบียนในปี พ.ศ.๒๕๔๗ ผ่อนผันให้บุตรผู้ติดตามสามารถอาศัยอยู่กับแรงงานที่เข้ามาทำโดยถูกกฎหมายได้ชั่วคราวเพื่อรอส่งกลับ ในอำเภอเมืองสมุทรสาครมีสถานศึกษาที่รองรับบุตรของแรงงานข้ามชาติเมื่อถึงวัยเข้าโรงเรียนได้แรงงานข้ามชาติบางส่วนส่งบุตรเข้าเรียนในโรงเรียนไทยใกล้ที่พัก ครอบครัวที่ต้องทำงานทั้งคู่ไม่มีเวลาดูแล

บุตรและต้องการให้บุตรเรียนที่ประเทศพม่าจะได้เรียนรู้ภาษาพม่าเพราะคิดว่าในสักวันหนึ่งต้องกลับไปอยู่ที่พม่าจึงส่งบุตรกลับไปให้ญาติพี่น้องที่ประเทศพม่าช่วยเหลือ โดยจะส่งเงินค่าเลี้ยงดูไปให้ทุกเดือน

การติดต่อสื่อสารของแรงงานข้ามชาติกับครอบครัวที่ประเทศพม่าส่วนใหญ่มักติดต่อทางโทรศัพท์ซึ่งในปัจจุบันถือเป็นช่องทางการติดต่อที่สะดวกและรวดเร็ว แรงงานข้ามชาติในสมุทรสาครสามารถหาซื้อโทรศัพท์และซิมการ์ดได้ตามร้านทั่วไปมีบริษัทผู้ให้บริการเครือข่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่หลายค่ายที่มีโปรโมชั่นคิดค่าโทรในอัตราที่แรงงานสามารถจ่ายได้จึงติดต่อกับที่บ้านได้สะดวกขึ้นเมื่อเทียบกับในอดีต โดยแรงงานจะซื้อโทรศัพท์ให้กับครอบครัวที่พม่าไว้สำหรับติดต่อพูดคุยกันเพื่อสอบถามชีวิตความเป็นอยู่ของกันและกัน ช่วยทำให้แรงงานคลายความคิดถึงและความเป็นห่วงลงได้บ้าง หากมีปัญหาก็สามารถโทรปรึกษา ปรับทุกข์ และให้กำลังใจกันเพื่อต่อสู้กับการทำงาน แรงงานคาดหวังว่าสักวันหนึ่งจะได้กลับไปอยู่อย่างพร้อมหน้าพร้อมตากันที่ประเทศพม่า เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของครอบครัวแรงงานจึงส่งเงินกลับโดยพบว่าบางส่วนส่งเงินกลับเกือบทุกเดือน จำนวนเงินจะมากน้อยแค่ไหนก็พยายามส่งกลับ บางรายส่งเงินกลับมากกว่าร้อยละ ๔๐ ของรายได้ตนเอง

“ห้องเช่าที่นี่มีหลายตึกอยู่กันหลายครอบครัว แต่ละคนทำงานไม่เหมือนกัน ค่าเช่าที่นี่ถูกรวมค่าน้ำค่าไฟก็ประมาณ ๑๘๐๐ บาท อยู่มานานแล้ว ตั้งแต่ย้ายเข้ามาชอบที่ตรงนี้เพราะติดน้ำลมพัดดี ใกล้ที่ทำงานไปไหนก็สะดวก... จะให้ลูกไปเรียนที่ชายแดนแม่สอด ที่นั่นมีสอนภาษาไ ภาษาไทยก็มี ภาษาพม่าก็มี ตอนนั้นก็คิดว่าจะอยู่ลำบากมัย ถ้าลำบากก็ให้ไปเรียนที่บ้าน ตอนนี้อูกเรียนที่มูลนิธิเตรียมชีวิต แต่ลูกผมภาษาไทยไม่ค่อยเก่งใช่ปะ ผมก็ซื้อแผ่นโปสเตอร์สื่อตัวอักษรไทยกับอังกฤษมาติดที่บ้านช่วยออกเสียงให้ลูกได้เรียนรู้เอง คือเราไม่เก่ง บางครั้งก็ให้ลูกสอนเราอีกที ภาษาไทยตอนนี้ลูกก็โอเคแล้ว ภาษาพม่าก็พูดได้แต่ว่ายังเขียนไม่เป็น ที่โรงเรียนเตรียมชีวิตมีสอนภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ ลูกใช้ภาษาพม่าในชีวิตประจำวันพูดได้แต่อ่านเขียนไม่ได้ ถ้าลูกเรียนภาษาพม่าจะไปต่อยอดได้มากกว่า ถ้าไปเรียนที่ชายแดนมันดีตรงที่จบจากแม่สอดย้ายไปอยู่พม่าได้ ครูที่พม่ารับ แต่ผมก็ทำงานที่นี่พ่อแม่ผมก็ไม่ว่างก็ตัดสินใจถามพี่น้องที่อยู่ใกล้ว่าจะให้แม่(ภรรยา)กับลูกไปอยู่ที่ชายแดนก่อน ดูว่าจะอยู่ลำบากมัย ถ้าอยู่ได้ก็ให้อยู่ ถ้าอยู่ไม่ได้ก็ให้กลับพม่า ไม่ใช่ว่าผมไม่ให้เรียนหนังสือที่ไทย แต่ว่าเวลาอนาคตตอนนี้คนไทยก็ไปลงทุนที่พม่าเยอะแล้ว อนาคตเขาก็ไปทำงานที่พม่าได้ ก็ยังงั้นตอนพวกผม

อายุมากขึ้นก็ต้องกลับอยู่ดี ที่นี้ก็ต้องเช่าอยู่ กลับไปอยู่บ้านก็บ้านเรา ” (ผู้ให้ข้อมูล รายที่ ๑๐)

“อนาคตไม่ได้วางแผนอะไรมาก แค่ทำไปเรื่อยๆ วันหยุดได้พักก็ไปเที่ยวตามบักซี โลตัส ถ้ามีเพื่อนชวนไปทำบุญก็ไป ไปไหนไม่ค่อยเป็น นอกจากบักซี โลตัส... มีเพื่อนเป็นคนไทยตอนทำงานอยู่ที่อยุธยา เพราะทำโรงงานเดียวกัน แต่พอย้ายมาอยู่ที่นี้ก็ไม่ค่อยมีเพื่อนคนไทย เพราะส่วนใหญ่ก็เป็นแรงงานพม่าด้วยกันหมด ... เวลาที่มีเรื่องทุกข์ใจก็จะโทรกลับบ้าน โทรไปคุยกับแม่ โทรเดือนนึงสองถึงสามครั้ง ตั้งแต่มาอยู่ที่นี้ก็กลับบ้านสองครั้ง ครั้งละประมาณ ๒๐ วัน สงกรานต์ปีนี้คงไม่ได้กลับบ้านที่พม่า เพราะไม่ได้ถือพาสปอร์ต กลับยาก ต่อพาสปอร์ตที่หนึ่งต้องใช้เงิน เพราะมีค่าใช้จ่ายถึง ๕,๐๐๐ บาท” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๘)

“วันหยุดก็มาเที่ยวบ้านญาติที่ทำสวนกล้วยไม้ ไปทำบุญที่วัดมอญ วัดหลักสอง ที่วัดมีพระมอญประจำอยู่ ๒ รูป ที่วัดมีทั้งคนไทยและคนมอญไปทำบุญ เจ้าอาวาสเป็นคนไทยเชื้อสายมอญ และละแวกแถววัดก็เป็นที่อยู่ของคนไทยเชื้อสายมอญ เวลาไปทำบุญที่วัดก็จะพูดภาษามอญกัน ก็คุยกันรู้เรื่องเข้าใจกันได้เลย เพราะพูดคล้ายๆ กัน แค่สำเนียงไม่เหมือนกัน เคยไปร่วมงานกับคนไทยตอนสมัยที่ทำงานอยู่ภาคใต้ พอเรือขึ้นฝั่งก็จะหารายได้เสริม ถ้าคนไทยเรียกไปทำงานก็จะตามคนไทยไปทำงานเพื่อหารายได้เสริม... ติดต่อบ้านที่พม่าค่อนข้างบ่อย โทรศัพท์ไปถามความเป็นอยู่กัน นี้ก็เพิ่งกลับมาจากพม่า เมื่อ ๕-๖ เดือนก่อน ยาเพิ่งเสียชีวิตไป เลยกลับบ้านไปร่วมงานศพ ... อยู่เมืองไทยมา ๒๐ กว่าปี ได้กลับบ้าน ๓ รอบ ตอนทำประมงไม่ได้กลับบ้านเลย พอมาอยู่บ้านแพ้วได้กลับบ้านบ้าง... รายได้ก็พอใช้ ตอนนี้วางแผนว่าถ้าเก็บเงินได้ซักก้อนก็จะกลับไปลงทุนที่บ้าน ตอนนี้ซื้อที่เตรียมไว้แล้ว วางแผนว่าจะกลับไปขายของที่บ้านว่าจะกลับไปอยู่พม่าตอนอายุประมาณ ๔๕ ปี อีกประมาณ ๑๐ ปีก็จะกลับไปอยู่พม่าแล้ว” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๙)

การทำงานของแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครจากข้อมูลแรงงานข้ามชาติทำงานในกิจการประมง กิจการต่อเนื่องจากการประมง โรงงานอุตสาหกรรม และในภาคการเกษตร ซึ่งแต่ละงานมีสภาพการทำงานที่ต่างกัน ผลการศึกษามีดังนี้

๑) ลูกเรือประมงข้ามชาติ

การทำงานของลูกเรือประมงข้ามชาติที่พบมักทำงานในเรืออวนดำหรือเรือลากคู่ งานที่ทำส่วนใหญ่คือการลงอวนในทะเลโดยต้องทำหลายครั้งต่อวันขึ้นอยู่กับคำสั่งของนายจ้าง นอกจากงานลงอวนแล้วยังต้องทำงานอย่างอื่นทั้งคัดแยกประเภทและขนาดของอาหารทะเล และงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย อาทิ ซ่อมอวน ขนอาหารทะเลลงถังแช่แข็ง ลูกเรือประมงต้องทำงานบนเรือครั้งละประมาณ ๑-๒ สัปดาห์ เมื่ออยู่บนเรือจะต้องทำงานทั้งเวลากลางวันและเวลากลางคืนแทบจะไม่มีเวลาพักผ่อนจะได้พักก็ต่อเมื่อกลับขึ้นฝั่งจากการสัมภาษณ์พบว่าลูกเรือประมงทำงานเกิน ๘ ชั่วโมงต่อวัน บางส่วนไม่สามารถระบุจำนวนชั่วโมงที่ทำงานในแต่ละวันได้ เนื่องจากขึ้นอยู่กับปริมาณงานที่นายจ้างให้ทำในแต่ละวัน แม้ว่ากฎหมายแรงงานของไทยกำหนดเวลาทำงานปกติไว้ไม่เกิน ๘ ชั่วโมงต่อวัน แต่แรงงานประมงมีชั่วโมงการทำงานที่มากกว่านั้น แม้จะมีชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานแต่ค่าตอบแทนก็ไม่ได้สูงขึ้นตามไปด้วย ค่าแรงหรือค่าตอบแทนจากการทำงานที่ได้รับขึ้นอยู่กับเจ้าของเรือว่าจะจ่ายเป็นรายเดือน (เดือนละประมาณ ๗,๐๐๐-๘,๐๐๐ บาท) หรือมีวิธีการคิดค่าตอบแทนตามน้ำหนักปลาที่จับได้และกำไรที่ได้ในการหาปลาในแต่ละเที่ยว ไม่ได้ขึ้นอยู่กับชั่วโมงหรือวันที่ทำงาน

จากการสัมภาษณ์ลูกเรือประมงแห่งหนึ่งกล่าวว่าลูกเรือประมงมักจะได้เงินตามที่ตกลงไว้ แรงงานบางส่วนถูกนายหน้าที่พามาทำงานรับเงินที่นายจ้างไปก่อน ซึ่งนายหน้ามักบอกกับแรงงานว่าเป็นการหักค่าแรงเพื่อใช้หนี้ที่พามาทำงาน แรงงานจึงไม่มีเงินเพราะถูกหักค่าแรงใช้หนี้จึงต้องพึ่งพินายหน้าในการดำรงชีพเมื่อขึ้นฝั่ง ลูกเรือประมงข้ามชาติพักอยู่รวมกันโดยนายหน้าจัดหาที่พักให้ไม่คิดค่าเช่าแต่คิดค่าอาหารที่จัดหามาให้ หากแรงงานต้องการใช้เงินจะต้องลงบัญชียืมเงินจากนายหน้า ทำให้แรงงานติดอยู่ในวงจรหนี้ นอกกระบบอย่างไม่รู้จบ แรงงานลูกเรือประมงข้ามชาติไม่น้อยถูกควบคุมด้วยการเป็นหนี้จึงไม่สามารถออกจากงานหรือเปลี่ยนงานได้แม้ว่าแรงงานอยากจะออกจากงานนี้ก็ตาม ลูกเรือส่วนใหญ่พูดภาษาไทยไม่ได้เพราะบนเรือส่วนมากเป็นลูกเรือพม่าด้วยกัน แม้แต่หัวหน้าลูกเรือก็เป็นชาวพม่าที่สามารถสื่อสารกับกัปตันเรือชาวไทยและทำหน้าที่สั่งงานลูกเรืออีกทอดหนึ่ง

จากการบอกเล่าของกลุ่มตัวอย่างกล่าวว่ามีแรงงานข้ามชาติไม่น้อยที่ไม่สามารถเลือกงานได้ แม้แต่นายจ้างจะดำเนินการขอใบอนุญาตทำงานให้แก่แรงงานอย่างถูกกฎหมายแต่นายจ้างบางคนยึดใบอนุญาตทำงานของแรงงานข้ามชาติไว้เพื่อไม่ให้แรงงานหลบหนีหรือย้ายไปทำงานที่อื่น และแรงงานมีข้อจำกัดในการหางานหรือเปลี่ยนงานได้เพราะไม่สามารถพูดภาษาไทยได้และบางส่วนไม่รู้ว่ถ้าออกจากงานแล้วจะไปทำงานที่ไหน อีกทั้งกลัวถูกจับส่งกลับบ้านเนื่องจากถูกนายจ้างเก็บเอกสารประจำตัวไว้ การปรับตัวของแรงงานกลุ่มนี้เป็นการปรับตัวให้สามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายได้ อาทิ การเรียนรู้เกี่ยวกับงาน การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ชีวิตส่วนใหญ่ใช้ไปกับการทำงาน

ทำให้ความสนใจในกิจกรรมทางสังคมมีน้อย ลูกเรือประมงไม่มีโอกาสได้ปะทะสังสรรค์ทางสังคมและได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมทั้งกับคนไทยและคนพม่าด้วยกันเอง

“อายุ ๒๓ ปี ชาติพันธุ์พม่า มาจากเมืองทวาย (Dawei) เข้ามาในเมืองไทยมาได้ปีกว่าแล้ว มีนายหน้าชักชวนให้มาทำงานก่อสร้างเขาจึงตัดสินใจมาด้วยโดยเดินเท้าข้ามฝั่งชายแดนไทยพม่าเข้ามาพร้อมนายหน้า ค่าใช้จ่ายต่างๆ นายหน้าออกให้ก่อน ตอนนี้อยู่ที่นายหน้าอยู่สองหมื่นกว่าบาท นายหน้าพาไปทำงานกับกง (เจ้าของเรือ) กงมีเรือ ๒ ลำ เวลาออกทะเลต้องออกอย่างน้อย ๗ วันหรือบางครั้งก็ ๑๒-๑๔ วัน เขาจะได้กลับเข้าฝั่งเพื่อพักครั้งละ ๑ วัน และก็ต้องขึ้นเรือออกทะเลอีก ในตอนนี้เขาไม่มีเงินเลยและยังติดหนี้นายหน้า เขาต้องทนทำงานเป็นลูกเรือต่างๆ ที่เขารู้สึกว่าไม่อยากทำงานนี้แล้ว เพราะว่ามันเป็นงานที่อันตราย แต่เขายังต้องทำงานเพื่อหักหนี้ที่เค้าติดค้างไว้อีกประมาณ ๔ เดือน อย่างไรก็ตามในวันที่ให้สัมภาษณ์นั้นเขาบอกว่าว่างงานมา ๒ เดือนแล้ว เนื่องจากไม่สามารถออกเรือหาปลาได้เพราะทางการประกาศงดไม่ให้หาปลาในฤดูวางไข่จะสามารถออกเรือได้อีกครั้งในเดือนสิงหาคม (หรืออีกประมาณ ๒ เดือน) เขาจะไปหางานอื่นทำก็ได้ เพราะว่าใบอนุญาตทำงานของเขาอยู่ที่นายหน้า ตอนนี้อยู่กับเพื่อนลูกเรือ (พม่า) ด้วยกัน ๗-๘ คน เป็นที่พักที่นายหน้าจัดให้ มีข้าวให้กินทุกมื้อ มีกับข้าวให้บ้างไม่มีบ้าง ตอนนี้อยู่คนเดียวเลย หากจำเป็นต้องใช้เงินเขาจะไปขอยกนายหน้า และนายหน้าก็จะลงบัญชีหนี้ไว้ เขาคิดว่าเขาเองอาจจะต้องทำงานใช้หนี้มากกว่า ๔ เดือน เพราะเห็นรุ่นพี่ที่ต้องทำงานใช้หนี้เหมือนกันกับเขาทำงานมาเป็นเวลานานแล้วก็ยังใช้หนี้ไม่หมดเลย เพราะเวลานายหน้าซื้อยามา กาแฟ หรือของอื่นๆ มาให้ก็จะลงบัญชีหนี้ไว้หมด ตอนนี้อยู่ที่ท่าเรือโครทครอบคร้วที่พม่าแต่นายหน้าไม่อยากให้ติดต่อกับใครและเขาก็ไม่มีเงินด้วย” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑, ให้ข้อมูลผ่านล่าม)

“อายุ ๒๐ ปี ชาวกะเหรี่ยง มาจากเมืองปะกุก (Paku) มาอยู่ไทยได้ ๑ ปี ทำประมง ตำแหน่งตาข่ายหาปลา เข้ามาทำงานที่ไทยเพราะมีนายหน้าบอกว่าจะพามาทำงานที่โรงงานเหล็ก นายหน้าพาลงเรือเข้ามาจากเมืองทวายมากัน ๒๐ คน พอมาถึงนายหน้าให้ทำงานบนเรือ ตอนที่รู้ว่าต้องมาทำงานบนเรือทำใจอยู่ ๓ วัน แต่เขาร่อนเงินจึงยอมทำงานนี้ มีเพื่อนมาพร้อมกัน ๑ คน แต่หนีไปแล้ว เมาเรืออยู่ ๒

วัน ปรับตัวบนเรืออยู่ ๔ เดือน ทำเรือไม่ได้นอนต้องลากเรือตอนกลางคืน ตอนแรกๆ มักโดนคนเก่าตำ ปรับตัวกับคนไทยบนเรือ ๑ เดือน พอฟังไทยได้เป็นคำๆ บนเรือมี หัวหน้าคนพม่ารับคำสั่งจากคนไทยแล้วมาบอกต่ออีกที เขาไมโกธนายหน้าที่หลอก มาทำงานบนเรือ ตอนแรกนายหน้าบอกว่าให้ทำงานนี้ ๔ เดือนเพื่อหักค่านายหน้าที คิดไว้ ๒๕,๐๐๐ บาท แล้วถึงจะได้เงินเดือนแต่จนถึงตอนนี้ก็ยังไม่เคยได้เงินเดือน เลย เวลาเงินเดือนออกนายหน้าจะไปเอาเงินที่เก่าแก่ก่อน จะได้เงินเมื่อขึ้นมาบนฝั่ง ครั้งละ ๕๐-๑๐๐ บาท เขาอยากติดต่อกับญาติพี่น้องที่มาอยู่ไทยก่อนหน้านั้นแต่ ติดต่อไม่ได้เพราะไม่รู้เบอร์ นายหน้าบอกว่าสงกรานต์ปีหน้าจะให้เงิน ๑๕,๐๐๐ กลับพม่า แต่เขายังอยากทำงานอยู่ที่ไทยอีก ๓-๔ ปี อยากเปลี่ยนงานแต่ไม่มีงานให้ ทำก็เลยต้องลงเรือ อยากทำงานดีๆ ที่ได้เงินเยอะๆ ตอนนี้บัตรหมดอายุแล้ว กำลัง รอทำบัตรใหม่ ช่วงไม่มีบัตรเวลาขึ้นฝั่งก็อยู่ในชุมชนแรงงานไม่กล้าออกไปไหนไกล กลัวโดนจับ ....เขาทำบุญผ่านนายหน้าที่บอกว่าหักเงินเดือน เดือนละ ๑๐๐๐ บาท เพื่อนำไปซื้อของทำบุญ แต่ไม่รู้ว่านายหน้าพูดจริงไหม ....มาอยู่ที่นี่เขาเคยป่วย ครั้งหนึ่งป่วยอยู่บนเรือกังหยาให้กินและพอหายป่วยก็ทำงานต่อ ไม่เคยไป โรงพยาบาลหรือไปหาหมอ” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๓, ให้ข้อมูลผ่านล่าม)

“อายุ ๒๖ ปี อยู่ไทยมา ๓ ปี เป็นคนยะไข่ ที่บ้านของเขามีพี่น้อง ๗ คน เป็นพี่คนโต พ่อทำประมง แม่ทำปลาแห้ง น้องๆ ไม่ได้เรียนหนังสือ เขามา ทำงานที่ไทยเพราะที่ยะไข่ไม่มีงานให้ทำ ได้ข่าวว่ามีงานที่ไทยได้เงินดีเลยติดต่อบ นายหน้ามาทำงานที่ไทย เข้ามาทางทวายเลาะมาทางระนอง ขึ้นจักรยานยนตร์มา ทางป่าเข้าชุมพร ตอนแรกไปทำเรือลากคู้ยู่ที่สมุย ทำที่สมุย ๑ ปี ตอนนั้นได้ เงินเดือน ๕๐๐๐ บาท ออกฝั่งจะได้เพิ่มอีก ๓๐๐-๕๐๐ บาท นายหน้าหักเงินเดือน ๗ เดือน ทั้งที่ตอนแรกตกลงกันไว้ว่าจ่าย ๒๑๐๐๐ แต่นายหน้าเก็บ ๒๒๐๐๐ บาท ตอนนั้นมาทำสมุทรสาคร ๒ ปีแล้ว เงินเดือนถ้าออกเรือได้ ๙๐๐๐ บาท ตอนหยุดเรือ แต่ทำงานบนบกได้ ๗๕๐๐ บาท ถือบัตรประมง ...แต่งงานแล้วได้แต่งงานเพราะน้ำ บอกมาว่ามีคนอยากเข้ามาทำงานที่ไทยถ้าเขาช่วยจ่ายค่านายหน้าให้จะแต่งงาน ด้วย เขาเลยกู้เงินเก่าแก่เพื่อจ่ายค่านายหน้าให้เมีย ๑๑๐๐๐ บาท และกู้เงิน ๒๐๐๐ บาท จัดงานแต่งงานโดยเลี้ยงอาหารเพื่อนๆ ตอนนี้อยู่เมียทำแกะกึ่ง ยังไม่มีลูกเคยท้อง แต่แห้งไปครั้งหนึ่ง ...ก่อนแต่งงานเขาอาศัยอยู่กับน้ำ (ทำงานแกะกึ่ง) ตอนนี้ออกมา

เช่าห้องอยู่กันสองคน ค่าห้อง ๑๕๐๐ รวมค่าน้ำค่าไฟเป็น ๑๘๐๐ บาท รายได้สองคนไม่พอใช้ ได้เงินไม่ตรงกับงานที่ทำ รายได้เมียก็ไม่แน่นอน อยากร้ายไปทำงานที่อื่นที่ทำกันได้ทั้งสองคนและได้เงินดีๆ แต่โดนเถ้าแก่ขู่ไว้เลยยังทำอยู่ที่เดิม เมียเคยโดนจับส่งกลับพม่าเพราะไม่มีบัตร เขาต้องจ่ายเงิน ๑๒๐๐๐ บาท เพื่อพาเมียกลับมาอยู่ด้วย ตอนนี้เมียมีบัตรแล้ว... มาอยู่ไทยลำบาก ใช้เวลาปรับตัวนาน โดยเฉพาะเรื่องงานที่ปรับตัวนานที่สุด พุดไทยได้นิดหน่อย เวลาไปซื้อของก็จะหยิบของมาถามว่า “เท่าไหร่” ฟังได้บ้างแต่ตอบเป็นไทยไม่ค่อยได้... เวลาป่วยถ้าป่วยไม่มากจะไปคลินิก ถ้าป่วยมากไปโรงพยาบาล...ตอนนี้อยากให้ช่วยเหลือเรื่องค่าจ้างที่ได้ไม่ตรงตามที่ตกลงกันไว้ เรื่องเวลาทำงานที่ต้องทำงานทั้งกลางวันและกลางคืน และอยากให้มีความหมายคุ้มครองคนทำงานบนเรือ โดยเฉพาะเรื่องความปลอดภัย เพราะบางทีที่ตายบนเรือก็ไม่มีคนรู้” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๔, ให้ข้อมูลผ่านล่าม)

๒) กลุ่มตัวอย่างที่ทำงานในกิจการประมงต่อเนื่อง

ในการศึกษานี้พบว่าแรงงานข้ามชาติพม่าทำงานในสถานที่แปรรูปสัตว์น้ำเบื้องต้น เป็นกิจการขนาดเล็กและขนาดกลางดำเนินการแปรรูปสัตว์น้ำเป็นอาหารหรือผลิตภัณฑ์ต่างๆ ไม่มีการใช้อุปกรณ์เครื่องจักรในการแปรรูป (ล้าง) มีคนงานจำนวนมากส่วนใหญ่เป็นแรงงานข้ามชาติพม่ามีคนไทยบ้างแต่ส่วนใหญ่เป็นหัวหน้างานหรือนายจ้าง ตัวอย่างส่วนใหญ่ รับผิดชอบงาน ล้าง แกะ ผ่าซีก ขูด ลอกเปลือกหรือส่วนต่างๆ ของสัตว์น้ำ แรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้มีประสบการณ์ทำงานประเภทนี้มาเป็นเวลานานโดยเข้ามาทำงานในกิจการประมงต่อเนื่องมีทั้งเข้ามาสมัครงานด้วยตนเองและได้รับการชักชวนจากคนงานปัจจุบันที่เป็นญาติหรือคนรู้จักพามาสมัครกับนายจ้าง แรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้ได้ค่าแรงตามน้ำหนักอาหารทะเลโดยจะชั่งน้ำหนักอาหารทะเลเป็นหน่วยกิโลกรัม และมีบางส่วนที่จะได้รับค่าแรงคิดเป็นชั่วโมงทำงานโดยจ่ายเป็นรายเดือนขึ้นอยู่กับงานที่ได้รับมอบหมายจากนายจ้าง จากข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่ทำงานแบบเหมารายวันมักจะได้รับค่าแรงตามปริมาณน้ำหนักอาหารทะเลซึ่งก็ขึ้นอยู่กับปริมาณอาหารทะเลที่เข้ามาในแต่ละวัน หากไม่มีอาหารทะเลเข้ามาแรงงานจะได้หยุดงาน อัตราค่าแรงจึงไม่แน่นอนเพราะไม่ได้ขึ้นอยู่กับความขยันในการทำงานหรือความรวดเร็วเพียงอย่างเดียวแต่ยังขึ้นอยู่กับชนิดของอาหารทะเลและปริมาณงานที่ทำได้ในแต่ละวันด้วย จากข้อมูลการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติประมงต่อเนื่องที่รับค่าแรงเป็นรายเดือนมีชั่วโมงการทำงานมากกว่า ๘ ชั่วโมงต่อวัน โดยคิดค่าแรงล่วงหน้าทำงานเป็นรายชั่วโมง แรงงานประมงต่อเนื่องแม้จะมีรายได้ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับปริมาณอาหารทะเลที่สามารถทำได้ในแต่ละวัน แต่แรงงานส่วนใหญ่ทำงานนี้มานานจนมีความ

ชำนาญและไม่คิดจะเปลี่ยนงาน โดยให้เหตุผลว่าเป็นงานที่มีความเป็นอิสระไม่มีกฎระเบียบมากหากเปรียบเทียบกับการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

“แรงงานพม่าชาย อายุ ๒๘ ปี เข้ามาอยู่และทำงานที่สมุทรสาครได้ ๖ ปีแล้ว เข้ามาทางด้านเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรีพร้อมกับแม่ของเขา มีใบอนุญาตทำงาน เรียนหนังสือที่พม่าจบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ชาติพันธุ์มอญ ยังไม่ได้แต่งงาน ก่อนเข้ามาทำงานที่เมืองไทยเขากรีดยางอยู่ที่บ้านซึ่งเป็นสวนยางของเขาเอง แต่เนื่องจากมีพี่สาวและพี่เขยมาอยู่และทำงานที่เมืองไทยนานแล้วจึงชักชวนให้เขามาทำงานด้วยกันที่ล้งปลา ลักษณะงานเป็นงานเหมา ถ้ามีปลามากเขาก็จะแลได้มาก นายจ้างให้กิโลกรัมละ ๕ บาท เฉลี่ยได้วันละ ๔๐๐-๕๐๐ บาท แต่มึงงานบ้างไม่มีบ้าง เมื่อถามถึงการเปลี่ยนอาชีพ เขาคิดว่างานที่ทำคืออยู่แล้ว จึงไม่คิดที่จะเปลี่ยนงาน เพราะถ้าทำงานอื่นเช่น ทำงานในโรงงาน แต่ละโรงงานจะมีกฎระเบียบมากกว่าที่ที่เขาทำอยู่ แม้โรงแลปลาที่เขาทำงานอยู่ถ้ามีปลาเข้ามาเขาจะไม่สามารถลาหยุดได้เพราะจะถูกนายจ้างว่าเอา และเขาบอกว่าบางล้งถ้าหยุดงานจะถูกหักเงิน ๕๐ บาทด้วยเพราะนายจ้างถือว่าหากคนงานลาหยุดปลาของเขาจะเสียหาย ที่ทำงานของเขามีคนงานประมาณ ๒๐ คน เป็นคนไทยครึ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นเพื่อน ๆ กัน สนิทกัน” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๒, ให้ข้อมูลผ่านล่าม)

“อายุ ๓๓ ปี อยู่ไทยได้ ๑๐ ปีมาแล้ว ตั้งแต่อายุประมาณ ๑๕-๑๖ ปี เมื่อก่อนเคยทำงานโรงงาน มาทำงานรับจ้างเหมาแลปลาเพราะเจอเพื่อนคนหนึ่ง เขาเป็นคนทวายเป็นด้วยกัน เขาชวนว่าไปอยู่ที่ตลาดกุ้งใหม่ที่นั่นเขามีพี่น้องเยอะ พอเพื่อนชวนก็เลยมากับเพื่อน ๒ คน มาที่นี่ครั้งแรกไปสมัครงานเป็นคนคัดไซส์กุ้งได้วันละ ๑๓๐ บาท พอย้ายมาอยู่กับแฟน ตอนนั้นเขาทำงานรายเดือนที่ล้งปลาที่บ้านเจ้าแก้ว ตอนแรกที่มาเขายังไม่ให้แลปลาเพราะเราแลไม่เป็น กลัวจะทำปลาเสีย เพราะน้ำหนักมือยังไม่ได้ เวลาที่เจ้าแก้วไม่อยู่เราจะแอบแลปลาทำไปทำมาจนเป็นแล้วถึงไปบอกเจ้าว่าหนูแลปลาได้แล้วเลยได้เริ่มแลปลาตั้งแต่นั้นมา เวลาทำงาน ๘.๐๐ - ๑๙.๐๐ น. ถ้าวันไหนมีปลาเยอะจะได้ประมาณ ๑๓๐ กิโลกรัม วันที่ปลาน้อยที่สุดประมาณ ๗๐ กิโลกรัม คนอื่นแลได้เท่าไรไม่รู้ เพราะเราแลเร็วทำมาประมาณ ๑๐ ปี ทำจนชำนาญแล้ว ทำงานเสร็จแล้วก็รับเงินมาเลย” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๖)

“อายุ ๓๑ ปี มาจากทวาย อยู่ไทยมา ๑๐ ปี มาทางเรือจากระนอง มีพี่สาวอยู่ที่สมุทรสาครมาก่อน แต่ตอนนี้พี่สาวกลับไปขายของที่พม่าแล้ว ตอนแรกที่มาถึงก็มาอยู่สมุทรสาครเลย เริ่มจากทำท่าปลาจากนั้นก็ไปทำโรงงานปลาทำอยู่ ๓ ปีก็ย้ายมาทำโรงงานกุ้ง ตอนนี้ทำงานแกะกุ้งที่โรงงานเอเชีย รายได้แล้วแต่ขนาดกุ้งที่แกะได้ รวมกับโอทีรายได้ประมาณ ๕๐๐๐ บาทต่อเดือน เคยมีบัตรแรงงานแต่พอหมดอายุก็เปลี่ยนเป็น passport ถือบัตร passport เพราะไปไหนสะดวกกว่า”
(ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๕)

๓) แรงงานข้ามชาติที่ทำงานในกิจการโรงงานอุตสาหกรรม

แรงงานที่ทำงานในกิจการโรงงานอุตสาหกรรมได้รับการคุ้มครองภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๑ คือ ชั่วโมงทำงานวันหนึ่งต้องไม่เกิน ๘ ชั่วโมง สัปดาห์หนึ่งต้องไม่เกิน ๔๘ ชั่วโมง มีเวลาพักระหว่างการทำงานไม่น้อยกว่า ๑ ชั่วโมงต่อวันหลังจากที่ลูกจ้างทำงานมาแล้วไม่เกิน ๕ ชั่วโมงติดต่อกัน ในกรณีที่มีการทำงานล่วงเวลาต่อจากเวลาทำงานปกติไม่น้อยกว่า ๒ ชั่วโมงต้องมีเวลาพักไม่น้อยกว่า ๒๐ นาทีก่อนเริ่มทำงานล่วงเวลา และมีวันหยุดประจำสัปดาห์ สัปดาห์หนึ่งไม่น้อยกว่า ๑ วัน โดยวันหยุดประจำสัปดาห์ต้องมีระยะห่างกันไม่เกิน ๖ วัน รวมทั้งวันหยุดตามประเพณี และกำหนดให้มีการลาลักษณะต่าง ๆ เช่น การลาป่วยมีสิทธิลาป่วยได้เท่าที่ป่วยจริง การลาป่วยตั้งแต่ ๓ วันทำงานขึ้นไป นายจ้างอาจให้ลูกจ้างแสดงใบรับรองของแพทย์แผนปัจจุบันชั้นหนึ่งหรือของสถานพยาบาลของทางราชการ วันที่ลูกจ้างไม่สามารถทำงานได้เนื่องจากประสบอันตรายหรือเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นเนื่องจากการทำงาน และวันลาเพื่อคลอดบุตร มีสิทธิลาเพื่อทำหมัน มีสิทธิลาเพื่อกิจธุระอันจำเป็นได้ กำหนดให้จ่ายเงินตราไทยในอัตราไม่น้อยกว่าค่าจ้างขั้นต่ำ กำหนดการจ่ายค่าล่วงเวลา

กลุ่มตัวอย่างมีประสบการณ์ทำงานโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่งซึ่งมีเหตุผลในการเปลี่ยนงานแตกต่างกันไป ส่วนใหญ่แรงงานข้ามชาติจะพิจารณาเลือกงานจากค่าตอบแทน ลักษณะงานที่รับผิดชอบ ค่าทำงานล่วงเวลา และสวัสดิการที่โรงงานจัดให้เป็นส่วนประกอบในการตัดสินใจ แรงงานข้ามชาติพม่าที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมให้ข้อมูลว่าเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเพราะมีรายได้ค่อนข้างแน่นอน มีค่าทำงานล่วงเวลา และบางทีก็มีสวัสดิการรับส่ง ถ้าเป็นโรงงานขนาดใหญ่มีสวัสดิการที่พักสำหรับพนักงาน จากการสัมภาษณ์แรงงานที่ทำงานในกิจการโรงงาน พบว่ามีเอกสารแสดงตนและบางคนมีครบทั้ง ๓ ใบ คือ บัตรอนุญาตทำงาน บัตรประจำตัวให้อาศัยในประเทศไทยได้ และบัตรประกันสุขภาพ แรงงานส่วนใหญ่ถือครองบัตรตัวจริง ทำให้แรงงานที่จดทะเบียนอย่างถูกต้องทำให้รู้สึกปลอดภัยเมื่อต้องออกไปนอกที่พักและที่

ทำงาน อย่างไรก็ตามแรงงานรายงานว่ายังคงถูกคุกคามข่มขู่จากเจ้าหน้าที่ตำรวจแม้ว่าจะอยู่ในที่พักของตนเองและอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่อนุญาตก็ตาม

ลักษณะการเข้างานของแรงงานส่วนใหญ่จะเริ่มทำงานตั้งแต่ ๘.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. ถ้าหากทำงานล่วงเวลาจะทำงานต่อจนถึง ๒๐.๐๐ น. การทำงานล่วงเวลาจะขึ้นอยู่กับกฎระเบียบของแต่ละแห่งว่าเป็นข้อบังคับหรือเป็นไปด้วยความสมัครใจของแรงงานที่จะทำงานต่อเนื่อง แรงงานส่วนใหญ่จึงมีชั่วโมงการทำงานมากกว่ามาตรฐานที่กำหนดไว้ ๘ ชั่วโมงต่อวัน เพราะต้องทำงานล่วงเวลาเฉลี่ยวันละประมาณ ๒-๔ ชั่วโมง โดยได้รับค่าทำงานล่วงเวลาไม่น้อยกว่าหนึ่งเท่าครึ่งของอัตราค่าจ้างต่อชั่วโมงในวันทำงานตามจำนวนชั่วโมงที่ โรงงานอุตสาหกรรมในบางแห่งกำหนดการเข้างานเป็นรอบการทำงาน โดยมีระยะเวลาผลัดเปลี่ยนการทำงานเป็นกะ แบ่งเป็นกะกลางวัน (๘.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.) และกะกลางคืน (๒๐.๐๐ - ๘.๐๐ น.) ซึ่งมีระยะเวลาในการทำงาน ๑๐ ชั่วโมงต่อวัน โดยหนึ่งวันจะมีเวลาพักสองรอบ รอบละ ๑ ชั่วโมง ค่าตอบแทนคิดเป็นแบบเหมาจ่ายต่อวัน ไม่มีค่าล่วงเวลา ในแต่ละเดือนจะสลับการทำงานระหว่างกะกลางวันกับกะกลางคืนอย่างละ ๑๕ วัน ในช่วงที่มีงานเข้ามามากแรงงานจำเป็นต้องทำงานต่อเนื่องตลอด ๒๔ ชั่วโมง แทบจะไม่ได้หยุดพัก จึงพักผ่อนไม่เพียงพอส่งผลให้ร่างกายเหนื่อยล้าและต้องทำงานในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีไม่มีการระบายอากาศ แต่แรงงานกล่าวว่าต้องอดทนเพราะไม่สามารถเปลี่ยนงานได้บ่อยครั้งตามความต้องการ เนื่องจากในการเปลี่ยนงานแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายสูงทั้งค่าสมัครงาน ค่าตรวจสุขภาพ หากเป็นโรงงานที่ดีให้ค่าตอบแทนสูงและมีสวัสดิการดี ค่าใช้จ่ายในการสมัครงานก็จะสูงตามไปด้วย

“มาจากเมืองมะละแหม่มเข้ามาครั้งแรกก็อยู่สมุทรสาคร ไม่ได้ไปไหนเลย ตอนนี่ก็ ๑๗ ปีแล้วครับ เข้ามาทางเมืองเมะลำไยเข้ามาระนอง ตอนเข้ามาอายุ ๑๖ ปี อ่า ตอนนั้นที่ผมเข้ามาก็คือตอนที่ผมเรียนอยู่ที่ประเทศพม่านะ พอแม่เสียชีวิต ก็เลยไม่มีเงินพอที่เรียนต่อนะครับ คราวนี้ก็เลยเข้าไทยมา เข้ามาหาเงินนะครับ ตอนที่ผมเข้ามาไม่มีญาติพี่น้องที่นี่เลยนะครับ เข้ามาตอนแรกๆ ก็ลำบากเหมือนกันนะครับ เมื่อก่อนนี่ก็กลัว กลัวทหาร กลัวตำรวจจะไรร้อย่างงี้ ก็ลำบากพอสมควร เข้ามาตอนนั้นผมทำอยู่โรงงานทอผ้า ชื่อ...อยู่ตรงที่ว่าการ ตรงนี้ครับ เข้าไปในซอยนี้ครับ ตอนนั้นก็ทำอยู่ประมาณ ๘-๙ ปีได้ครับ ที่เดียว แล้วผมก็เลยย้ายมาเมดอุตสาหกรรมก็ประมาณนี้ครับ ๖-๗ ปีแล้วประมาณนี้ครับ ตอนนั้นที่ผมเข้ามาที่โชคตัวอย่างหนึ่งคือเวลาผมเข้ามาปุ๊บตอนนั้นเข้าเวลาทำบัตรพอดีเลยครับ... ตอนนั้นผมเช่าอยู่ที่เอื้ออาทร (เช่าจากเคหะ) มีอยู่ทั้งหมดตึก ๕๓ ตึกอะ เอ้ย ๕๖ คนไทยมีอยู่

ทั้งหมดแค่ ๑๐ ตึกเอง ส่วนที่เหลือทั้งหมด ๔๐ ตึกเนี่ย คนพม่าทั้งนั้นเลยนะ”
(ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๗)

“อายุ ๒๔ ปี มีพี่น้อง ๘ คน เป็นคนโต ที่พม่ามีพ่อแม่แล้วก็น้อง น้องคนเล็กสุดอายุขบกว่า เข้ามาอยู่ไทยได้ ๕ ปีแล้ว เข้ามากับน้ำ น้ำพามาทำฝ่ายตัดอาหารในโรงงานที่อยู่ชญา ตอนนั้นทำสองโรงงาน ตอนทำงานที่อยู่ชญาทำเป็นกะกลางวันกลางคืน มีเวลาพักเป็นช่วงๆ ตอนทำอาหารเสร็จถึงจะได้พัก นอนพักอยู่ใต้โต๊ะในโรงอาหารรอเวลาทำอาหารมื้อต่อไป ตอนอยู่ที่โรงงานเขาไม่ให้พูดภาษาพม่า พนักงานส่วนมากก็เป็นคนไทยหมด บางคนก็ไม่ชอบ ไม่ให้พูด ให้พูดภาษาไทย ไม่มีบัตรด้วยเลยกลัวจนท.มาจับ .... ตอนนีทำงานที่โรงงานถ้วยไอดีม ฟังทำได้ ๓ เดือน ทำงานเป็นกะ กะละ ๑๕ วัน กะเช้า ๐๘.๐๐-๒๐.๐๐ กะกลางคืน ๒๐.๐๐ - ๐๘.๐๐น. ทำงาน จันทร์-เสาร์ หยุดวันอาทิตย์ ทำงานกะกลางคืนก็ง่วง ต้องกินกาแฟ ที่โรงงานไม่มีสวัสดิการ และอากาศไม่ถ่ายเท คือเครื่องมือทำงานตลอดเวลา เปิดตลอดทั้งปี จนกว่าเครื่องจะเสีย ถ้าเสียก็ปิดเลยติดแอร์ไม่ได้ ถ้าติดแอร์กรวยไอดีมจะละลาย อากาศเลียบอ้าว ทำงานกะละ ๑๕๐ คน ไม่มีค่าโอ ให้ค่าจ้างเป็นกะ กะละ ๔๑๙ บาท ลาได้ แต่ต้องแจ้งก่อน ไม่งั้นจะไม่ได้เงิน ถ้ามีงานเยอะก็ต้องทำสองแรงควบทั้งกะเช้าและกะกลางคืน ถ้างานเยอะจะไม่ให้หยุด ต้องทำทั้งวันยันตลอด มีโต๊ะให้นั่งแต่ไม่มีเวลานั่งต้องคอยเก็บกรวยที่ออกมาตลอด ที่โรงงานมีคนไทยแต่ส่วนใหญ่เป็นผู้จัดการไม่ได้มาอยู่ในส่วนของโรงงาน พนักงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานพม่า ที่โรงงานมีกิจกรรมให้ทำบุญตักบาตร ถ้าจัดกิจกรรมเค้าก็จะแจ้งให้เตรียมของไปทำบุญ ส่วนใหญ่ก็ทำบุญที่วัดโกรกกราก เพราะเป็นวัดที่อยู่ใกล้ที่พัก... ก่อนหน้านี้ทำงานกับน้อง ทำโรงงานกึ่งชุปแป้งแช่แข็งอยู่ฝ่ายฟริช ที่ลาออกมาเพราะไม่มีโอและเสียเวลาเพราะต้องตื่นเช้าเข้างาน ๘ โมงเช้า แต่ต้องไปตื่นตี ๔ ไปเตรียมเข้างาน เพราะมีรถรับส่งรอบเดียวไปถึงก็ต้องไปรอเวลาเริ่มงาน โรงงานอยู่ในตัวอำเภอเมืองแต่ต้องเดินทางไกล ที่โรงงานเก่าคนเยอะมีแผนกละสี่ถึงห้าพันคน มีทั้งหมดสิบแผนก” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๘)

“อายุ ๓๘ เข้าไทยมาตั้งแต่อายุ ๑๖ ปี คนข้างบ้านชวนมาทำงาน ประมงด้วยกันแต่ตอนนี้แยกย้ายกันไปแล้ว ออกเรือประมงที่ภาคใต้ ๒๐ ปี พอ

โทรหาน้ำ น้ำก็ชวนให้ย้ายมาอยู่บ้านแพ้ว เลยย้ายมาทำงานโรงงานรีไซเคิลขยะที่บ้านแพ้ว ทำมา ๖ ปีแล้ว ทำงานอาทิตย์ละ ๖ วัน จันทร์-เสาร์ หยุดวันอาทิตย์ รายได้วันละ ๓๗๐ บาท ๒๘๐ แล้วแต่เราจะทำ เวลาทำโอทีจะเหมวว่ารถขยะคันหนึ่งจะแบ่งกันได้กี่คน ที่โรงงานมีคนงาน ๓๐ คน มีที่พักให้ ทุกห้องจะอยู่เป็นครอบครัว เจอแฟนตอนไปทำงานส่งแก๊ส แฟนก็พูดไทยได้เพราะก่อนหน้านี้แฟนทำงานเป็นแม่บ้านที่กรุงเทพฯ ก่อน แฟนเป็นคนมอญหมู่บ้านเดียวกัน แต่งงานมาแล้ว ๕ ปี แฟนทำงานโรงงานขนมปัง ทำงาน ๐๘.๐๐-๑๖.๐๐ น. ถ้ามีโอที ก็เลิกงาน ๒๐.๐๐ น มีลูกชาย ๑ คน อายุ ๔ ขวบ ตอนออกไปทำงาน ก็จะไปทำงานพร้อมกันสองคนทั้งแฟนด้วย ลูกก็จะอยู่บ้านคนเดียว แต่แถวละแวกที่พักจะมีคนที่อยู่บ้านเป็นญาติๆ กัน คอยช่วยดูเด็กให้ วางแผนว่าจะส่งลูกกลับไปเรียนที่พม่า เพราะที่พม่ามีแม่อยู่จะฝากไปให้แม่เลี้ยง... เวลาป่วยหรือไม่สบายก็จะไปหาหมอที่โรงพยาบาลบ้านแพ้วมีสิทธิประกันสังคมเพราะมีบัตรแรงงานต่างด้าว(บัตรสีชมพู)” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๙)

๔) กลุ่มตัวอย่างแรงงานข้ามชาติพม่าที่ทำงานในพื้นที่การเกษตรอำเภอบ้านแพ้ว

อำเภอบ้านแพ้วเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดสมุทรสาคร ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ราบริมฝั่งคลองดำเนินสะดวกที่เชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง ประชากรในพื้นที่ประกอบอาชีพ ทำนาข้าว ทำสวนผลไม้ ทำสวนกล้วยไม้ ทำสวนพืชผักนานาชนิด เลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่สำคัญของอำเภอ ได้แก่ มะพร้าว น้ำหอม มะม่วง มะนาว องุ่น ฝรั่ง ชมพู แก้วมังกร เป็นต้น เหตุผลที่นายจ้างเลือกจ้างแรงงานข้ามชาติส่วนหนึ่งเนื่องจากแรงงานไทยหาได้ยาก ประกอบกับในพื้นที่สามารถจ้างแรงงานข้ามชาติได้ซึ่งแรงงานเหล่านี้มีความอดทนสามารถทำงานหนักอยู่กลางแจ้งได้ มีความรับผิดชอบอีกทั้งเชื่อฟังนายจ้างและค่าแรงถูก จากการลงพื้นที่สวนกล้วยไม้แห่งหนึ่งพบว่าแรงงานภายในสวนเป็นชาวพม่าเชื้อสายมอญ เป็นแรงงานที่ขึ้นทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย จำนวน ๑๕ คน เป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย งานที่แรงงานข้ามชาติต้องรับผิดชอบ ในการดูแลสวนกล้วยไม้ขนาดใหญ่มีพื้นที่มากกว่า ๖๐ ไร่ ได้แก่ การตัดดอกกล้วยไม้ การรดน้ำ การฉีดปุ๋ยเคมี และการเพาะเลี้ยงกล้วยไม้ ซึ่งเป็นงานที่จะต้องทำทุกวัน แม้นนายจ้างจะกำหนดให้วันหยุดเป็นวันหยุดแต่แรงงานจะต้องรับผิดชอบในการตัดดอกกล้วยไม้กว่าสองหมื่นดอกเพื่อส่งขายในทุกเช้า การทำงานภายในสวนมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามประสบการณ์และความถนัดของแต่ละคนค่าแรงจึงแตกต่างกัน แรงงานข้ามชาติที่มีประสบการณ์ในการทำงานน้อยจะได้ค่าแรงเมื่อเริ่มทำงานต่ำกว่าแรงงานที่มีประสบการณ์มาก ก่อนจะค่อยๆ เพิ่มค่าแรงขึ้นตามประสบการณ์ในการทำงาน ดังนั้นแรงงานที่เริ่มทำงาน

ใหม่ๆ กำลังอยู่ในกระบวนการฝึกทักษะส่วนใหญ่จึงได้ค่าแรงงานอัตราค่าแรงขั้นต่ำ เหตุผลที่แรงงานทำงานนี้ได้นานส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่านายจ้างดูแลดีและปฏิบัติต่อแรงงานโดยไม่เอาเปรียบ แรงงานรู้สึกว่าได้รับความไว้วางใจจากนายจ้างที่มอบหมายงานให้รับผิดชอบและจัดการบริหารงานภายในส่วนกันเอง เวลาทำงานไม่ถูกควบคุมกำกับการทำงานจากนายจ้างเพียงแค่รับผิดชอบหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย จึงมีอิสระในการทำงาน และจ่ายค่าแรงตรงเวลาตามที่ตกลงไว้ แรงงานมีประกันสุขภาพเพราะมีบัตรสมาชิกที่ขึ้นทะเบียนระบุอาชีพเกษตรทุกคน เมื่อไม่สบายจะไปรับบริการทางการแพทย์ที่โรงพยาบาลบ้านแพ้วจ่ายค่ารักษา ๓๐ บาทต่อครั้ง แรงงานทั้งหมดอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกับที่ทำงานซึ่งนายจ้างจัดที่พักอาศัยให้โดยไม่ค่าเช่า แรงงานมองว่านายจ้างจัดหาที่พักให้เป็นเงื่อนไขสำคัญในการทำงานนี้เพราะพื้นที่เกษตรส่วนใหญ่มักจะมีบริเวณกว้างใหญ่อีกทั้งการหาที่พักเองเป็นเรื่องยากสำหรับแรงงานข้ามชาติเนื่องจากมีข้อจำกัดด้านการสื่อสาร จากการสังเกตที่พักของแรงงานกลุ่มนี้อยู่ใกล้กับโรงเก็บอุปกรณ์การเกษตรเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวแบ่งเป็นห้อง ๔ ห้องส่วนใหญ่อยู่กันเป็นครอบครัว แรงงานข้ามชาติกลุ่มนี้เข้ามาทำงานนี้เนื่องจากมีญาติหรือคนหมู่บ้านเดียวกันชักชวนให้มาทำงานนี้ด้วยกัน อีกทั้งสามารถพาครอบครัวมาอยู่ด้วยกันได้ การทำงานจึงมีความสบายใจที่ได้ทำงานร่วมกันกับคนในครอบครัวหรือคนรู้จัก

“เข้ามาทำงานในเมืองไทยมาอยู่ที่จังหวัดสมุทรสาครได้ ๒๐ กว่าปีแล้ว เข้ามาตอนอายุ ๒๒ ปี เข้ามาแรกๆ ลำบาก เข้ามาเองสมัยโน้นไม่มีบริษัทรับแรงงานเข้ามาเหมือนสมัยนี้ ต้องไปหานายหน้าถึงจะเข้ามาทำงานที่นี่ได้ เข้ามาทำงานในสมุทรสาครอาชีพแรกที่ทำคืองานก่อสร้าง ทำประมาณ ๓ ปี จากนั้นทำงานโรงงาน ๒ ปี ไปทำงานนาเกลือ ๒ ปี เหตุผลที่เปลี่ยนงานส่วนหนึ่งรายได้เมื่อก่อนทำนาเกลือรายได้ดีแต่งานหนัก ทำที่นี้มา ๘-๙ ปี แรงงานประมาณ ๑๕ คน เป็นผู้ชาย ๗ คน เป็นคนมอญทั้งหมด มีประมาณ ๔ ครอบครัว ทำงานที่นี้งานไม่หนัก มีให้ฉีดยา ฉีดปุ๋ยทุก ๔-๗ วันแล้วแต่สูตร รดน้ำมีสปริงเกอร์ช่วย ตัดกล้วยไม้ตัดทุกวันต้องตัดตรงเวลาเพราะลูกค้ามารับกล้วยไม้ทุกวัน จะมากน้อยแค่ไหนก็ต้องตัด มีส่งออกนอกด้วยนะครับ หยุตอาทิพย์ครึ่งวัน ตอนเช้าหยุตไม่ได้ต้องตัดดอกไม้ ลูกค้ามารับดอกไม้ทุกวัน รายได้หัวหน้าให้ ๓๒๐ บาทต่อวัน แต่คนใหม่ๆ ยังไม่ถึง แต่ถ้ารู้งานอะไรแล้วเค้าจะขึ้นให้ แบ่งงานตามความถนัด เพราะเป็นญาติ คนบ้านเดียวกัน มาจากรัฐมอญ เป็นคนมอญหมด ที่นี้ลากลับบ้านได้นานครึ่งละประมาณเดือนสองเดือนเลย นี่ก็กลับทุกปี ปีละสองครั้ง เวลาจะกลับก็ต้องแบ่งงานกัน เพราะมีผู้ชาย ๗ คน เราก็ดอนไว้ บอกเอาไว้ แล้วก็ผลัดกันไป เค้าแก่

เค้าให้กลับ ขอบมาถามว่าปีนี้กลับหรือยัง ไม่กลับไม่ได้นะ เรามีธุระอะไรก็บอกเขา ... มาทำงานที่ไทยไม่เคยเจอเค้าแก้ทำอะไรไม่ดีกับเราเลย ถ้าทำอะไรก็ออก ถ้าดีกับเราก็คือ อยู่ได้นาน เค้าแก้ที่นี้เค้าให้เราดูแลเลย เค้าไม่มาดูเรื่องงานเลย เค้าสั่งอย่างเดียว วันนี้ต้องฉีดยา ฉีดปุ๋ย ต้องผสมนะ ฉีดน้ำสปริงเกอร์นะ วันนี้เราฉีดยานะ ก็ผสม แล้วเอาไปฉีด ถึงเวลาก็ตัดดอกไม้ ถ้าช้อออกเยอะวันหนึ่งเกือบสองหมื่นช่อนะ ช่วงนี้ช้อออกน้อย พรุ้งนี้มีงานแต่งงานก็ต้องตัดกล้วยไม้ล่ะ เราไปตัดแต่เช้าก่อนค่อยตัดเสร็จค่อยเริ่มงาน เค้าแก้สร้างที่พักให้ ที่พักเค้าแก้ไม่คิดเงิน ค่าน้ำค่าไฟก็ฟรีด้วย ... ไม่สบายไปโรงพยาบาลบ้านแพ้ว มีบัตรสีชมพูระบุดาชีพเกษตร เวลาไปก็เสีย ๓๐ บาท บัตรสีชมพูเค้ามีประกันสุขภาพอยู่แล้ว” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๗)

“วางแผนว่าจะสร้างบ้านที่พม่ายังขาดเงินอยู่ ถ้าลูกพอทำงานได้ก็จะให้ช่วยทำงานที่สวนกล้วยไม้ด้วยกัน ถ้าลูกช่วยก็จะเป็น ๓ แรงก็เก็บเงินได้เร็วขึ้น ตอนนีทำงานกัน ๒ คนกับแพน ทำงานที่สวนกล้วยไม้ไม่ยาก ฝึกไปเรื่อยก็จะคล่องเอง คิดว่าลูกก็น่าจะทำได้ แต่ตอนนี้ยังเด็กอยู่เลยให้ช่วยทำงานบ้านไปก่อน” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๙)

การปรับตัวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร

การปรับตัวของผู้ย้ายถิ่น เป็นภาวะการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ย้ายถิ่นต้องมีการเปลี่ยนจากบรรทัดฐานที่เคยยึดถือปฏิบัติในสภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะหนึ่ง การปรับตัวเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นกับผู้ย้ายถิ่น โดยจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตามในการเลือกปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมต่างๆ เพื่อดำรงชีวิตให้เข้ากับสังคมในถิ่นปลายทาง และปรับตัวให้เข้ากับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นรวมทั้งสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับคนในถิ่นปลายทางซึ่งจำเป็นจะต้องเรียนรู้ทักษะทางสังคม แรงงานข้ามชาติพม้าย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครต้องใช้ชีวิตอยู่ในสภาพสังคมที่ตนเองไม่คุ้นเคย การอยู่ในพื้นที่มีข้อจำกัดหลายอย่างและต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของประเทศที่ย่อมทำให้แรงงานข้ามชาติรู้สึกแปลกแยกไม่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม อีกทั้งยังต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งการใช้ภาษา การแต่งกาย การกินอยู่ ตลอดจนการใช้ชีวิตประจำวัน และการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคมเพื่อให้สามารถใช้ชีวิตและทำงานอยู่ในพื้นที่ได้

การปรับตัวด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นการปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมถิ่นปลายทาง เนื่องจากแรงงานข้ามชาติเป็นคนต่างถิ่นต่างภาษาเมื่อแรงงานข้ามชาติอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็น

ระยะเวลาานจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงการติดต่อกับคนไทยในท้องถิ่นปลายทางได้ จึงต้องปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ตนเข้าไปอาศัยอยู่ แรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครมีการปรับตัวด้านสังคมและวัฒนธรรมหลาย อาทิ การปรับตัวด้านภาษา การปรับตัวด้านการแต่งกาย การปรับตัวด้านการบริโภคอาหาร การปรับตัวด้านที่พักอาศัย และการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม ผลการศึกษา ดังนี้

การปรับตัวในด้านภาษา ในจังหวัดสมุทรสาครมีแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ และชาติพันธุ์อื่นๆ อาทิ กระเหรี่ยง ทวาย พม่า ฯลฯ ซึ่งในแต่ละชาติพันธุ์ก็มีภาษาเฉพาะกลุ่ม แต่เมื่อแรงงานเข้ามาอยู่ในประเทศไทยการติดต่อสื่อสารนอกเหนือจากกลุ่มของตนเองจะต้องใช้ภาษาไทย ซึ่งแรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่รายงานว่า การปรับตัวเรื่องภาษาเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดและยากที่สุด แรงงานข้ามชาติเมื่อเข้ามาทำงานใหม่ๆ มักจะพูดภาษาไทยไม่ได้มีความยากลำบากในการดำเนินชีวิต เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากความผิดพลาดในการสื่อสาร จึงต้องหลีกเลี่ยงการออกไปพบเจอผู้คน การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบากเนื่องจากไม่สามารถเข้าใช้บริการต่างๆ ในชุมชนได้ตามความต้องการ เช่น ร้านขายยา ร้านสะดวกซื้อ ร้านเสริมสวย การเดินทางโดยสารรถสาธารณะ เป็นต้น แรงงานที่ยังปรับตัวไม่ได้จำเป็นต้องพึ่งพิงผู้อื่นในการติดต่อสื่อสารทั้งในเวลาทำงานและในการใช้ชีวิตเมื่อต้องออกไปพบปะผู้คนนอกเหนือจากกลุ่มเชื้อชาติของตน แม้ว่าในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครจะมีแรงงานข้ามชาติพม่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่การเรียนรู้ทักษะทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพูดภาษาไทยได้มีส่วนช่วยป้องกันตนเองจากการถูกละเมิดและการหาแสวงหาประโยชน์ การรู้ภาษาของเจ้าของประเทศเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการปรับตัวให้อยู่ในประเทศไทยนั้น ถ้าไม่รู้ภาษาหรือพูดสื่อสารไม่ได้ก็ทำให้การปรับตัวในด้านอื่นๆ เป็นไปได้ยาก

แรงงานข้ามชาติเรียนรู้ภาษาไทยด้วยการดูรายการโทรทัศน์ไทย อ่านหนังสือภาษาไทย เมื่อมีเวลาว่างจะทบทวนความรู้และพยายามฝึกพูดเมื่อมีโอกาส บางส่วนให้เพื่อนร่วมงานที่รู้ภาษาไทยหรือเพื่อนคนไทยช่วยสอนหรืออธิบายในข้อสงสัยต่างๆ ให้แรงงานข้ามชาติเข้าใจมากยิ่งขึ้น การที่แรงงานข้ามชาติอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีคนไทย เช่น เพื่อนร่วมงาน เจ้านาย หรือพ่อค้าแม่ค้าในชุมชน ช่วยให้แรงงานสามารถพัฒนาทักษะการสื่อสารได้เพราะมีโอกาสได้สนทนาบ่อยครั้ง เมื่อแรงงานข้ามชาติสามารถปรับตัวด้านภาษาได้ช่วยทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานดีขึ้น ในการทำงานสามารถเข้าใจคำสั่งของนายจ้างได้ดีขึ้นและสนทนากับเพื่อนร่วมงานคนไทยได้ ในการใช้ชีวิตประจำวันช่วยให้สามารถเข้าใช้บริการในด้านต่างๆ ของชุมชนได้ นอกจากนี้ยังสามารถให้ความช่วยเหลือเพื่อนแรงงานข้ามชาติเดียวกันได้ด้วยการเป็นล่ามทั้งในเวลาทำงาน และเมื่อต้องเข้ารับบริการต่างๆ อาทิ บริการทางการแพทย์ บริการขนส่งมวลชน บริการทางการเงิน การทำ

ธุรกิจต่างๆ ติดต่อราชการ แรงงานข้ามชาติที่ปรับตัวด้านภาษาได้ดียังสามารถนำความรู้ด้านภาษามาใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพช่วยเพิ่มโอกาสในการทำงานที่มีค่าตอบแทนสูงขึ้น

“เข้ามาครั้งแรก อยู่ในไทยความรู้สึกยากนะครับ ความรู้สึกก็ต่างกันมากนะครับ เมื่อก่อนนี้อยู่แบบคนไทยกับอยู่แบบคนพม่านี้ก็ต่างกันอยู่ ต่างกันเรื่องกินเรื่องอยู่ แล้วก็หลักๆ ก็คือภาษา จริงๆ แล้วสำคัญมากนะเวลาที่เรารู้ภาษาไม่ได้เนี่ย พูดไม่ได้ก็คือไปไหนมาไหนก็ลำบาก เริ่มปรับตัวเราก็อาศัยคนอื่น เพราะว่าเวลาเราอยากไปไหนก็พาคนที่พูดไทยได้ไปด้วย แล้วถ้าคนที่เราพาไปไม่ว่าง เราก็มักลำบาก จะเริ่มพูดไทยได้ก็ประมาณ ๒ ปี หรือ ๓ ปี เพราะว่ามันมีความจำเป็นกับความเป็นอยู่ของเราเนี่ย เรารู้แล้วว่าถ้าเราพูดภาษาไม่ได้เนี่ยเราอยู่ลำบากแน่นอน เพราะว่าเราเองก็อยากเรียนรู้เหมือนกัน ผมก็เลยศึกษาที่โรงงานก็โชคดีตรงที่มีหัวหน้าเป็นคนไทย เขาก็ยินดีจะช่วยสอนให้ เพื่อนร่วมงานที่เป็นคนไทยมีอยู่ ๒ คนนะครับ เป็นหัวหน้าอยู่กะกลางคืนคนนึงแล้วก็หัวหน้ากะเช้าคนนึง เป็นหัวหน้าแผนกด้วย เริ่มจากฝึกพูดอย่างเดียวก่อนแล้วจดจำไว้ ตอนนั้นอ่านก็ไม่ได้แต่พูดได้เราก็มพูด แล้วคนที่สอนให้เนาะเขาบอกว่า ถ้าผมไม่มีเวลาเนี่ยเขาก็สอนว่า เอ็งอะ จำไว้คำนี้แล้วก็หัดเขียนไว้ เขียนเป็นภาษาไทยเลย หัดเขียนเลย สมมติคำว่า คุณ เนี่ย เราก็มเขียนไว้ แล้วก็จำเสียงไว้ เราก็มไปถามเขาว่า พี่ครับ อันนี้เป็นอะไร ยังไง และเมื่อก่อนนี้ผมก็ดู อ่านหนังสือพิมพ์อะ อ่านแล้วก็อ่านไม่ได้หรอก แต่ว่าอยากรู้คำที่เขาเขียนไว้ ผมก็เลยเขียนแล้วก็ไปส่งให้เขาดูว่าอันนี้หมายถึงอะไร ตอนแรกผมทำโรงงานทอผ้าได้ ๘-๙ ปี ตอนนั้นผมทำงานอยู่ที่โรงงานอุตสาหกรรม เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคลเป็นล่ามครับ ผมอยู่ไทยมา ๑๗ ปีแล้วครับ” (ผู้ให้ข้อมูล รายที่ ๑๗)

“การปรับตัวในไทยที่ยากที่สุดคือเรื่องภาษา ฝึกพูดไทยยากที่สุด ตอนแรกๆ ที่มาพึ่งไทยไม่รู้เรื่อง ใครพูดอะไรมาก็ไม่รู้ เพราะไม่รู้ว่าจะค่าหรือพูดดีด้วย ทำงานกับคนไทยตอนที่พึ่งไม่ออกก็ไม่รู้ว่าเค้าค่าหรือเปล่า เถียงอะไรหัวหน้าก็ไม่ได้เพราะพูดไม่ได้ แต่ตอนทำงานก็ไม่มีปัญหาอะไร พูดไทยได้ตอนมาอยู่ไทยได้ ๒ ปี ฝึกพูดอยู่ ๑ ปี ดูแลครแล้วจำคำพูดไว้ เวลาคนไทยพูดอะไรมาก็จะจำไว้ แล้วเอาไปถามเพื่อนคนพม่าที่พูดไทยรู้เรื่องราวเค้าพูดว่าอะไร ตอนนั้นพูดได้แล้วก็เป็น

ล่ามให้กับที่ทำงาน ช่วยอธิบายงานให้กับแรงงานที่ยังฟังไทยไม่เข้าใจ หรือช่วยอธิบายอาการเจ็บป่วยเวลาเพื่อนไม่สบาย” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๕)

“บ้านที่ทวายมีคนไทยมาทำงานธุรกิจเยอะเวลาที่มีคนถามกินข้าวไหม ไปไหน พอฟังได้พูดได้บ้าง ผิดจากตรงนั้น ย้ายมาแรกๆ อึดอัดบ้าง แต่มีเพื่อนคนไทยช่วยบอกว่าต้องทำแบบนี้ แล้วเราจะเขียนหรือจดไว้เป็นภาษาพม่า มีเพื่อนรุ่นน้องมา ๕ คน เราก็บอกให้อาสมุดมาจด ใครพูดอะไรให้ฟัง ให้จด ไม่เข้าใจอะไรให้เปิดดูในสมุด เพราะมาทำงานแรกๆ สมอมนั้นจะจำไม่ค่อยได้ พออยู่ไปไม่นานก็พูดไทยได้ ..... ที่ลี้ปลามีเพื่อนคนไทยที่พูดกันได้ดีเข้าใจ คุณได้เพราะทุกวันนี้ก็ได้คุยกับเพื่อนที่โรงปลา แต่ไม่มีกี่คนที่ไม่เข้าใจกัน เมื่อก่อนเราฟังไม่รู้เรื่องคิดว่าเขาคำแต่ตอนนี้ฟังเข้าใจมากขึ้นเพื่อนเขาก็จะพูดดีกับเรา เพื่อนคนไทยที่รู้จักกันทุกวันนี้เขาก็ดี คุยกันได้ วันไหนที่เราเอาอาหารพม่าไปเพื่อนคนไทยจะมาขอแบ่งไปชิม แลกเปลี่ยนกันแบบนี้สนุกดี อยู่ร่วมกันได้ อยู่กับเพื่อนคนไทยรู้สึกดีเพราะอยู่ที่นี่มานานแล้วและไม่ได้ย้ายไปไหนเลย แต่ที่อื่นหนูไม่รู้ล่ะ ที่นี้อยู่แล้วรู้สึกท้อสบายใจ เพราะเราเป็นคนไม่พูดมากทำให้เขาอยู่กับเราได้ ถ้าเขาพูดไม่ดีกับเราๆ ต้องพูดดีๆ กับเขาไป อยู่เฉยๆ ไปก็ไม่มีปัญหาแล้ว เพื่อนคนไทยที่สนิทที่ลี้ปลามาเราสนิทกันเหมือนเป็นคนพม่าด้วยกัน สนิทแบบช่วยกันทำงาน ช่วยเหลือกันยกปลา” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๖)

รูปที่ ๑ สื่อการฝึกภาษาของแรงงานข้ามชาติพม่า

การปรับตัวด้านการแต่งกาย การแต่งกายเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มคน และตัดสินในเบื้องต้นได้ว่าใครเป็นใคร การแต่งกายของแรงงานข้ามชาติพม่าในสายตาของคนไทย ส่วนใหญ่มองว่าถ้าเป็นคนพม่าผู้ชายมักจะใส่เสื้อ ผู้หญิงนุ่งผ้าถุง และทาแป้งพม่าหรือทานาคาทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครนั้นมีแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายแต่ละชาติพันธุ์ก็มีเอกลักษณ์ในการแต่งกายเฉพาะกลุ่มของตน การแต่งกายของผู้หญิงมีความพิถีพิถันตั้งแต่เสื้อผ้าตลอดจนทรงผม หญิงสาวนิยมไว้ผมยาวที่เห็นคั่นตามักจะรวบหรือมัดไว้แต่มีอยู่บ้างที่อยู่เมืองไทยมานานก็มักจะตัดแต่งทรงผมตามแฟชั่นของคนไทยส่วนผู้หญิงสูงอายุมักจะเกล้าผมมวย การแต่งกายของผู้หญิงมักจะบรรจงแต่งอย่างสวยงามเมื่อไปทำบุญที่วัด ซึ่งจะนิยมนำผ้ามาตัดเป็นชุดให้มีสีและลายเดียวกันทั้งเสื้อและผ้าถุง ผ้าถุงของหญิงสาวมักจะมีสีพื้นและลวดลายสดใส ส่วนคนมีอายุมักจะใช้ผ้าถุงสีไม่ฉูดฉาด และมักจะพาดผ้าสไบลูกไม้หลากสีที่ไหล่ซ้าย การใช้ทานาคาเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของผู้คนในประเทศพม่าที่ผู้คนทั่วไปรับรู้ เมื่อแรงงานย้ายถิ่นเข้ามาก็ยังคงใช้ทานาคาเป็นเครื่องสำอางค์กันทุกเพศทุกวัย ซึ่งทานาคามีสรรพคุณช่วยป้องกันแสงแดดช่วยให้ผู้ใช้สดชื่น แรงงานข้ามชาติบางรายกล่าวว่าถ้าไม่ทาทานาคาจะรู้สึกไม่สบายตัวและแสบร้อนในใบหน้า นอกจากนี้ยังมีอีกปฏิกิริยาต่างๆ ซึ่งเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่าเป็นเอกลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าคือการทูนของไว้บนศีรษะ มีทั้งภาชนะใส่อาหารหรือสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ แรงงานข้ามชาติพม่าหญิงกล่าวว่าการถือของไปทำบุญถ้าถือต่ำในระดับผ้าถุงถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี เพราะจะทำให้เกิดความแปดเปื้อนเมื่อนำอาหารไปถวายพระสงฆ์ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในประเด็นเรื่องเอกลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติพม่าในอดีตนั้นแรงงานกล่าวว่าไม่ยากให้คนทั่วไปรับรู้ว่าเป็นคนพม่า เพราะหวาดกลัวการถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่รัฐ จึงพยายามปกปิดตัวตนโดยการแต่งกายที่ไม่บ่งบอกความเป็นพม่า แต่ในปัจจุบันรัฐบาลไทยเปิดให้มีการพิสูจน์สัญชาติและอนุญาตให้แรงงานข้ามชาติทำงานและอยู่อาศัยในประเทศไทยได้ถูกต้องตามกฎหมาย แรงงานที่มีเอกสารแสดงตนอย่างถูกต้องจึงไม่กังวลที่จะแสดงเอกลักษณ์ของตนเองด้วยการแต่งกายตามชาติพันธุ์ของตนออกไปในพื้นที่สาธารณะได้มากขึ้น จากการสังเกตการใส่เสื้อ และการนุ่งผ้าถุงนั้นเป็นชุดแต่งกายประจำวันของแรงงานข้ามชาติพม่าที่มักจะเห็นในบริเวณย่านที่อยู่อาศัยหรือการไปทำบุญที่วัดตามเทศกาลหรือวันสำคัญทางศาสนา ส่วนชุดที่ใส่ไปทำงานจะใช้เสื้อผ้าตามสมัยนิยมทั่วไปหรือเป็นชุดยูนิฟอร์มของสถานที่ทำงานกำหนดให้

“ถ้าอยู่ที่พม่าจะใส่ผ้าถุง แต่อยู่ที่นี่จะใส่กางเกง ต้องปรับตัวนานค่ะ กางเกงขาสั้นช่วงแรกไม่กล้าใส่เลยปรับตัวอยู่นานค่ะ ส่วนเสื้อที่โป๊จะไม่กล้าใส่เลย เวลาที่ออกไปข้างนอกต้องใส่ให้มันดีๆ หน่อย ตอนนี้อยู่เป็นกางเกงขาสั้นจะใส่อยู่ที่บ้าน แต่ถ้าเสื้อโป๊จะไม่กล้าใส่ คนที่พม่าคนอย่างกุงเขาก็ใส่เสื้อโป๊แบบนี้กันแต่ว่าคน

บ้านนอกจะไม่ใส่เพราะเขาถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี เราเองก็ไม่อยากใส่แบบนั้น เพราะมันไม่เหมาะ ต้องใส่เสื้อที่มีคอแต่งตัวให้มิดชิด” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๖)

“ตอนมาอยู่ไทยก็ใส่กางเกงไปทำงาน ตอนอยู่ที่พม่าต้องใส่ผ้าถุงตลอด ไม่มีกางเกง แต่อยู่ไทยใส่กางเกงทำงานสะดวกกว่า วันไหนที่ไม่สบายใจจะไปวัดไปทำบุญที่วัดไม่เลือกวัด เวลาที่มาวัดจะใส่ผ้าถุงแต่งตัวแบบพม่าเลย” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๕)

“การไปทำบุญที่ประเทศไทยกับที่พม่าต่างกันตรงที่การแต่งกาย ที่พม่าต้องใส่ผ้าถุงและใส่เสื้อแขนยาวสีขาว แต่ที่เมืองไทยแต่งอย่างไรก็ได้ แต่ส่วนตัวจะแต่งชุดกระเหรี่ยง” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๑)

“เมื่อก่อนนี้แรงงานอยู่ยาก เวลาไปไหนมาไหนถ้าแต่งตัวแบบพม่าเขาก็จะโดนตรวจอะไรอย่างนี้ เพราะเขาไม่อยากให้รู้ว่าเป็นพม่าเลยต้องใส่กางเกง แต่ตอนนี้เขามีพาสปอร์ต ตรวจก็ตรวจ ก็เลยแต่งตัวแบบพม่าปกติ ตอนนี้ที่กินจะเคยเห็นนะครับ ผู้หญิงพม่าส่วนมากหรือที่แบบมีแฟนแล้วเขาไม่ได้ใส่กางเกงส่วนมากเขาก็ใส่ผ้าถุง เพราะว่าเขารักษาตัวไว้เป็นวัฒนธรรมของพม่าอยู่แล้ว” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๗)

รูปที่ ๒ การแต่งกายของแรงงานข้ามชาติพม่าในงานบวช

การปรับตัวด้านอาหารของแรงงานข้ามชาติพม่า อาหารการกินเป็นเรื่องของวัฒนธรรมซึ่งในบางครั้งคนทั่วไปอาจแยกแยะได้ว่าเป็นคนพื้นเพใดจากเรื่องของอาหาร จากการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติพม่ากล่าวว่าแม้ว่าจะอาศัยอยู่ในประเทศไทยแต่อาหารการกินที่เคยกินอย่างไรก็มักจะกินกันอย่างนั้น ส่วนใหญ่แรงงานมักจะประกอบอาหารแบบพม่ารับประทานเองภายในห้องพัก เนื่องจากได้รับประทานอาหารที่คุ้นเคย และช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย จากประสบการณ์ของแรงงานที่เคยซื้ออาหารไทยมารับประทานแล้วพบว่า มีรสหวานและมันจากกะทิซึ่งเป็นรสชาติไม่คุ้นเคยและไม่ถูกปาก อาหารที่แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่รับประทานเป็นอาหารพม่าที่มองเห็นๆ ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากอาหารไทยเท่าใดนัก ไม่ว่าจะเป็นแกง ผัด ต้ม ทอด และยำ แต่อาหารพม่ามีเอกลักษณ์เฉพาะที่คนพม่านิยมรับประทานคือแกงแดง ไม่ว่าจะรับประทานเองในชีวิตประจำวันหรือจัดขึ้นโต๊ะในวันสำคัญ แกงแดงจะมีน้ำแกงขลุกขลิกสีแดงข้น ในการปรุงอาหารมักจะหั่นเนื้อสัตว์เป็นชิ้นใหญ่ๆ เนื้อสัตว์ที่นำมาแกงนั้นใช้ได้ทั้งเนื้อหมู เนื้อไก่ เนื้อวัว กุ้งและปลา ซึ่งจะนำเนื้อสัตว์มาคลุกขม้นใส่พริกแกงและน้ำมันพืชปรุงรสตามชอบ แรงงานสามารถทำอาหารพม่าได้เพราะในพื้นที่มีการนำสินค้าที่เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหารเข้ามาจำหน่ายเพื่อให้แรงงานข้ามชาติได้จับจ่ายซื้อหาตามตลาดนัดที่มีอยู่ทั่วไปทั้งในตัวอำเภอเมืองและอำเภออื่นๆ ตลาดนัดนิยมตั้งอยู่ใกล้กับจุดที่แรงงานพักหรือโรงงานอุตสาหกรรม ข้าวของเครื่องใช้และวัตถุดิบต่างๆ มีราคาถูก แม้นแรงงานข้ามชาติพม่าจะนิยมประกอบอาหารรับประทานกันเองแต่ก็มีร้านขายอาหารพม่าปรุงสำเร็จเป็นร้านขายข้าวแกง บางร้านมีโต๊ะเก้าอี้สามารถนั่งรับประทานอาหารที่ร้านและซื้อใส่ถุงพลาสติกกลับไปรับประทานที่บ้าน แรงงานข้ามชาติพม่าบางคนที่อยู่ประเทศไทยมานานสามารถปรับตัวรับประทานอาหารไทยได้ แต่จะเลือกรับประทานอาหารประเภทที่ไม่มีรสหวานและไม่ใส่กะทิ อาทิ ต้มยำ ผัดกะเพรา โดยซื้ออาหารปรุงสำเร็จตามร้านขายข้าวราดแกง แม้จะสามารถปรับตัวและซื้ออาหารไทยมารับประทานบ้างแต่ก็ยังประกอบอาหารแบบพม่ารับประทานเองเพราะชอบอาหารแบบพม่ามากกว่า นอกจากอาหารการกินที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของแรงงานข้ามชาติพม่าแล้วการกินหมากเป็นวัฒนธรรมของผู้คนส่วนใหญ่ในประเทศพม่า แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าบางส่วนยังคงนิยมกินหมากอยู่ ดังนั้นจะพบเห็นร้านค้าตามย่านที่อยู่อาศัยของแรงงานมักจะมีหมากพลูและส่วนประกอบอื่นๆ มาขายให้กับแรงงานข้ามชาติ บางร้านคนขายจะปรุงตามลูกค้าต้องการและห่อม้วนอย่างพอดีคำ แรงงานข้ามชาติบางส่วนเลิกกินหมากหรือหลีกเลี่ยงการกินหมากในที่สาธารณะเนื่องจากได้รับคำบอกเล่าจากเพื่อนแรงงานข้ามชาติด้วยกันว่ามีการจับกุมแรงงานที่เคี้ยวหมาก

“ตอนที่มาสมุทรสาคร มาที่ตลาดกุ้งครั้งแรกมีคนพม่าเยอะจริง ング เพราะอาหารก็จะเป็นอาหารพม่าทั้งหมด ตอนนั้นมีเงินเท่าไรซื้ออาหารพม่าทาน กินหมดเลย ตอนที่อยู่กับแม่กินแต่อาหารไทย ที่แรกตอนที่มาอยู่กับแม่กินอาหาร

ไทยไม่ค่อยได้ เราก็ต้องกินปลากระป๋องกับทอดไข้อยู่เป็นปี แต่ที่ตลาดกึ่งอาหารพม่าเยอะ เราซื้อทุกวันไม่ได้ทำเองเพราะตอนนั้นเราอยู่คนเดียว มีเพื่อนอีก ๕-๖ คน เขาก็ซื้อเหมือนกัน ตอนนี้นำกินเองที่บ้านบางครั้งก็จะซื้อกับข้าวถุงแต่ก็เป็นอาหารพม่าเหมือนเดิม กินอาหารไทยได้บ้างแล้วแต่นานทีถึงจะซื้ออาหารไทย” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๖)

“ทำอาหารกินเอง ทำแบบพม่า ทำอาหารแบบไทยกินบ้างแล้วแต่เราชอบ ทำผัดกะเพรา ต้มยำ แต่ชอบกินต้มยำมากกว่า อยู่ไทยมานานตอนนี้กินอาหารไทยได้ทุกอย่าง ช่วงแรกๆ มึนๆ อาหารไทยรสหวานๆ เราไม่เคยกินอาหารหวานๆ มันๆ” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๗)

“เรื่องกินหมากที่พม่าผู้เฒ่าผู้แก่ก็กินกันอยู่ พอมาที่นี่เค้าจับนะ แล้วเค้าไม่ได้จับเพื่อส่งกลับประเทศนะ แต่จับเพื่อเรียกเงิน บางทีก็พันนึ่ง คนแก่ๆ ก็โดน แคที่บ้านมีใบพลูมีปูนมีหมากใส่ตะกร้าไว้เค้ามาเจอก็จับ ถ้ามีหน่วยงานช่วยได้ก็ดีอยู่นะตรงนี้ อยากให้มีหน่วยงานหรือองค์กรที่ไปรังใสมาช่วยเรา ถ้าเราผิดจริงทำตามกฎหมายเลยเราไม่กลัว ไม่ต้องมาจับคนที่บริสุทธิ์ เค้าใช้กฎหมายเป็นอาวุธ ข้อนานิดหน่อยอะไรเค้าก็จับ” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๘)

รูปที่ ๓ อาหารพม่า

การปรับตัวด้านการอยู่อาศัย บริเวณชุมชนที่พักอาศัยของแรงงานข้ามชาติมักจะเป็นย่านที่แรงงานข้ามชาติพม่าพักอาศัยอยู่ปะปนไปด้วยชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดสมุทรสาครมีแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานจำนวนมากก่อตัวเป็นชุมชนแรงงานขนาดใหญ่ในแหล่งที่มีการจ้างงาน จากข้อมูลของสำนักงานจัดงานจังหวัดสมุทรสาครระบุว่า มีชุมชนแรงงานต่างด้าวจำนวน ๗๓ ชุมชน ใน ๓ อำเภอ ซึ่งในเขตอำเภอเมืองสมุทรสาครมีแรงงานข้ามชาติพม่ากระจุกตัวมากที่สุด สถานที่อยู่อาศัยของแรงงานข้ามชาติมักจะไม่ห่างจากสถานที่ทำงานมากนักซึ่งส่วนใหญ่มักอยู่ใกล้กับวัด จากการลงพื้นที่ชุมชนหนึ่งในอำเภอเมืองสมุทรสาครเป็นชุมชนที่มีแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้านอาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นแรงงานข้ามชาติพม่า ลักษณะชุมชนอยู่ติดแม่น้ำ ทางเข้าชุมชนเป็นซอยเล็กๆ ต้นซอยมีบ้านเช่าปลูกติดกันลักษณะเป็นห้องแถวเรือนไม้สองชั้นด้านล่างเปิดเป็นร้านขายของชำซึ่งขายสินค้าอุปโภคบริโภค มีข้าวสารอาหารแห้ง อาหารปรุงสำเร็จ ผักผลไม้ และวัตถุดิบในการประกอบอาหาร สำหรับชายแรงงานที่อาศัยอยู่ในชุมชนชน ลึกเข้าไปด้านในเป็นที่พักของแรงงานข้ามชาติลักษณะเป็นตึกสองชั้นฉาบด้วยปูนไม่ได้ทาสี มีบันไดไม้อยู่ด้านนอก ตัวอาคารแบ่งเป็นห้องเช่าได้สี่ห้องปลูกเรียงติดกันร่วมสิบหลัง ลักษณะห้องชั้นล่างมีหน้าต่างบานเกร็ด ส่วนห้องชั้นบนมีหน้าต่างบานไม้ ภายในห้องพักมีห้องน้ำในตัว ไม่มีระเบียง แต่มีบริเวณหน้าห้องซึ่งเป็นส่วนกลางแบ่งใช้ประโยชน์ร่วมกัน บางห้องใช้ตากผ้า บางห้องใช้ประกอบอาหาร บางห้องมีสัตว์เลี้ยง แรงงานส่วนใหญ่มักจะรู้จักกันเพราะมาจากหมู่บ้านเดียวกันหรือเป็นญาติกัน บางส่วนอยู่ในชุมชนนี้มานานเห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนแรงงานนี้ว่าในระยะหลังมีแรงงานย้ายเข้าออกจำนวนมาก เนื่องจากการจ้างแรงงานในกิจการขนาดเล็กลดลงทำให้แรงงานบางส่วนต้องย้ายออกจากชุมชนเพื่อไปทำงานที่อื่นหรือย้ายกลับประเทศพม่า ทำให้บางคนย้ายมาอยู่ได้ไม่นานก็ต้องย้ายออกจึงไม่ได้ทำความรู้จักกันเหมือนแต่ก่อน แรงงานที่ย้ายเข้าใหม่มักทำงานโรงงานอุตสาหกรรมหลากหลายประเภท โอกาสทำความรู้จักกับคนที่อยู่ในชุมชนมีน้อยเพราะเวลาทำงานและเวลาว่างไม่ตรงกัน

จากการลงพื้นที่และสังเกตภายในห้องพักของแรงงานกลุ่มตัวอย่างภายในห้องมีพื้นที่ประมาณ ๒๐ ตารางเมตรมีห้องน้ำภายใน มีระเบียงซึ่งแรงงานมักจะใช้เป็นพื้นที่ประกอบอาหารและซักล้างพื้นที่ภายในห้องพักไม่กว้างนักแรงงานจึงต้องจัดห้องพักให้เป็นสัดส่วนเพื่อให้มีพื้นที่ส่วนกลางไว้สำหรับพักผ่อนร่วมกัน อาทิ ดูโทรทัศน์ รับประทานอาหาร และเมื่อถึงเวลาเข้านอนก็ใช้พื้นที่บริเวณเดียวกันนี้เป็นที่นอนโดยนำเครื่องนอนออกมาปูนอนเก็บเข้าที่เดิมเมื่อตื่น ในห้องมีสิ่งของเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน อาทิ ตู้เสื้อผ้า พัดลม โทรทัศน์ หม้อหุงข้าว กระทะไฟฟ้า การตกแต่งห้องพักขึ้นอยู่กับรสนิยมและกำลังทรัพย์ แรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนจึงมีหิ้งพระเพื่อเป็นสิริมงคลและรู้สึกว่ามีพระคอยคุ้มครองความปลอดภัยแก่ตนเองและครอบครัว ลักษณะร่วมภายในห้องเช่าของแรงงานจึงมีหิ้งพระแบบแขวนผนังตกแต่งอย่างสวยงามประดับแจกันดอกไม้และไฟกระพริบ ขนาดของหิ้งพระเป็นไปตามอัตภาพ

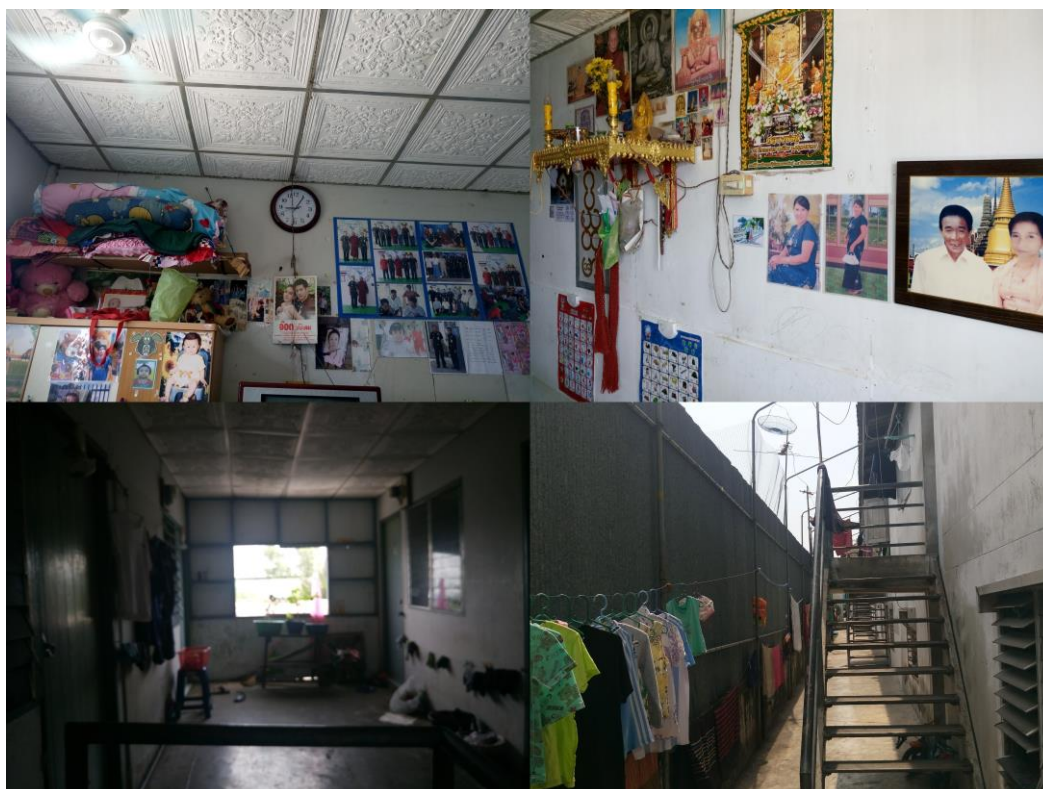
ของแต่ละครอบครัว จากการสังเกตหิ้งพระมักจะมีพระพุทธรูปหรือรูปพระเกจิต่างๆ ที่ศรัทธาไว้เคารพบูชา และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ บริเวณผนังติดภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาทิ เจดีย์ชเวดากอง พระธาตุนินท์แขวน พระเกจิอาจารย์ บุคคลสำคัญ และสมาชิกในครอบครัว บางครอบครัวติดตัวอักษรภาษาไทยและภาษาอังกฤษเพื่อฝึกภาษาให้กับบุตร จากการสังเกตและข้อมูลจากการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติมักจะมีเครื่องจักรยานยนต์เพื่อความสะดวกในการเดินทาง และมีโทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ตโฟนเพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านสังคมออนไลน์ แรงงานข้ามชาติพม่ามีความกังวลในเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และหวาดกลัวเมื่อต้องออกไปข้างนอกในยามวิกาล บางส่วนรู้สึกว่าจะไม่ปลอดภัยต้องอยู่อย่างหวาดระแวงแม้แต่ในที่พักของตนเองเพราะมีเหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่เข้ามาตรวจค้นจับกุมแรงงานข้ามชาติภายในที่พัก

“... ภายในห้องมีหิ้งพระ ถ้าเป็นคนพม่าคนมอญต้องมีหิ้งพระนะ เป็นมงคล ถวายข้าวตอกเช้าทุกวัน แล้วแต่เราจะจัด ทำแล้วใจสดชื่น ถ้าวันไหนไม่ได้ทำจะไม่สบายใจ ตอนเช้าเราถวายข้าวไหว้พระ เวลาออกจากบ้าน เวลาขี่รถไปไหนก็จะรู้สึกมีพระคุ้มครองให้ปลอดภัย เวลาว่างๆ ไปวัด ไปทำบุญ วัดหลักสี่ ไปบ่อยไปเกือบทุกอาทิตย์... ไปตลาดที่ตัวอำเภอบ้านแพ้ว ชิมอเตอร์ไซด์ไป ไม่ได้มีมอเตอร์ไซด์บ้านนะ เวลาจะไปซื้อของก็ฝากๆ กันไป” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๗)

“อยู่ไทยกับพม่าแตกต่างกันค่ะ อยู่ที่พม่าอยากกินอะไรก็ไปหาซื้อกินได้ทุกอย่าง หรือถ้าอยากไปเที่ยว ไปดูหนังไปตอนกลางคืนจะไปคนเดียวก็ได้ แต่อยู่ที่นี้ตอนกลางคืนจะไม่กล้าไปไหน ไม่กล้าออกไปข้างนอก หรือถ้าจะต้องไปต้องแยกกระเป๋าเงินเอาออกไว้เพราะเรากลัว ทุกวันนี้ไม่ต้องไปไหนทำงานเสร็จกลับมากินข้าวแล้วก็นอน เวลาที่มีงานประจำปีมีเพื่อนเยอะๆ ไปกันหลายคนเราเองก็อยากไป แต่มีเพื่อนเคยเล่าให้ฟังว่ามีนักเลงมาขอเอากระเป๋าเงินไปหรือมีการข่มขืนแบบนี้เราก็ไม่กล้าไป ไม่กล้าออกไปข้างนอก ทุกวันนี้จะไปไหนต้องไปกับแฟนจะไม่ไปไหนมาไหนคนเดียว ไม่เหมือนที่พม่าเราจะพูดหรือทำอะไรก็ได้ อยู่ที่ประเทศไทยจะพูดอะไรต้องระวังที่สุด ทำอะไรก็ต้องระวังที่สุดเพราะมันไม่ใช่บ้านเรา ต้องทำให้ดีที่สุดเพราะกลัวมีปัญหา” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๖)

“เรื่องที่กังวลมากที่สุดเลยตอนนี้คือวันอาทิตย์ไม่กล้าอยู่ห้องตอนกลางวันเพราะว่ามีตำรวจเข้ามาในห้องมาขอคุณนั่นคุณนี่ บางทีขอดูโทรศัพท์ของเรา มาจับผิด บางครั้งไม่ได้ทำผิดก็หาเรื่องให้ได้เสียเงิน บางทีมีตำรวจคนเดียวแต่ที่

เหลือเป็นอาสาอย่างเนี้ย หรือบางทีก็ไม่ใช่ตำรวจ ส่วนใหญ่ตอนกลางวันไปอยู่ข้างนอกไปบิ๊กซีโลดส์แอร์เย็นดีตอนเย็นๆ ค่อยกลับมาห้อง เข้าใจว่าตำรวจมีอำนาจหน้าที่ที่แรงงานกลัวและกังวล คือเราไม่มีความผิดอะไรแล้วจะมาจับเรา บางทีแค่เราเขียนเลขเบอร์โทรศัพท์ไว้ก็หว่าเราเล่นหวย หรือบางทีเห็นนั่งคุยกันก็หว่าจับกลุ่มเล่นการพนันอะไรอย่างนี้” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ ๑๘)

รูปที่ ๔ ห้องพักของแรงงานข้ามชาติพม่า

การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม แรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่มักไปทำบุญเป็นประจำซึ่งในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครมีวัดเป็นจำนวนมาก มีทั้งวัดที่อยู่ในย่านชุมชนที่แรงงานอาศัยอยู่สะดวกต่อการเดินทาง บางวัดมีพระจากประเทศพม่ามาจำวัดอยู่แรงงานมักจะไปทำบุญเพราะสามารถสื่อสารกับแรงงานได้ จากการลงพื้นที่วัดแห่งหนึ่งในอำเภอเมืองสมุทรสาคร พบว่าภายในวัดมีปฏิมากรรมลักษณะหรือสัญลักษณ์ทางศาสนาที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของแรงงานข้ามชาติพม่า อาทิ เจดีย์ทรงเดียวกับพระมหาเจดีย์ชเวดากองหรือพระพุทธรูปแบบพม่า เสาหงส์ศิลปวัฒนธรรมมอญประดิษฐานอยู่ในวัดไทยเพื่อสื่อให้ทราบว่าเป็นวัดมอญ จากการสอบถามพบว่าเป็นการระดมเงินทำบุญของแรงงานข้ามชาติพม่าจำนวนมาก และอาศัยแรงกายจากแรงงานข้ามชาติที่พร้อมใจกันมาช่วยสร้างจนแล้วเสร็จ นอกจากนี้ยังพบว่ามีการรวมกลุ่มของแรงงานข้ามชาติพม่าเพื่อ

ทำกิจกรรมเพื่อเรียไ้เงินมาสร้างเจดีย์หรือรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติด้วยกัน โดยใช้วัดเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมร่วมกัน ชาวพม่าโดยทั่วไปมีความเชื่อว่าการสร้างเจดีย์จะได้บุญมากกว่าการชุดบ่อน้ำหรือถวายระฆังให้แก่วัด การถวายทานแด่พระภิกษุจะได้บุญมากกว่าการบริจาคทานแก่ฆอทาน ชาวพม่ามีศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นความหวัง และเป็นแนวทางในการบรรลุสู่ความสำเร็จในชีวิต การทำบุญเพื่อสะสมบุญเป็นหนทางหนึ่งของการมีชีวิตที่ดี เพราะเชื่อว่าบุญนั้นจะกลับมาทำให้ผู้ทำมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ชาวพม่ามีประเพณีการทำบุญเนื่องในโอกาสต่างๆ มากมาย ส่วนใหญ่จะทำบุญด้วยการถวายเงิน สิ่งของ และอาหารให้กับวัด เพื่อเป็นการสะสมบุญให้กับตนเอง สำหรับคนที่ไม่มีเงินหรือสิ่งของก็จะใช้แรงงานมาช่วยทำบุญ เช่น การทำความสะอาดบริเวณวัด การช่วยสร้างวัด เป็นต้น (รุจยา อาภากร และนฤมล ธีรวัฒน์, ๒๕๕๑) การปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาทั้งในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะทำให้แรงงานข้ามชาติมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ยามที่ต้องพลัดพรากจากบ้านเกิด และทำให้ได้รับการยอมรับมากขึ้นจากแรงงานข้ามชาติที่เป็นชาติพันธุ์เดียวกันและคนไทยในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนเหมือนกันทำให้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและลดความแตกต่างทางชาติพันธุ์ลง วัดจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติเนื่องจากวัดเป็นพื้นที่ทางศาสนาที่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจแก่ผู้ย้ายถิ่นเท่านั้นหากยังเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความหมายทางพื้นที่เชื่อมโยงแรงงานข้ามชาติไว้ด้วยกันและยังเป็นพื้นที่ในการแสดงออกทางวัฒนธรรม (ขวัญชีวัน บัวแดง และคณะ, ๒๕๕๖)

แรงงานข้ามชาติพม่าในสมุทรสาครไปทำกิจกรรมทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา กิจกรรมตามประเพณี อาทิ วันสงกรานต์ วันปีใหม่ กิจกรรมเหล่านี้ทำให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในด้านต่างๆ จากการลงพื้นที่วัดแห่งหนึ่งในอำเภอเมืองสมุทรสาคร พบว่ามีการรวมกลุ่มของแรงงานข้ามชาติพม่าในรูปแบบกลุ่มจิตอาสาแรงงานข้ามชาติวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มแตกต่างกันไปตามลักษณะกลุ่ม อาทิ กลุ่มผ้าป่าที่รวมตัวกันเพื่อเรียไ้เงินก่อสร้างเจดีย์ กลุ่มฌาปนกิจที่รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือแรงงานพม่าด้วยกัน ในเรื่องการจัดการฌาปนกิจศพแรงงานพม่าทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิก ช่วยเรื่องเงินจัดงานศพ ช่วยดำเนินจัดการทำศพ และช่วยแรงจัดงานศพ จากการสัมภาษณ์หัวหน้ากลุ่มฌาปนกิจและสมาชิก บางส่วนพบว่ากลุ่มนี้ก่อตั้งขึ้นจากการรวมตัวของแรงงานข้ามชาติที่อยู่ในชุมชนแรงงานใกล้วัดนี้ รูปแบบการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มมีการตั้งคณะกรรมการในการบริหารจัดการกลุ่ม และมีการเก็บเงินจากสมาชิกกลุ่มเดือนละ ๑๐๐ บาท นอกจากนี้ทางกลุ่มได้หารายได้จากการเก็บขยะรีไซเคิลที่รวบรวมโดยแรงงานพม่าทั้งที่เป็นสมาชิกและแรงงานพม่าที่มีจิตอาสาช่วยเก็บขยะช่วยกลุ่มหาเงินเพื่อให้ความช่วยเหลือแรงงานด้วยกัน ซึ่งแรงงานกล่าวว่าเป็นการทำบุญรูปแบบหนึ่ง แม้จะไม่ได้เป็นสมาชิกแต่ก็ยินดีที่จะช่วยรวบรวมขวดพลาสติกเพื่อให้กลุ่มนำมาขายและนำเงินมาช่วยทำบุญ จากการลงพื้นที่แรงงานข้ามชาติพม่าใช้พื้นที่ภายในวัดทำกิจกรรมร่วมกัน วัดจึงเป็นพื้นที่สำคัญนอกจากมาร่วม

กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนายังเป็นสถานที่พบปะพูดคุยกันของแรงงาน การรวมกลุ่มมีส่วนช่วยการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติในด้านต่างๆ ทำให้คนเกิดความสามัคคีปรองดองนำไปสู่การดูแลและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ข้อมูลจากการลงพื้นที่ในวัดนี้มีการรวมกลุ่มหลายกลุ่มแต่ละกลุ่มก็จะมีผู้นำทำหน้าที่ประสานงานและให้ความช่วยเหลือสมาชิก ระดมทุนการบริจาคเงินจากสมาชิกเพื่อช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเฉพาะกิจเพื่อทำกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา มีการเรียรายเงินจากสมาชิกและผู้ใจบุญทั่วไปเพื่อนำเงินที่ได้มาทำบุญและบริจาคทาน จากนั้นก็สลายตัวไปและกลับมารวมกันใหม่เมื่อมีวาระสำคัญ การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหรือองค์ภายนอกกลุ่มของตนมีน้อย แม้นแรงงานจะรายงานว่าการจัดงานภายในวัดจะมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยบ้างแต่มักจะเป็นการติดต่อเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องเท่านั้น

“ผมอยู่แถวนี้ประมาณ ๑๒ ปีแล้ว ตอนนี้หลักๆ อยู่วัดหงส์ฯ เพราะว่าใกล้ เวลาทีมงานวัดพม่าก็มาร่วมกันมาช่วยกัน คนไทยก็มีเขาไม่ได้ก็ติดกันรู้จักกันอยู่แล้ว ที่อื่นผมไม่รู้เพราะว่าที่ชุมชนวัดหงส์เนี่ยรู้จักมานานเราอยู่มานานแล้วด้วยมีส่วนมากคนไทยก็ไม่ได้มีเรื่องกันนะครับ ที่นี้มีคนทวายเยอะ พอเวลาทีมงานปีใหม่งานอะไรๆ เราก็นิมนต์พระมาแล้วก็ร่วมทำบุญกัน เมื่อก่อนนี้ผมมาช่วยงานของวัดอยู่แล้วเข้ามาบ่อยๆ ก็รู้จักกับเจ้าอาวาสองค์ก่อน เขามรณะไปแล้ว ปัจจุบันนี้เป็นองค์ที่ ๒ แล้ว พอมีงานอะไรก็จะเรียกใช้ งานแรกก็คือ มีงานศพของพม่าเข้ามา เมื่อก่อนนี้พอมีงานศพของพม่าเข้ามาปุ๊บไม่มีใครช่วยได้เพราะไม่รู้จักวิธีการทำยังไง อะไรยังไงเราก็ไปจ้างคนไทยมาช่วยงานเราทำไม่ได้ไง จ้างมาเสร็จแล้วญาติพี่น้องเขาก็ทำอะไรไม่เป็นเราก็เลยช่วย ช่วยงานเลี้ยง ช่วยกันทำความสะอาด ผมก็นึกขึ้นได้มาว่าถ้าเป็นอย่างนี้ต่อไป ในชุมชนของเรามีคนพม่าอยู่เยอะแยะยังไงก็ต้องมีแบบนี้อีก ผมก็เลยคิดว่าถ้าเป็นอย่างนี้เราก็ตั้งกลุ่มเพื่อไปช่วยงานศพดีกว่า ผมก็เลยชักชวนเพื่อนที่ทำงานโรงงานเดียวกันครั้งแรกเลย ๓๓ คน เพราะว่าเมื่อก่อนนี้ไม่มีการติดต่อข้างนอกได้นะครับ เราอยู่แบบชุมชนของเรา เราเลยก่อตั้งกลุ่มวันแรงงาน ปี ๒๐๑๐ ชื่อกลุ่มที่ผมตั้งไว้มีภาษาพม่าด้วยครับ ถ้าเป็นภาษาไทยก็คือ มูลนิธิวัดหงส์จิตอาสา คณะทำงาน ๕ คน พอก่อตั้งปุ๊บ ผมก็ประชาสัมพันธ์ติดกระดาษ A๔ แล้วก็เขียนนโยบายนิดนึง แล้วก็ มีเบอร์ แล้วก็ชื่อผมใส่ไว้ๆ ประมาณนี้ละครับ ประชาสัมพันธ์สองที่ ที่วัดหงส์ฯ (วัดน้อยนางหงษ์) กับวัดทราย (วัดป่าท่าทราย) ประชาสัมพันธ์ไว้คือถ้ามีงานศพอะไรยังไงติดต่อที่เรา ขาดเหลือ

อะไรติดต่อเรามา เรายินดีที่จะช่วยงานศพ ปีแรกเนี่ย โอโห! คนไม่ชอบไม่พอใจ แสดงให้เห็นทั้งคำพูดแล้วก็ทำแบบกิริยาด้วย ไปฟ้องของทางรัฐบาล ตำรวจ ผมลำบาก แยกครับ แต่ใจของเราก็สู้เนาะ ไม่ท้อ ... จิตอาสาในกลุ่มเราทุกคนช่วยแรง เสรีพ่น้ำ ทำอะไรพวกนี้ แล้วก็ช่วยเงินทำบุญด้วย ค่าเผา ค่าศาลา ช่วยเหลือแค่คนที่ยากจนที่ญาติเคঁ่าเป็นคนที่ไม่จริงจังๆ เท่านั้น คนที่มีฐานะผมไม่ทำบุญ แต่ช่วยแรง ....ก่อนจะจัดงานต้องคุยกันก่อน เราชี้รู้จักทางที่วัดอยู่แล้วผมก็เลยคุยก่อนว่าญาติของพี่น้องต้องการจัดงานแบบยังงี้ ต้องคุยกับผมก่อน ถ้าผมจัดได้เนี่ยผมจัดให้เลย มูลนิธิของวัดหงส์แจ้งผู้ใหญ่บ้าน บอกทางวัดให้เปิดศาลาให้ แล้วคุยกับทางญาติของคนนั้นอีกทีหนึ่งว่าจะเอามาเมื่อไร แล้วก็ทางของเราเนี่ยต้องช่วยอะไรบ้าง ถ้าไม่มีญาติจริงๆ ก็จะมีมูลนิธิที่เขาช่วยเดินเอกสารให้อยู่ ผมจะเน้นช่วยที่วัดจะจัดการ และช่วยค่าเผาให้ พอศพมาถึงก็เผาวันนั้นเลย ถ้าไม่มีญาติพี่น้องมันลำบากจริงๆ เพราะค่าเมรุเผาศพหนึ่งก็ ๕,๐๐๐ แล้ว เราช่วยแรงงานทุกศพที่ติดต่อมากุ้ยกับมูลนิธิ คนไทยก็เคยช่วยอยู่ ๒ ศพที่ไม่มีญาติพี่น้องจริงๆ รถชนตาย ช่วยศพละ ๕,๐๐๐ บาท...

ทางมูลนิธิหาเงินเข้ากองทุนด้วยการเก็บขวดขาย เราคุยกันไว้ เราทำจริง แล้วเขาก็เห็น บางคนตอนแรกๆ เขาขายของเขา ตอนนีเขให้ (ขวด) ผมฟรีๆ เลยนะ เขาเก็บไว้ที่ห้อง ผมมีรายชื่ออยู่ ชื่อตึก เบอร์ห้อง ชั้นไหนอะไรยังงี้ แล้วอาทิตย์หนึ่งผมไปรวบรวมตามห้องมีน้องๆ มาช่วยกัน น้องๆที่มาช่วยส่วนมากทำงานโรงงานวันอาทิตย์ก็จะมาช่วยเพราะบางคนก็วันหยุด วันหยุดไม่เหมือนกันเราไม่เจอกันเวลามีงานอะไรเราก็ประชาสัมพันธ์กันสองทางนะครับ ผ่านโทรศัพท์ ผมมีวออยู่ตัวหนึ่ง แล้วก็ช่วยประชาสัมพันธ์ทางไลน์ ผมเก็บขวดมานี้ ๒ ปีแล้ว พี่เชอมียเดือนหนึ่ง ผมได้ประมาณ ๑๓,๐๐๐ รวมกับที่เก็บจากสมาชิกก็ประมาณ ๒๐,๐๐๐ กว่าๆ ส่วนที่เข้ามา แต่ถ้ามีศพเข้ามา ๔ ศพก็หมดแล้ว ถึงบอกไ้ว่าเงินกองทุนของเราตั้งแต่ที่ผมตั้งมา เมื่อก่อนนี้กรรมการจ่ายคนละพันเลยต่อเดือน ตอนนีก็ไม่เอาแล้วเพราะว่าเปลืองพอมีสมาชิกเข้ามาเรื่อยๆ เราก็ลดๆ ลงมาเหลือเดือนละ ๑๐๐..." (ผู้ให้ข้อมูลหมายเลข ๑๗)

“น้องชายเป็นสมาชิกกลุ่มมาปกิจชักชวนมาเข้ากลุ่มนี้ ๓ ปีกว่าแล้ว กลุ่มนี้ตั้งมา ๖ ปีกว่า เวลาที่มีงานศพก็มาช่วย วันอาทิตย์ก็ไปเก็บขยะเอาไปขาย

รายได้ที่ขายได้ก็เอาไปช่วยงานศพของแรงงานข้ามชาติด้วยกันที่ไม่มีญาติ หรือมีญาติแต่ไม่มีเงิน ก็จะช่วยค่าใช้จ่ายอย่างน้อยค่าเผาก็ห้าพันบาทแล้ว ถ้ามีญาติไม่เยอะมากจัดงานไม่ไหวก็จะมาช่วยสนับสนุนงานศพ ช่วยเสิร์ฟน้ำ เสิร์ฟอาหาร แต่ถ้ามีญาติเยอะก็จะไม่ต้องไปช่วยแรงในงานศพ ก็จะมาช่วยข้าวของแทน ศพส่วนใหญ่จะเก็บไว้หนึ่งคืนแล้วเผา มาถึงวันนี้รุ่งนี้ก็เผาเลย การจัดงานศพมีพระไทย จากวัดที่นี้มาสวดให้ จัดพิธีแบบไทย มีสัปเหร่อเป็นคนไทย นอกจากนี้ยังรวมกลุ่มกันจัดงานประจำปี ปีนี้จะทำบุญใหญ่ครั้งนึง นิมนต์พระจากพม่ามาเทศน์มาสวด และเชิญญาติพี่น้องของศพในปีนั้นๆ มาทำบุญร่วมกัน และกรวดน้ำอุทิศให้กับคนตาย มีเลี้ยงอาหารด้วย เก็บขวดอภิติย์ละครึ่ง แต่ถ้าได้น้อยก็รวมสองอภิติย์ครึ่งแล้วขาย คนส่วนใหญ่ว่างวันอาทิตย์กัน” (ผู้ให้ข้อมูลหมายเลข ๕)

รูปที่ ๕ การทำกิจกรรมของแรงงานข้ามชาติพม่า

แรงงานข้ามชาติพม่าย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครต้องใช้ชีวิตอยู่ในสภาพสังคมที่ตนเองไม่คุ้นเคยอีกทั้งเป็นคนต่างถิ่นต่างภาษาเมื่อย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ใหม่ในระยะแรกของการใช้ชีวิตย่อมต้องมีการปรับตัวตนเองก่อนเสมอ มีการจัดระเบียบใหม่ทางสังคม เช่น การปฏิสังสรรค์กับบุคคลอื่น ความสัมพันธ์ในสังคม การจัดระเบียบด้านวัฒนธรรม เช่น การใช้ภาษา การแต่งกาย การกินอยู่ ตลอดจนการจัดระเบียบในด้านการใช้ชีวิตประจำวัน ส่วนการผสมผสานและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจะเป็นกระบวนการในระยะยาวที่เกิดขึ้นภายหลังอย่างค่อยเป็นค่อยไป การปรับตัวเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นก่อนเนื่องจากการปรับตัวต้องอาศัยปัจจัยภายในตัวของแรงงานข้ามชาติเอง ส่วนการผสมผสานและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ยากและซับซ้อนต้องอาศัยการปฏิสังสรรค์ทางสังคมระหว่างแรงงานข้ามชาติกับคนไทยในพื้นที่ลำพังแรงงานข้ามชาติคนเดียวไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้

จากการศึกษาแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครต่างก็รักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ในรูปแบบของการดำเนินชีวิต การแต่งกาย อาหาร สภาพที่อยู่อาศัย ความเชื่อ พิธีกรรม การใช้ภาษาถิ่นของตนในชีวิตประจำวัน แรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่มักจะเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมกับกลุ่มที่ตนเองคุ้นเคยมักเป็นกลุ่มที่แรงงานข้ามชาติรวมตัวกันจัดขึ้นหรือเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มคนที่รู้จักและไว้วางใจ สอดคล้องกับการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติในจังหวัดสำคัญในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๓ พบว่าแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่ามีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมหรือการใช้ชีวิตในมิติทางวัฒนธรรมกับสังคมไทยน้อยมาก โดยพบว่ามีแรงงานข้ามชาติพม่าเข้าร่วมน้อยในประเพณีวันสำคัญทางศาสนาของคนไทยและคนชาติเดียวกัน (อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์, จรัมพร ใกล้เคียง และกัญญา อภิพรชัยสกุล, ๒๕๕๔) การดำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ในรูปแบบของการดำเนินชีวิต อาจส่งผลให้ไม่สามารถผสมผสานทางวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมไทยได้ แต่จะเป็นการบูรณาการทางวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันกับคนไทยในพื้นที่

จากการศึกษาพบว่าแรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่ในจังหวัดสมุทรสาครยังพยายามดำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาของตนเอง ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับกลุ่ม เช่น ในครัวเรือนของแรงงานมักจะมีหิ้งพระตามแบบอย่างวิถีปฏิบัติและความเชื่อในท้องถิ่นเดิม การสวดมนต์และประกอบพิธีกรรมในครอบครัวก็เป็นแบบอย่างเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมแบบพม่าที่วัดไทยในพื้นที่ การใช้พื้นที่ทางศาสนาหรือพื้นที่วัดทั้งพุทธศาสนิกชนชาวไทยและชาวพม่าแม้จะมีความแตกต่างกันในเชิงสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมแต่ก็สามารถจัดสร้างและบูรณาการการใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ แรงงานข้ามชาติพม่ามีการระดมเงินและช่วยลงแรงสร้างหรือตกแต่งพระอุโบสถ พระเจดีย์ มีเสาหงส์ อีกทั้งมักจะมีพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปที่ชาวพม่าให้ความเคารพนับถือ โดยนิยมจำลองพระพุทธรูปและศาสนวัตถุสำคัญของพม่านำมาประดิษฐานในวัด เงื่อนไขสำคัญในการใช้พื้นที่ทางศาสนาของแรงงานข้ามชาติคือ

คนในชุมชนมีการยอมรับและเปิดโอกาสให้กลุ่มแรงงานข้ามชาติเข้ามาสร้างและใช้พื้นที่ทางศาสนาซึ่งจากการลงพื้นที่ที่มีหลายวัดในอำเภอเมืองสมุทรสาครมีสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมแบบพม่าและมีการรวมกลุ่มของแรงงานข้ามชาติที่ใช้พื้นที่วัดในการทำกิจกรรมร่วมกัน

การเป็นศาสนิกชนของศาสนาเดียวกันและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในศาสนานิกายเดียวกันจะช่วยให้เกิดการปรับสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาร่วมกันได้ง่ายขึ้น ดังเช่นในกรณีของพุทธศาสนิกชนเถรวาทชาวไทยและชาวพม่า นั้น แม้ว่า จะมีความแตกต่างในธรรมเนียมปฏิบัติระหว่างกันบ้าง แต่ก็สามารถจะปรับเปลี่ยนและผสมผสานเพื่อการอยู่ร่วมกันได้โดยไม่เกิดความขัดแย้งทางศาสนา (พินิจ ลาภานานนท์, ๒๕๖๐) ทั้งคนไทยและคนพม้ายึดเอาพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ถึงแม้ว่าแรงงานจะอยู่ในฐานะแรงงานข้ามชาติที่มีข้อจำกัดในเรื่องสิทธิหลายด้าน แต่การแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมประเพณีของตนเองค่อนข้างอิสระเนื่องจากเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยมีวัดเป็นพื้นที่ในการแสดงออกและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เมื่อถึงวันสำคัญไม่ว่าจะเป็นวันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญตามประเพณีหรือเทศกาล มักจะพบแรงงานข้ามชาติพม่าแต่งกายด้วยชุดประจำชาติพันธุ์ของตนไปร่วมทำบุญหรือทำกิจกรรมทางศาสนาอยู่เป็นประจำไม่ขาดที่วัดใกล้บ้านหรือวัดที่ตนเองศรัทธา

กลไกทางศาสนามีผลต่อการสร้างความร่วมมือให้เกิดความมั่นคงทางสังคมโดยใช้ศาสนาและประเพณีเป็นสื่อ ซึ่งการนับถือศาสนาเดียวกันก็จะเป็นไปได้อย่างที่ผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือบูรณาการวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา ความรู้ความเข้าใจต่อแนวทางการผสมผสานและบูรณาการวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการใช้เป็นฐานคิดให้ทั้งคนไทยและแรงงานข้ามชาติสามารถยอมรับความแตกต่างหลากหลายของความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมและอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากความขัดแย้ง กลไกทางสังคมมีผลต่อการปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติ คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ควรเปิดพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมในการเรียนรู้เรื่องภาษาและวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานข้ามชาติที่ปรับตัวด้านภาษาได้ดีสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมไทยได้ รวมถึงการเข้าถึงบริการและการมีส่วนร่วมในชุมชนได้ง่ายขึ้น ดังนั้นจึงควรส่งเสริมการเรียนรู้ด้านภาษาและวัฒนธรรมให้กับทั้งแรงงานข้ามชาติและคนในชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีและอยู่ร่วมกันได้โดยปกติสุข

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

โครงการวิจัย “ความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในประเทศไทย: กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร” เก็บข้อมูลแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครจำนวน ๒๖ คน กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิงอายุระหว่าง ๒๐-๔๗ ปี กว่าครึ่งมีอายุระหว่าง ๒๐-๓๔ ปี แรงงานข้ามชาติสัญชาติเมียนมาที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครให้เหตุผลว่าที่เข้ามาทำงานเพราะต้องการงานที่ได้ค่าจ้างสูงกว่าประเทศของตนเองประกอบกับมีญาติ คนรู้จัก พี่น้องเพื่อนฝูงที่เคยมาทำงานหรือมาอยู่ที่เมืองไทยชักชวนให้มาทำงานด้วยกันทำให้การตัดสินใจเข้ามาทำงานในประเทศไทยง่ายขึ้น แรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่เข้ามาทางชายแดนระหว่างประเทศไทย-พม่ามีทั้งหลบหนีเข้ามาเองและบางส่วนมากับนายหน้า แม้ว่าแรงงานไม่มีเงินในการเดินทางเข้ามาในประเทศไทยอย่างถูกต้องตามกฎหมายก็สามารถเข้ามาโดยนายหน้าออกค่าใช้จ่ายต่างๆ ให้ก่อนแล้วค่อยหักจากค่าแรงในภายหลังซึ่งขึ้นอยู่กับการตกลงกันมีบางกรณีที่ไม่ได้เป็นไปตามที่ตกลงกันไว้เพราะแรงงานไม่ได้สมัครใจที่จะทำงานที่นายหน้าจัดหาให้ แต่แรงงานจำเป็นจะต้องทำเพราะอยากทำงานในประเทศไทยจึงต้องใช้หนี้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางที่นายหน้าออกให้ก่อนจึงจะสามารถเปลี่ยนงานได้ แรงงานข้ามชาติพม่าในการศึกษานี้ทำงานในกิจการประมง กิจการต่อเนื่องจากการประมง โรงงานอุตสาหกรรม และในภาคการเกษตร มักอาศัยอยู่ไม่ห่างจากสถานที่ทำงานมากนักซึ่งส่วนใหญ่มักอยู่ใกล้กับวัด เช่าห้องอยู่รวมกันหลายคนเพื่อลดค่าใช้จ่าย แรงงานข้ามชาติติดต่อสื่อสารชาติกับครอบครัวที่ประเทศพม่าส่วนใหญ่ทางโทรศัพท์ซึ่งในปัจจุบันถือเป็นช่องทางการติดต่อที่สะดวกและรวดเร็วเพื่อสอบถามชีวิตความเป็นอยู่ของกันและกัน ช่วยทำให้แรงงานคลายความคิดถึงและความเป็นห่วงลงได้บ้าง หากมีปัญหาที่สามารถโทรปรึกษา ปรับทุกข์ และให้กำลังใจกันเพื่อต่อสู้กับการทำงาน แรงงานส่งเงินกลับเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของครอบครัวโดยพบว่าบางส่วนส่งเงินกลับเกือบทุกเดือน จำนวนเงินจะมากน้อยแค่ไหนก็พยายามส่งกลับ

แรงงานข้ามชาติพม่าย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครต้องใช้ชีวิตอยู่ในสภาพสังคมที่ตนเองไม่คุ้นเคย การอยู่ในพื้นที่มีข้อจำกัดหลายอย่างและต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของประเทศไทยยอมทำให้แรงงานข้ามชาติรู้สึกแปลกแยกไม่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม อีกทั้งยังต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมจึงต้องปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ตนเข้าไปอาศัยอยู่ แรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครมีการปรับตัวด้านสังคมและวัฒนธรรม การปรับตัวในด้านภาษา

แรงงานข้ามชาติส่วนใหญ่รายงานว่า การปรับตัวเรื่องภาษาเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดและยากที่สุด แรงงานข้ามชาติเมื่อเข้ามาทำงานใหม่ๆ มักจะพูดภาษาไทยไม่ได้มีความยากลำบากในการดำเนินชีวิต แม้ว่าในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครจะมีแรงงานข้ามชาติพม่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่การเรียนรู้ทักษะทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพูดภาษาไทยได้มีส่วนช่วยป้องกันตนเองจากการถูกละเมิดและการหาแสวงหาประโยชน์ แรงงานข้ามชาติเรียนรู้ภาษาไทยด้วยการดูรายการโทรทัศน์ไทย อ่านหนังสือภาษาไทย เมื่อมีเวลาว่างจะทบทวนความรู้และพยายามฝึกพูดเมื่อมีโอกาส บางส่วนให้เพื่อนร่วมงานที่รู้ภาษาไทยหรือเพื่อนคนไทยช่วยสอนหรืออธิบายในข้อสงสัยต่างๆ ให้แรงงานข้ามชาติเข้าใจมากยิ่งขึ้น เมื่อแรงงานข้ามชาติสามารถปรับตัวด้านภาษาได้ช่วยทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานดีขึ้น ในการทำงานสามารถเข้าใจคำสั่งของนายจ้างได้ดีขึ้นและสนทนากับเพื่อนร่วมงานคนไทยได้ ในการใช้ชีวิตประจำวันช่วยให้สามารถเข้าใช้บริการในด้านต่างๆ ของชุมชนได้ นอกจากนี้ยังสามารถให้ความช่วยเหลือเพื่อนแรงงานข้ามชาติเดียวกันได้ด้วยการเป็นล่าม อีกทั้งยังสามารถนำความรู้ด้านภาษามาใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพช่วยเพิ่มโอกาสในการทำงานที่มีค่าตอบแทนสูงขึ้น การปรับตัวด้านการแต่งกาย การแต่งกายของแรงงานข้ามชาติพม่าในสายตาของคนไทยส่วนใหญ่มองว่าเป็นคนพม่าผู้ชายมักจะใส่เสื้อ ผู้หญิงนุ่งผ้าถุง และทาแป้งพม่าหรือทานาคาทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครนั้นมีแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายแต่ละชาติพันธุ์ก็มีเอกลักษณ์ในการแต่งกายเฉพาะกลุ่มของตน ในอดีตนั้นแรงงานกล่าวว่าไม่อยากให้คนทั่วไปรับรู้ว่าเป็นคนพม่าเพราะหวาดกลัวการถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่รัฐ จึงพยายามปกปิดตัวตนโดยการแต่งกายที่ไม่บ่งบอกความเป็นพม่า แต่ในปัจจุบันรัฐบาลไทยเปิดให้มีการพิสูจน์สัญชาติและอนุญาตให้แรงงานข้ามชาติทำงานและอยู่อาศัยในประเทศไทยได้ถูกต้องตามกฎหมาย แรงงานที่มีเอกสารแสดงตนอย่างถูกต้องจึงไม่กังวลที่จะแสดงเอกลักษณ์ของตนเองด้วยการแต่งกายตามชาติพันธุ์ของตนออกไปในพื้นที่สาธารณะได้มากขึ้น จากการสังเกตการใส่เสื้อและการนุ่งผ้าถุงนั้นเป็นชุดแต่งกายประจำวันของแรงงานข้ามชาติพม่าที่มักจะเห็นในบริเวณย่านที่อยู่อาศัย หรือการไปทำบุญที่วัดตามเทศกาลหรือวันสำคัญทางศาสนา ส่วนชุดที่ใส่ไปทำงานจะใช้เสื้อผ้าตามสมัยนิยมทั่วไปหรือเป็นชุดยูนิฟอร์มของสถานที่ทำงานกำหนดให้ การปรับตัวด้านอาหารของแรงงานข้ามชาติพม่า แม้ว่าแรงงานข้ามชาติพม่าจะอาศัยอยู่ในประเทศไทยแต่อาหารการกินที่เคยกินอย่างไรก็มักจะกินกันอยู่นั้น ส่วนใหญ่แรงงานมักจะประกอบอาหารแบบพม่ารับประทานเองภายในห้องพัก เนื่องจากได้รับประทานอาหารที่คุ้นเคย และช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย แรงงานสามารถทำอาหารพม่าได้เพราะในพื้นที่มีการนำสินค้าที่เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหารเข้ามาจำหน่ายเพื่อให้แรงงานข้ามชาติได้จับจ่ายซื้อหาตามตลาดนัดที่มีอยู่ทั่วไป แรงงานข้ามชาติเคยซื้ออาหารไทยมารับประทานแล้วพบว่า มีรสหวานและมันจากกะทิซึ่งเป็นรสชาติไม่คุ้นเคยและไม่ถูกปาก บางคนที่อยู่ประเทศไทยมานานสามารถปรับตัวรับประทานอาหารไทยได้โดยส่วนใหญ่เป็นอาหารประเภทที่ไม่มีรสหวานและไม่ใส่กะทิ อาทิ ต้มยำ ผัดกะเพรา แม้จะสามารถปรับตัวและซื้ออาหารไทย

มารับประทานบ้างแต่ก็ยังประกอบอาหารแบบพม่ารับประทานเองเพราะชอบอาหารแบบพม่ามากกว่า แรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าบางส่วนยังคงนิยมกินหมากอยู่ บางรายเลิกกินหมากหรือหลีกเลี่ยงการกินหมากในที่สาธารณะเนื่องจากได้รับคำบอกเล่าจากเพื่อนแรงงานข้ามชาติด้วยกันว่ามีการจับกุมแรงงานที่เคี้ยวหมาก การปรับตัวด้านการอยู่อาศัย ชุมชนที่มีแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้านอาศัยอยู่ส่วนใหญ่เป็นแรงงานข้ามชาติพม่า ภายในห้องพักของแรงงานมีห้องน้ำภายในมีระเบียงซึ่งแรงงานมักจะใช้เป็นพื้นที่ประกอบอาหารและซักล้าง พื้นที่ภายในห้องพักไม่กว้างนักแรงงานจึงต้องจัดห้องพักให้เป็นสัดส่วนเพื่อให้มีพื้นที่ส่วนกลางไว้สำหรับพักผ่อนร่วมกัน การตกแต่งห้องพักขึ้นอยู่กับรสนิยมและกำลังทรัพย์ แรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนจึงมีหิ้งพระเพื่อเป็นสิริมงคลและรู้สึกว่ามีพระคอยคุ้มครองความปลอดภัยแก่ตนเองและครอบครัว ลักษณะร่วมภายในห้องเช่าของแรงงานจึงมีหิ้งพระแบบแขวนผนังตกแต่งอย่างสวยงามประดับแจกันดอกไม้และไฟกระพริบ แรงงานข้ามชาติพม่ามีความกังวลในเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและหวาดกลัวเมื่อต้องออกไปข้างนอกในยามวิกาล บางส่วนรู้สึกว่าจะไม่ปลอดภัยต้องอยู่อย่างหวาดระแวงแม้แต่ในที่พักของตนเองเพราะมีเหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่เข้ามาตรวจค้นจับกุมแรงงานข้ามชาติภายในที่พัก การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม แรงงานข้ามชาติพม่าส่วนใหญ่มักไปทำบุญเป็นประจำซึ่งในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครมีวัดเป็นจำนวนมาก มีทั้งวัดที่อยู่ในย่านชุมชนที่แรงงานอาศัยอยู่สะดวกต่อการเดินทาง บางวัดมีพระจากประเทศพม่ามาจำวัดอยู่แรงงานมักจะไปทำบุญเพราะสามารถสื่อสารกับแรงงานได้ การรวมกลุ่มของแรงงานข้ามชาติพม่าเพื่อทำกิจกรรมเรียไรเงินมาสร้างเจดีย์หรือรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติด้วยกัน โดยใช้วัดเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมร่วมกัน แรงงานข้ามชาติพม่าพร้อมใจกันระดมเงินทำบุญเป็นจำนวนมากและบางส่วนอาศัยแรงกายทำบุญช่วยสร้างเจดีย์จนแล้วเสร็จ การรวมกลุ่มของแรงงานข้ามชาติพม่าในรูปแบบกลุ่มจิตอาสาแรงงานข้ามชาติ วัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มแตกต่างกันไปตามลักษณะกลุ่ม อาทิ กลุ่มผ้าป่าที่รวมตัวกันเพื่อเรียไรเงินก่อสร้างเจดีย์ กลุ่มฉาบปูนกักรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือแรงงานพม่าด้วยกันในเรื่องการจัดการฉาปูนกักรวมตัวกันทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิก ช่วยเรื่องเงินจัดงานศพ ช่วยดำเนินจัดการทำศพ และช่วยแรงจัดงานศพ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มเฉพาะกิจเพื่อทำกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา มีการเรียไรเงินจากสมาชิกและผู้ใจบุญทั่วไปเพื่อนำเงินที่ได้มาทำบุญและบริจาคทาน จากนั้นก็สลายตัวไปและกลับมารวมกันใหม่เมื่อมีวาระสำคัญ การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหรือองค์กรภายนอกกลุ่มของตนมีน้อย แม้นแรงงานจะรายงานว่าการจัดงานภายในวัดจะมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยบ้างแต่มักจะเป็นการติดต่อเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องเท่านั้น

การปรับตัวเป็นกระบวนการที่แรงงานข้ามชาติต้องอาศัยปัจจัยภายในตัวเอง ส่วนการผสมผสานและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ยากและซับซ้อนต้องอาศัยการปฏิสังสรรค์ทางสังคมระหว่างแรงงานข้ามชาติกับคนไทยในพื้นที่ลำพังแรงงานข้ามชาติคนเดียวไม่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้ จาก

การศึกษาแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครต่างก็รักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ในรูปแบบของการดำเนินชีวิต การแต่งกาย อาหาร ความเชื่อ พิธีกรรม การใช้ภาษาถิ่นของตนในชีวิตประจำวัน มักเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมทางศาสนา การดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตอาจส่งผลให้ไม่สามารถผสมผสานทางวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมไทยได้ แต่จะเป็นการบูรณาการทางวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันกับคนไทยในพื้นที่ โดยการบูรณาการทางศาสนาซึ่งทั้งคนไทยและคนพม่ายึดเอาพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ถึงแม้ว่าแรงงานจะอยู่ในฐานะแรงงานข้ามชาติที่มีข้อจำกัดในเรื่องสิทธิหลายด้านแต่การแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมประเพณีของตนเองค่อนข้างอิสระเนื่องจากเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยมีวัดเป็นพื้นที่ในการแสดงออกและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน การเป็นศาสนิกชนของศาสนาเดียวกันจะช่วยให้เกิดการปรับสร้างอัตลักษณ์ทางศาสนาร่วมกันได้ง่ายขึ้น ซึ่งการนับถือศาสนาเดียวกันก็จะมีความเป็นไปได้ง่ายที่จะผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือบูรณาการวิถีปฏิบัติและประเพณีทางศาสนา ความรู้ความเข้าใจต่อแนวทางการผสมผสานและบูรณาการวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการใช้เป็นฐานคิดให้ทั้งคนไทยและแรงงานข้ามชาติสามารถยอมรับความแตกต่างหลากหลายของความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมและอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากความขัดแย้ง

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาในครั้งนี้เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ณ ช่วงเวลาหนึ่ง การทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติพม่ามีความสำคัญต่อการยอมรับความแตกต่างหลากหลายของความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมและอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากความขัดแย้ง การศึกษาแนวทางการผสมผสานและบูรณาการวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติพม่าช่วยพัฒนานโยบายการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติจึงควรมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ. (๒๕๔๐). *ความซับซ้อนและความสับสนเรื่องคนข้ามชาติในประเทศไทย*.

นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

กฤตยา อาชวนิจกุล. (๒๕๔๕). *สถานะความรู้เรื่องแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยและทิศทางการวิจัยที่พึง*

พิจารณา. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. ชาวเขา, (กรุงเทพฯ ฯ : แพร์พิทยา, ๒๕๑๗

ขบวน พลตรี. (๒๕๒๗). *การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของโซ่กับวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษา*

เฉพาะกรณีโซ่ ตำบลกุสุมาลย์และตำบลโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ขวัญชีวัน บัวแดง, Alexander Horstmann, และสมักร์ กอเซ็ม. (๒๕๕๖). *พื้นที่ทางศาสนาและการ*

ปรับตัวสร้างอัตลักษณ์ของผู้ย้ายถิ่นในพื้นที่ชายแดนไทยเมียนมา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย.

คณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนด้านชนชาติ ผู้ไร้สัญชาติ แรงงานข้ามชาติ และผู้พลัดถิ่น สภาทนายความ.

(๒๕๕๔). *นโยบายและมาตรการ การแก้ไขปัญหาแรงงานข้ามชาติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิรักษ์ไทย.

งามพิศ สัตย์สงวน. (๒๕๔๓). *การวิจัยทางมานุษยวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เบญจพร สุขศรี. (๒๕๕๗). *ผลกระทบของนโยบายค่าจ้างขั้นต่ำวันละ ๓๐๐ บาท ต่อการขึ้นทะเบียนแรงงาน*

ต่างด้าว : กรณีศึกษาแรงงานต่างด้าวชาวพม่า ในกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมอาหารทะเลแปรรูป อำเภอ
เมือง จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปราโมทย์ ประสาทกุล. (๒๕๔๓). *ประชากรศาสตร์: สารัตถศึกษาเรื่องประชากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร :

โครงการเผยแพร่ข่าวสารและการศึกษาด้านประชากร สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล.

พจนานุกรมศัพท์ทางสังคม. (๒๕๓๒). *อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป,

พิทยา พุสสาย และคณะ. (๒๕๕๓). *กระบวนการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติจากประเทศพม่าสู่จังหวัด*

แม่ฮ่องสอน กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่และกะเหรี่ยง. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.).

- พินิจ ลาภอนานนท์. (๒๕๖๐). *การผสมผสานวิถีปฏิบัติและประเพณีทางพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนไทย-เมียนมา : การส่งเสริมประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม*. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. ๖(๒), ๗๕-๙๐.
- ภณิการ์ เพชรเขียว. (๒๕๔๙). *การปรับตัวของแรงงานต่างด้าวชาวพม่าเชื้อสายมอญ : ศึกษาเฉพาะกรณีแรงงาน ในบริบทสวนยางจังหวัดสุราษฎร์ธานี*. วิทยานิพนธ์สังคมและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต (สังคมวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รุจยา อากาศ และนฤมล ธีรวัฒน์ (บรรณาธิการ). (๒๕๕๑). *มองพม่าผ่านชเวดากอง*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ ซิลค์เวอม.
- หทัยรัตน์ เสี่ยงตั้ง และ เบญจมาศ รอดภัย. (๒๕๕๐). *กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาครและสมุทรปราการ. ใน กฤตยา อาชวนิจกุล (บรรณาธิการ), รัฐไทยกับการเปลี่ยนนโยบายเอตส์และอนามัยเจริญพันธ์ ในกลุ่มแรงงานข้ามชาติ*. (หน้า ๑๗๓-๒๑๓). นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศูนย์บริการร่วมจังหวัดสมุทรสาคร. (๒๕๕๔). *ฐานข้อมูลแรงงานต่างด้าว ๓ สัญชาติ*. สืบค้นวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๔, จาก www.samutsakhon.go.th/support๔๐๘๕๓/source/worker๕๓.pdf.
- สุจรรยา จันทศิริ. (ม.ป.ป.). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับโลกาภิวัตน์*. สืบค้นวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๔. จาก <http://elearning๒.utcc.ac.th/officialtcu/econtent/bg๐๐๑/Document/๒.pdf>
- สุพัตรา สุภาพ. (๒๕๓๖). *สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุนน อยู่สิน. (๒๕๒๗). *พฤติกรรมการสื่อสารและการผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมไทย : ศึกษาเฉพาะชาวจีนในเขตเทศบาลเมืองนครเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล แสนเวียงจันทร์, และยุพา โปผา. (๒๕๖๐). *การปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของทายาทแรงงานข้ามชาติ*. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ๗(๓), ๓๐๑-๓๑๒.
- สำนักงานจัดหางานจังหวัดสมุทรสาคร. (๒๕๕๓). *ข้อมูลด้านแรงงานของจังหวัดสมุทรสาคร*. สืบค้นเมื่อ ๒ กันยายน ๒๕๕๖. จาก <http://samutsakhon.mol.go.th/node/๕๖>
- สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. (๒๕๕๖). *รายงานแรงงานข้ามชาติ เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๖*. สืบค้นเมื่อ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๖. จาก http://wp.doe.go.th/joomla_wp/images/statistic/labor/๕๖/seo๕-๕๖.pdf

อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ และคณะ. (๒๕๕๔). ชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติใน ๑๑ จังหวัดสำคัญของประเทศไทย ปี พ.ศ.๒๕๕๓. สืบค้นเมื่อ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๖. จาก

<http://www.๒.ipsr.mahidol.ac.th/ConferenceVII/Download/๒๐๑๑-Article-๐๘.pdf>

อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์, จรัมพร โห้ถ้อย และกัญญา อภิพรชัยสกุล. (๒๕๕๔). ชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานข้ามชาติใน ๑๑ จังหวัดสำคัญในประเทศไทย ปี พ.ศ.๒๕๕๓. ใน สุรีย์พร พันพืง และมาลี สันสุวรรณ (บรรณาธิการ). *ประชากรและสังคม: จุดเปลี่ยนประชากรจุดเปลี่ยนสังคมไทย*. นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม

Tang Xi. (๒๕๕๗). *การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ภาษาอังกฤษ

Gordon, Milton M. (๑๙๖๔). *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*. New York: Oxford University Press.

Piore, Michael J. (๑๙๗๙). *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Society*. New York: Cambridge University Press.

Ward Colleen, Kennedy Antony (๑๙๙๔). *Acculturation strategies, psychological adjustment, and sociocultural competence during cross-cultural transitions*. *International Journal of Intercultural Relations*, Volume ๑๘, Issue ๓, summer ๑๙๙๔, Pages ๓๒๙-๓๔๓.